KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Godina VIII. Nova serija, br. 58 BEOGRAD, 27 DECEMBAR 1957 Cena 30 din

1958

REČI UMETNIKA

NA MEĐI STARE I NOVE GODINE

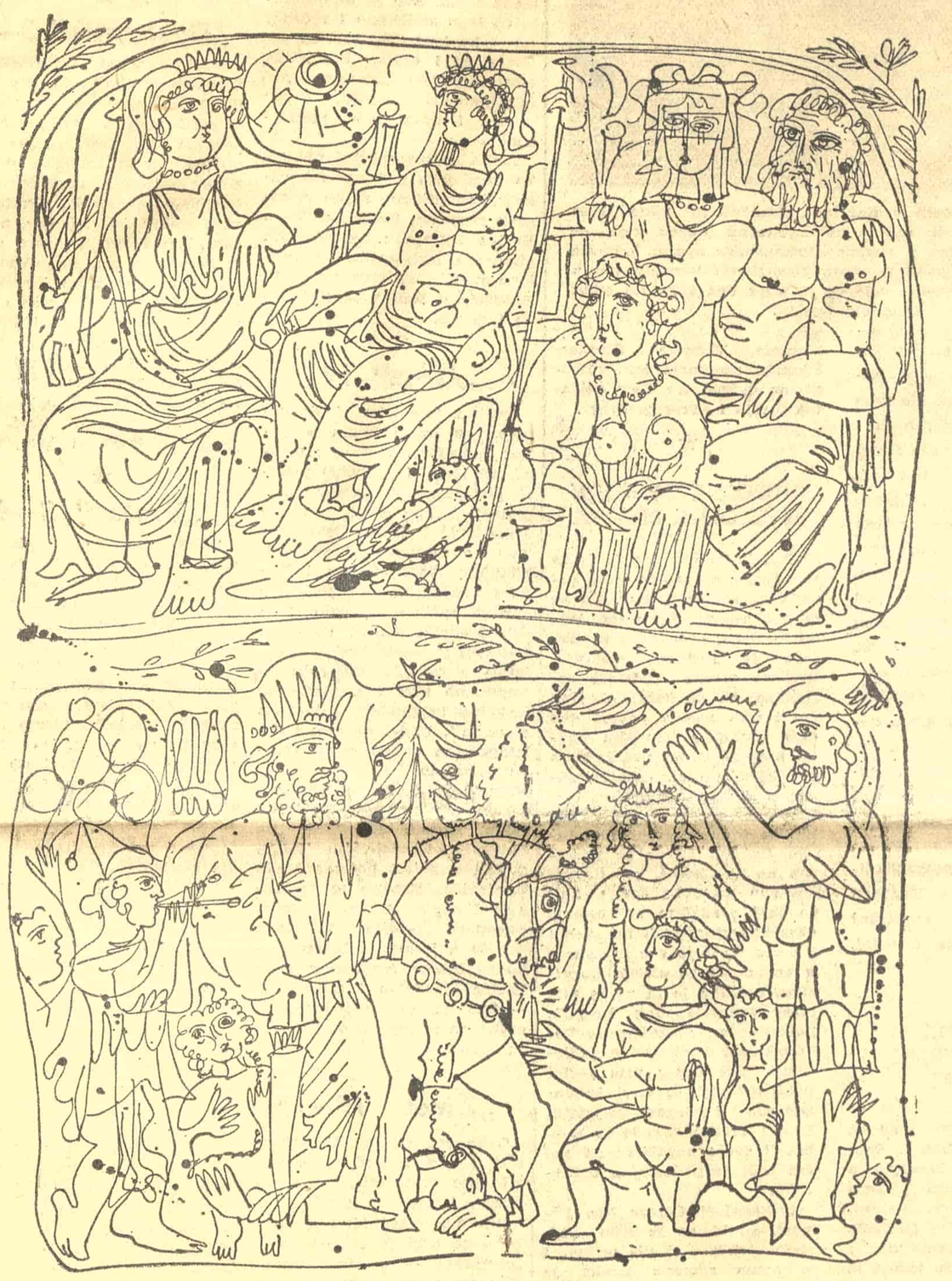

Ilustracija Lazara Vozarevića

Ivo ANDRIĆ:

„Tokom godine ne prođe dan da čovek nešto ne zaželi, živo i duboko. A kad ovako poslednji decembarski dani stanu da se osipaju i tanje, tako da se kroz njih već nazire nova godina, ja odjednom stanem, zbunjen i kao općinjen, pred prostom a tako uzbudljivom činjenicom da se krajnja cifra četvorocifarnog broja koji označava našu eru menja, i ceo broj povećava za jedan. Tu zaboravim sve želje koje su u meni nicale tokom minule godine i želim, pravo da Vam kažem, samo jedno: da me niko ne pita šta želim.

Pa ipak, biću najbliži istini ako odgovorim da želim srećnu novu godinu svima koji i u toj godini žele da rade u miru i na miru."

(Iz novogodišnje ankete »Književnih novina« — na 4 strani)

PISMO I ODGOVOR

Uredništvu „Književnih novina" — na ruke urednika Dušana Matića i Tanasija Mladenovića

Već od samog početka obrazovanja nove redakcije „Književnih novina", kada sam i ja, između ostalih, bio potpisan za člana redakciskog odbora, moj položaj u redakciji bio je **neprirodan.** Ustvari, ja sam, sticajem okolnosti, imao da potpisujem jedan književni list na čije uređivanje nisam imao nikakvog uticaja, jer za to nije bilo ni objektivnih ni subjektivnih mogućnosti.

Pošto nikada u životu nisam potpisivao nijednu stvar u kojoj nisam **aktivno učestvovao,** već nekoliko puta, ne slažući se sa objavljivanjem pojedinih napisa u „Književnim novinama", dolazio sam u situaciju da drastično osetim moralnu neispravnost fiktivnosti funkcije, za koju nisam odgovoran ni pred sobom ni pred vama, a za koju sam ipak, samim tim što moje ime stoji u uređivačkom odboru, odgovoran **pred javnošću.** Ako dosada nisam davao ostavku, nisam je davao stoga što sam mislio da, u principu i po cenu moralnih žrtava, treba podržavati i potpomagati „neutralni" stav „Književnih novina", stav objektivnog isticanja svega što je vredno bez obzira na grupe, tabore i vajna estetska opredeljenja pojedinaca ili čitavih grupa. Tako sam svesno pristao, prećutnim saglašavanjem sa potpisivanjem moga imena pod „Književne novine", na jedan **moralni kompromis,** na koji, inače, ni u kom slučaju ne bih pristao, ne bih mogao pristati.

Međutim, pošto je jedan od dvojice glavnih urednika „Književnih novina" (Tanasije Mladenović) našao za potrebno da, u poslednjem broju „Mladosti", u zajedničkoj izjavi petorice književnika „Marko Ristić i omladina", nastupi polemički kao eksponent jedne određene književne grupe, da ne kažem klike, kojoj tu uopšte nije bilo stalo da se konkretno suprotstavi Ristićevim razmišljanjima o današnjoj omladini, nego da ga, kao književnika i čoveka, pripadnika drugog tabora, **moralno i politički diskredituje i difamira,** smatram da mi posle ovakvog jednog istupa, koji se ni po čemu **ne** razlikuje od kompromitovanih ždanovističkih pogroma, više nema mesta u redakcionom odboru „Književnih novina".

Molim vas, stoga, da me od danas ne smatrate članom redakcije „Književnih novina" i da moje ime izostavite sa liste potpisivača.

U Beogradu, 24 decembra 1957

Eli Finci

NA RUKE ELIJA FINCIJA

Dušan MATIĆ

Ne volim — da ne upotrebim neki oštriji izraz — ni čistunce, ni moralizatore. I zato bi možda ćutanje u ovoj prilici zaista bilo „zlato".

Ali, a i devojci sreću kvari, pa i mom određenom stavu prema tom pitanju.

Ako bih prekinuo sa svima onima s kojima se ne slažem, sa svakim pojedinačno u po nekom pitanju, onda... ne treba da dovršim rečenicu, jer ne bih imao kome ni da je saopštim. Našao bih se verovatno pust, anahoret, u kakvoj etiopijskoj ili arabijskoj pustinji.

I zato ću ovoga puta reći samo ovoliko, smatrajući svaku prenagljenost kao osnovnu grešku u donošenju sudova i davanju mišljenja na prečac o stvarima o kojima bi ipak trebalo imati vremena da se malo duže razmisli.

Ne slažem se s Markom Ristićem, ako je Ipsilon u njegovom „Dijalogu" zaista sam Marko. Koliko ga znam, sumnjam da bi se on identifikovao s jednom svojom izmišljenom ličnošću. Pored toga znam isto tako da je dovoljno otvoren da kaže prosto naprosto šta on sam o tome misli, a ne njegov Y. I tek onda može s njim da bude diskusija, slaganje ili neslaganje.

Ali se isto tako ne slažem, i to potpuno ne slažem s izjavom petorice književnika koji su iskoristili ovu priliku da bacajući se na Marka Ristića postave ustvari pitanje „investiture" u 1957 godini, tj. pitanje ko ima prava da govori o problemima koji se pred nas postavljaju a ko to pravo nema. Ako počnemo tako da razgovaramo, onda više ne znam ko od nas uopšte ima prava da govori a ko nema. Da li time ne zatvaramo vrata svakoj diskusiji, svakoj mogućnosti da iko od nas govori?

I šta? Sve zbog jedne reči! Kako im odmah nije palo na pamet, uvređenima kao i njihovim branioci ma, otmeni tragični povik Hamletov: „Reči, reči, reči". Ili folklorno i narodsko: „Pas laje, vetar nosi". I ironično slegli ramenima. Kada je velikim francuskim pesnicima Verlenu i Malarmeu bila do-

Nastavak na 9 strani

OBNOVA USMENE KNJIŽEVNOSTI

Veljko PETROVIĆ

Ovaj tehnički termin — usmena književnost — i formalno i pojmovno protivrečan izraz, čini se da je zapravo naš domaći izum. A to bi bilo i prirodno jer ni u jednoj književnosti, ni u jednoj istoriji književnosti ne zauzima ta, takozvana usmena književnost ono mesto koje zauzima u našoj. O njoj se, obično, kod drugih naroda, govori posebno, u delima i raspravama o narodnoj poeziji, o narodnoj lirici i etici, kao o nečem što spada, uglavnom, u etnografiju, u folklor. Zašto se u nas svrstavaju u književnost i pesme i priče, pa čak i poslovice i razne izreke, sve što je u narodu usmenim predanjem prelazilo s naraštaja na naraštaj, do nas? Na prvi pogled zbog toga što je naša književnost u strogom smislu, pisana književnost, razmerno oskudna bila, naročito ona srednjega veka, i što je ova, uopšte, neizvorna, a, zatim, što je i novija, dobrim delom, pisana bila pod uticajem i po obrascima stranih književnosti. Prvi moderni sastavljači istorije srpsko-hrvatske književnosti, a to su bili ljudi koji su uporedno formulisali i naš moderni, demokratski nacionalizam, Vuk, Daničić, Jagić i Stojan Novaković, osećajući da se istinski, prisni, duhovni život našeg naroda sav zadovoljava nepisanim, jedno-drugom saopštavanim blagom, pa, tražeći našoj pismenoj književnosti širu i originalnu osnovu, uneli su u našu književnost taj živi trezor usmenog predanja i nisu prezali od nelogičnog naziva „usmene književnosti".

Nastavak na 6 strani

MALI ESEJ

Knjiga, Delo, pa šta?

Na ovaj ili onaj način, osnovna preokupacija svakog pisca je preokupacija delom, tim postojanjem koja se uvek suprotstavlja postojanju njegovog tvorca. Čak i u osnovi najobjektivnijeg pisanja, ka čemu je »eksperimentalni roman« naturalista bio jedan od pokušaja, leži stalna borba sa tim postojanjem. Pisac može da nam kaže, i on je to često govorio, »ja slikam svet onakav kakav on jeste«, ali to je samo jedna lepa varka. Nije u pitanju ovde ono »ja« za koje obično smatramo da sprečava čoveka da zaista vidi svet onakvim kakav on jeste, već nešto mnogo dublje.

Uobičajili smo da ličnost jednog pisca delimo na stvaralačku i biografsku, čak i da smatramo, s izvesnim pravom, da ove dve ne moraju da imaju mnogo veze jedna sa drugom. Ali mi se čini da smo tim razdvajanjem prikrili jedan vrlo složen odnos. Iz činjenica života mi konstruišemo ličnost koja je pisala, iz činjenica napisanog konstruišemo jednu ličnost koja je stvarala. Te ličnosti mogu da ne poznaju jedna drugu, kao što mogu da budu i vrlo dobri prijatelji, možemo čak da dopustimo slučaj da jedna od njih beži u drugu — međutim, da li je to onaj pravi odnos koji čini prisnu vezanost čoveka sa delom, da li je on baš na jedan od tih načina vezan za delo?

Uvek mi se činilo da nije. Ne zbog toga što su spomenuti odnosi isuviše prosti, već zbog toga što nijedan od njih ne uzima u obzir delo kao delo: uzimajući u obzir unutrašnje mogućnosti pisca, ti odnosi zanemaruju unutrašnje mogućnosti dela.

Za mene čuvena Floberova izreka: »Ema, to sam ja«, znači jedno priznanje postojanja dela kao dela, priznanje tih njegovih unutrašnjih mogućnosti. Ta izreka nije sentimentalna veza, projekcija sebe u Emu Bovari: Ona je potvrda mogućnosti da jedno delo može da izađe iz svoga tvorca isto onako kao što njegov tvorac može da izađe iz njega samog, delo izlazi iz čoveka kao što i čovek izlazi iz dela. Jednom stvoreno, delo se nalazi na istom nivou postojanja kao i njegov tvorac, i oni imaju ista prava na to postojanje. Nije to ekvivalencija stvaralačke i biografske ličnosti koje obe imaju podjednaka prava da pretenduju na jednu istu ličnost, već nešto mnogo dublje i bitnije — ekvivalencija čoveka i dela.

Bodler bi bio izvanredan primer za ono što bih ovde želeo da istaknem. Bodler je celoga života, i celog svog dela, stvarao jednu svoju fiktivnu ličnost, stvarao sebe pred drugima. Ali on je bio svestan samo jedne strane odnosa: mogućnosti da stvori sebe u delu. Međutim, postoji i druga strana: mogućnost da delo stvori mene. U tome smislu svako delo je jedan stvoreni lik svoga autora: ne postoji jedna svest koja se otvara sama sebi pišući delo, već je delo ono koje stvara jednu svest. Kažemo da je jednom stvoreno delo bezlično, ali je to samo metafora da se izrazi jedan suštinski odnos — da se izrazi postojanje tih imanentnih mogućnosti dela, mogućnosti da ono samo stvori jednu svest, da bude stvoreno i da stvara u isti mah. Svest koja se otvara pred samom sobom u pisanju isto se tako i stvara pred samom sobom, samo što je to sada jedna druga svest, jedna fiktivna svest koja se ne samo ontološki, već i psihološki realizuje i polaže neporecivo pravo na tu realizaciju.

Čini mi se, dakle, da se radi o jednoj dvostrukoj realizaciji: realizaciji dela i realizaciji unutar samoga dela. Pisac posmatra delo kao jedno ostvarenje, ali je i on sam ostvarenje dela isto onoliko koliko je delo ostvarenje njega. Ne može se ovde govoriti u okvirima tradicionalne polarizacije stvaralačka-biografska ličnost, pošto su obe te ličnosti naše konstrukcije, reč je o tome da delo nikada ne može da bude predmet u koji se svest pisca na ovaj ili onaj način otuđuje — otuđuje od čega? od sebe same u sebe samu? Ono o čemu treba govoriti jeste stalan napor čoveka da se realizuje unutar sebe samog, kao i napor dela da se, isto tako unutar sebe samog, realizuje kao čovek. Čovek stoji pred delom kao što stoji pred samim sobom, ali ono što on u njemu gleda i vidi nije on sam kakav jeste, već kakav će biti. Delo nije samo kontakt sa prošlošću i sadašnjošću čoveka: ono j e s t e njegova budućnost, njegova totalna i definitivna budućnost.

Kad kažemo da jednom stvoreno delo postaje bezlično, da čovek nema više prava na njega, mi time ističemo samo jednu stranu odnosa. Ali ona druga je bitnija — pravo koje delo ima na čoveka. Žid je bio taj koji je to pravo hteo da porekne, on je stalno odbijao da bude stvoren. Ipak, on se okretao u zatvorenom krugu. Jer pisati dnevnik šta je drugo nego živeti dnevnik, živeti u rečenicama? »Ništa nije značajno dok se ne nađe u njemu, dnevniku« — ali to je već priznanje poraza, priznanje da dnevnik nije toliko ogledalo čoveka koliko je čovek ogledalo dnevnika.

Jovan Hristić

PANORAMA

Kakav treba da bude dobar roman

»Ako je roman dosadan i ako gnjavi — zbogom!«

U svome poslednjem broju pariski književni list »Arts« objavljuje rezultate svoje ankete pod gornjim naslovom upućene svima članovima žirija francuskih nagradnih konkursa. Kako obično uvek krajem godine pariske akademije objavljuju ko je dobio njihove nagrade, to je sad ovo pitanje aktuelno, a zanimljivo je i čuti šta ti članovi žirija smatraju pod pojmom »dobar roman«.

Pitanje je ovako formulisano: »Šta podrazumevate pod pojmom »dobar roman«? — u okviru vaše nagrade — uopšte — u trgovačkom smislu — ima li protivurečnosti između prvog i trećeg pitanja — možete li nam dati primer iz ranije ili savremene književnosti — koji bi roman bio najbliži vašem idealnom delu?«

Odgovora ima dosta, ali mi ćemo navesti samo one koji su najinteresantniji i koji bi mogli zanimati i našeg čitaoca.

Od članova akademije Gonkur navodimo trojicu. Prvo Aleksandra Arnua: — Moj ideal zavisi od mog raspoloženja. Ali roman je dobar ako zadrži pažnju čitaoca do kraja, da smatra ličnosti kao prijatelje i neprijatelje, da se uzbuđuje njihovim osećanjima. Dobar roman nalazi uvek svoju publiku. Koji su idealno dobri romani, pitate? Ima ih veliki broj. Da pomenem: »Don Kihota«, »Jadnike«, »Gospođu Bovari«, »Braću Karamazove«.

Andre Bili odgovara: — Kako da kažem šta je dobar roman, kad se još upravo i ne zna šta je roman? Ipak, ja imam jednu malu ideju o tome. Ali šta ona praktično znači za druge?

Filip Erija kaže: — Trgovački uspeh knjige ne interesuje me. Smatram da je onaj roman dobar koji odgovara unutarnjoj potrebi pisca. Vrsta i tendencija nisu važne. Ja sam ranije glasao Gaskara i Ikora i nisam se prevario. »Princeza od Kleva« je veliko umetničko delo. Kamijeva »Kuga« takođe.

Iz žirija nagrade Reno odgovara Gaston Pikar: — Lepa je žena ona koja se voli. Ali dobar roman ne mora biti onaj koji oduševljava ovog ili onog člana žirija. Ja nikako ne shvatam one koji ne vide u romanima Fransoaze Sagan ilustraciju epohe. Ona nam nudi džez, a oni od nje traže Betovena. Komercijalna strana, kad knjiga uspeva, vrlo je dobra stvar, pod uslovom da pisac ima talenta. Ja lično obožavam Flobera.

Iz žirija za nagradu »Enteralije« Pjer Imbur kaže: — Dobar roman mora biti zanimljiv i da pruža izvesnu radost čitaocu, malo poezije, života. Nagrađen roman daje garanciju da se već nekome dopao i publika ga zato više čita.

Rože Žiron: — Nagrada »Enteralije« daje se obično piscu — novinaru. Ja na to naročito pazim, jer ovaj običaj postoji već 27 godina, ali razume se, mi shvatamo pojam novinara veoma široko. Gotovo svako ko piše pomalo je već i novinar. Dobar roman je onaj koji mi se sviđa ili koji me ljuti, koji čitam bez predaha i koji me zanima. Nekad sam voleo romane sa tezom, sad ih više ne podnosim. Volim romane strasti, bez obzira koje su. Dobrih romana ima mnogo. U francuskoj književnosti naročito.

Pjer Žan Lonej: — Tražim pre svega da me knjiga zanima. Dosadan roman se apsolutno isključuje, pa makar bio i nagrađen, hvaljen, istican od kritike. Nijedan roman ne mogu da pročitam ceo »po zvaničnoj dužnosti«. Ako gnjavi — zbogom!

Iz žirija »Femina« Kamil Marbo, koji je i počasni predsednik Udruženja književnika Francuske, kaže: — Roman je priča koja ima za osnovu jednu fikciju. Mi najčešće gledamo da nagradimo pisca za koga verujemo da će imati još šta da kaže i kome treba pomoći da to i ostvari. Za mene tip dobrog romana je Balzakova »Rođaka Beta«. Od savremenih romansijera Simenon obećava mnogo.

★

STOGODIŠNJICA ROĐENJA DŽOZEFA KONRADA

Teodor Jozef Konrad Korženjovski, poznat u literaturi pod imenom Džozef Konrad, rođen je krajem 1857 godine u poljskoj porodici u Ukrajini. Njegov otac, i sam književnik, učestvovao je u nacionalnom ustanku, zbog čega je i bio prognan u Sibir. Tek pred kraj života vratio se u Krakov, gde je Jozef proveo detinjstvo. Nošen željom da se otisne u svet Jozef Korženjovski se u sedamnaestoj godini obreo u Marselju i tu se ukrcava u jedan francuski trgovački brod. More ga je zanelo i očaralo i, kasnije, sa francuskog prelazi na jedan engleski brod. Za vreme dugih morskih plovidbi napisao je svoj prvi roman »Almajerova ludost«. Konrad je posle nekog vremena oboleo i nije mogao više da plovi morima, ali je svoje doživljaje i iskustva izrazio veoma snažno i živopisno u svojim romanima, koji su ga svrstali u red velikih engleskih romansijera.

Povodom stogodišnjice Konradovog rođenja Ričard Kerl, njegov biograf i prijatelj objavio je knjigu »Džozef Konrad i njegovi karakteri«, u kojoj su analizirane glavne ličnosti iz Konradovih romana »Lord Džim«, »Tajni agent«, »Nostromo«, »Pobeda« i »Slučaj«. Kroz analizu protagonista Kerl potkrepljuje mišljenje da je Konrad bio mnogo više no romansijer mora i egzotike, kako su ga dosad pojedini kritičari smatrali. Kao ilustraciju Kerl ističe roman »Nostromo« gde je Konrad, u okviru jedne imaginarne južnoameričke republike, opisao bedu i moralni pad ljudi do koga je došlo zbog poslovanja rudnika srebra, na čijem su se čelu nalazili eksponenti američkih i britanskih interesa. Rudnik na kraju dovodi zemlju do propasti.

Od Konradove smrti 1924 godine do danas njegovi romani su doživeli niz izdanja, a njegova celokupna dela štampana su u 21 knjizi. Stogodišnjica rođenja Džozefa Konrada zabeležena je u engleskoj štampi kao značajan događaj.

★

PRIPREME ZA EDINBURŠKI FESTIVAL

Već su počele pripreme za tradicionalni festival, koji treba da se održi idućeg leta u Edinburgu. Prema pisanju pojedinih engleskih listova, glavne tačke ovog festivala biće pretstave nemačkih i španskih opera, više baleta iz raznih zemalja i izložba vizantiske umetnosti. Na festivalu će nastupiti ansambl Štutgartske opere sa operama Mocarta, Vagnera i Strausa. Španska umetnost biće zastupljena delima De Falje »Kratak život« i »Trorogi šešir«.

★

NEPOZNATI ROMAN BERTOLDA BREHTA

Malo je ko verovao da će se u književnoj zaostavštini pozorišnog stvaraoca Berta Brehta naći roman. Međutim, jedno berlinsko izdavačko preduzeće je nedavno objavilo Brehtov roman »Poslovi gospođina Julija Cezara«. Kao što i sam naslov govori ovo delo obrađuje istorisku epohu koju je Breht već jednom bio iskoristio za okvire radnje u drami »Lukul«.

Roman je ustvari priča roba Rarusa o svom gospodaru Juliju Cezaru. Cezar je prikazan ne kao heroj, već naprosto kao poslovan čovek, koji se bavi prodajom nekretnina, eksploatacijom rudnika srebra i olova, koji je sve pretvarao u novac i brzo stekao bogatstvo. Politika je za njega bila stvar drugostepenog značaja, povezana sa njegovim špekulantskim i bankarskim poslovima. Ali Cezar nije jedini političar koji se bavi špekulacijama. I njegovi prijatelji, Brut i Civero, takođe su uvećavali svoje bogatstvo na način koji je nedostojan državnika.

Prikazujući Cezara kao ličnost, Breht ga je lišio svih državničkih i ličnih vrlina. I u ovom romanu Breht je ostao veran svom pogledu na svet koji je sa toliko umetničke snage izrazio u dramama.

Prema poznatom delu »Atlantida«, francuskog pisca Pjer Benoa, napravljen je libreto za istoimenu operu koja će uskoro biti prikazana u Parizu. »Primadona« opere, balerina Ljudmila Čerina, igraće u ovom pozorišnom komadu punih 35 minuta, dok izvođenje cele opere traje dva sata. Na slici: Ljudmila Čerina.

★ ★

NORVEŠKI BEST-SELER POVUČEN IZ PRODAJE

Norveški best-seler, roman koji je u toku protekle godine tukao sve prethodne rekorde u knjižarama, povučen je iz prodaje u celoj zemlji nakon odluke jednog suda u Oslu.

Razlog zbog koga je roman »Pesma crvenog rubina« dospeo na »optuženičku klupu« su suviše »škakljiva« mesta koja, po mišljenju javnog tužioca »vređaju najsvetija osećanja i stid većine stanovništva«. Sudsko veće je, naime, oslobodilo krivice autora Agnar Miklea i izdavača Harolda Griga, ali je naredilo konfiskaciju knjige.

O čemu se zapravo radi u ovom romanu mladog norveškog pisca koji je sa simpatijama dočekala i publika i veći deo kritike?

»Pesma crvenog rubina« je ustvari priča o mladom studentu Asku Burlefotu koji, tek posle niza iskustava, uspeva da izgradi pravi stav u odnosu na ljubav. Radi se o nekoj vrsti »seksualnog vaspitanja« koje mladić stiče pošto je imao odnose sa osam žena, od kojih mu poslednja postaje supruga. Sa prvim dvema prijateljicama Ask je dobio dvoje dece. Od toga trenutka želja da u sledećim susretima izbegne slične posledice, nagoni ga da traga za slobodnijim uživanjima, koja je autor romana Agnar Mikle, prema pisanju pojedinih norveških komentatora, opisao sa puno realizma.

Agnar Mikle, pisac konfiskovanog romana, sa izdavačem Haroldom Grigom

IZ STARIH DANA

PRE ČETRDESET GODINA

Jedan naš čovek živi u Londonu od 1941 godine. Pre toga, on je od 1916 živeo u Parizu, baveći se vajarstvom, slikarstvom i pisanjem. Nikad ga nisam video i ne poznajem ga. Zove se Bogdan Dalma (pseudonim). Pričali su mi da je on stari boem, rodom iz Sandžaka. Prešao je sa srpskom vojskom Albaniju i nikad se više nije vratio kući. Izbegao je s mnogim Francuzima u Englesku, kad su Nemci ušli u Francusku. Sarađivao je u De Golovom londonskom emigrantskom listu i u nekom alžirskom listu do kraja rata. Dalma je odnekud doznao moju adresu i uputio mi je pismo s molbom, da mu pošaljem neke podatke o savremenim jugoslovenskim književnicima i njihovim delima. Pismu je priložio nekoliko isečaka iz francuskih listova u kojima je pisao, i jedan isečak s mojom pesmom »Bizertski sarkofag« iz lista »The Yugoslav American Herald — Jugoslovenski glasnik« u San Francisku uz primedbu: »Tu vašu pesmu ja sam poslao ovom našem listu za vreme rata 1943 iz Londona. Dato joj je počasno mesto«.

Ne znam, gde je Dalma pronašao tu moju pesmu na koju sam potpuno zaboravio. Nemam je nigde zabeleženu. Čak se ne sećam ni gde je bila štampana i kada. »Jugoslovenski glasnik« stavio je ispod nje potpis: Ante Kovač, hrvatski pesnik, dobrovoljac u Srpskoj vojsci, Bizerta 1917. Isključeno je da sam tu pesmu napisao 1917, jer sam u Bizertu stigao sa Solunskog fronta uoči Nove godine 1918.

Možda sam pesmu »Bizertski sarkofag« spevao polovinom 1918 i poslao je ili Grškovićevom »Jugoslovenskom svijetu« u Pitsburg ili iseljeničkom kalendaru »Danici«, ili Dušanu Šijačkom za njegov ženevski »Vidovdan«. Ili je nastala posle rata? Pamtim samo da su me srpski grobovi u Africi iz 1916 i 1917 potresno uzbudili. To pokazuje i ta pesma koja me danas dvostruko razgaljuje: kao povratak izgubljenog deteta i kao vreo dah jedne lepe mladosti koja se, dabome, ne vraća. Objavljujem je kao četrdesetogodišnji (novogodišnji) pomen onima čija su srca onda tragično prestala da kucaju nekoliko hiljada kilometara daleko od Srbije, u Africi, i kao pomen sebi samome, bivšem pesniku:

ZABORAVLJENA PESMA

BIZERTSKI SARKOFAG

Drugu Srbinu

Videle su oči očajnu grotesku:
mrtve hrpe Srba ispod čudnih palma,
onda grozne rake u afričkom pesku,
prelivene tugom izgnaničkog psalma.

Odali su počast snuždeni Zuavi,
pa vojnici bledi iz rezervnih trupa;
posle se nad grobljem samo nebo plavi
i krstače neme tuđe sunce kupa.

Šajkače pod zemljom odavno su trule,
a kad padne kiša — ćirilicu briše;
nekad su se ovde naricaljke čule,
kasnije se retko kada i uzdiše.

Jedan drug iz onih razbijenih dana
u svom sarkofagu tako glasno kuka!
On oseća užas svoga večnog stana
i stravu što osta izvan svoga puka.

Kolike smo skupa prevalili staze,
sanjajući naša nedohvatna sela!
Koliko smo duhom iskali oaze
i brisali brige s umornoga čela.

Zobali smo divno grožđe kod Korniša
i kaktuse, slatke kao dinje, jeli;
kad htedosmo da se srce sasvim stiša,
onda smo u noći na obalu seli.

Bacali smo tople stihove u more,
da ih nosi nekud u jadranske luke;
arapske smo zvezde brojali do zore
i polako svoje rasejali muke.

Vraćasmo se meki natrag u barake,
jer je vera bila od prokletstva jača.
O, poći će lađa do naše litake,
dići će se balčak prelomljenog mača.

A druga su ipak zakopali svelog,
ne pomaže srce, ni vrisak za dragom!
Zahvalnost je: ploča od kamena belog
i pesma što luta za njegovim tragom.

Sećanja se stalno ko svećice pale,
još pišti sirena s potopljenog broda —
i meni se čini ko da odnekale
šuplje oči zure preko modrih voda.

ANTE KOVAČ

IZLOG ČASOPISA

„Delo“ 12

Osim polemičkog napisa Josipa Vidmara »Estetički nesporazumi« i još jednog ili dva priloga — ceo ovaj broj »Dela« ispunila je mlađa književna generacija. Neodoljivo se, kao najinteresantniji tekst, nameće proza Dušana Makavejeva »U potrazi za savremenom temom«. Tu se otvoreno i prodorno gleda u lice stvarnosti, u čovekov jad i zapostavljenost, u tužno sivilo svakidašnjice. Život se automatizuje, tako da čak i deca po zabavištima čekaju na red za ljuljašku (svi, svakad čekamo za nešto — obrazlaže Makavejev), čekaju »kao mali ravnodušni robovi«. Žigošući ironično i britko dehumanizaciju i otuđenje čoveka u nizu prizora iz našeg svakodnevnog života, njegove neprilike i nevolje (»mali ljudi kupuju od ušteđevine i na kredit frižidere pa posle nemaju šta da drže u njima« itd.) Makavejev ukazuje gde se nalazi savremena tema. Sve je to nesumnjivo lepo smišljeno i rečeno, ali — ko kod nas mari za to? Glave će i dalje, bojim se, ostati nojevski zarivene u pesku konvencionalnosti, konformizma i bojažljivih predrasuda...

Treba spomenuti još nekoliko značajnih priloga: razgranatu, analitičnu, resko napisanu raspravu Svete Lukića o Borisu Pilnjaku, pripovetku Miodraga Bulatovića »O velikom hodži«, opširan napis P. Džadžića o Ranku Marinkoviću i drugo.

★

„Izraz“ 12

Izvesno tematsko jedinstvo postoji u ovom broju »Izraza«: najobimniji (što, naravno, ne znači i najbolji) prilozi posvećeni su pesnicima i poeziji. Drago Šega, Borislav Mihajlović i Zoran Gavrilović pišu o Cenetu Vipotniku, Momčilu Nastasijeviću i Milanu Rakiću na poznat, standardan način — pomalo školski, prepričavalački, dosadno. Izuzetak je napis Anđelka Vuletića o Dobriši Cesariću — kudikamo svežiji i, mada ne izuzetno originalan, nekonvencionalniji. Pod opsežnim i dalekosežnim naslovom »O izvoru i sudbini poezije« Šime Vučetić je u svome kratkom tekstu tek načeo postavljenu temu. Husein Tahmiščić na zanimljiv i analitičan način govori o zbirci pesama Vuka Krnjevića. Vredno je spomenuti i napis Adama Korajca povodom studije Vojislava Đurića o Rakiću i beletrističko-esejističke fragmente Laze Lazića »Iskustva i doživljaji« — kao neosporno jedan od najboljih priloga u ovom broju »Izraza«.

★

„Život“ 10—11

Ovde još odjekuju svečane reči povodom godišnjice Oktobarske revolucije. Zaslužuje pažnju kraći esej Vit. R. Vuletića o humoru Mihaila Šolohova za koji je rečeno da je šekspirski — u tom smislu što nema apsolutnu prevlast već može da izbije u svakoj situaciji, u komičnoj podjednako kao i u tragičnoj. Među mnogim pesmama beležimo stihove Slobodana Markovića: »Jedne večeri kad od mene ne bude ni traga, kad i moja zvezda potamni... upalite kao smerna hrišćanka malu sveću, neka dogorim u vama, neka umrem, neka bude prazan svet«. U rubrici Bilješke doneseni su fragmenti iz komemorativne reči Božidara Kovačevića povodom smrti pesnika Jovana Radulovića, kao i biobibliografska beleška o Radulović od Z. P. Jovanovića.

★

„Pregled“ 10

Treći po redu sarajevski časopis o kome ovog puta govorimo jeste »Pregled«. Pored ostalih interesantnih i aktuelnih priloga treba spomenuti ogled Svetlane Knjazev »Prilog diskusiji o predmetu filozofije« (a to je, kaže S. Knjazev, »stvarno sintetički pogled na svet«) i raspravu Nerkeza Smailagića »Egzistencijalizam u pravu«. Časopis donosi i druge priloge iz oblasti politike, privrede, nauke, kulture itd.

★

„Republika“ 9

Nećemo više dosađivati o zakašnjavanju »Republike« (i ne samo »Republike«!) — to je, izgleda, neotklonjiva neminovnost kao i uporna, nametljiva jednoličnost recimo... zabavnog muzičkog programa Radio Beograda! Na uvodnom mestu »Republika« donosi priču Slobodana Novaka »Tvrđi grad«, sa temom iz naših dana, ironično, satirično intoniranu. Takav je i putopis Bore Pavlovića iz Hamburga. Studiozan je i dokumentovan esej Ferdinanda Maslića o češkom pesniku Petru Bezruču. Najvredniji prilog je prevod televiziske drame Pedi Čajevskog »Marti«. U potpisu za sliku iz istoimenog filma (na str. 25) rečeno je da je vešto skrivana granica samokritike u američkom filmu (da li baš skrivana?) u »Martiju« postala odličan katalizator za prodaju »američkog načina života« — što je, po našem mišljenju, rečeno neumesno. Dobra, istinska, potresna, ljudska priča ima pravo da propagira i »prodaje« kakav hoćete način života; a najidealniji i najbolji način života ostaće nam tuđ i neprihvatljiv ako ga »prodaju« deklarativne, frazerske, lažne priče!

★

„Dubrovnik“ 3—4

Ovaj dvobroj tromesečnog časopisa »Dubrovnik« (za jul-decembar) posvećen je stogodišnjici rođenja dubrovačkog pesnika i dramatičara Iva Vojnovića. Među mnogim prilozima ističemo reminiscentni esej Isidore Sekulić »Prstenovi u stablu — tradicije«, napisan, kao i sve što ona piše, zanosno, mudro, nenadmašno. Spomenućemo još i komparativni esej Iva Frangeša »Vojnović između Šenoe i Flobera«, a zatim napise Ahmeda Muradbegovića, Olinka Delorka, Fani Muhoberac, Stjepana Kastropila i drugih. Ovo je krcat, sadržajan broj, ovo je dobar, koristan časopis.

★

„Teatar“ 3—4

Dobili smo ovaj dvobroj »Teatra« pre nekoliko dana, a rukopisi za njega predati su štampariji, kaže se u upozorenju redakcije, krajem maja! Nije onda nikakvo čudo što se tu pretežno govori o novosadskom Sterijinom pozorju. Ali i bez obzira na to zakašnjenje kako bismo inače saznali za »otkrića« Huga Klajna koji govoreći »O NAŠEM SAVREMENOM pozorišnom izrazu« jednostrano tvrdi da se u Beketovoj drami »Čekajući Godoa« savremeni čovek »oseća nemoćan pred gorostasnim, bezdušnim, čudovišnim industriskokapitalističkim aparatom imperijalističkih sila (ovo je nesumnjivo originalno! — prim. M. I. B.) i kome ništa ne preostaje nego da...« itd.; i koji, pred temom o našem savremenom pozorišnom izrazu, izmišlja i upoređuje hitlerovski »furor teutonicus« sa »furor britannicus, gallicus«, što će, nadamo se, imati odjeka u današnjoj međunarodnoj situaciji. »Teatar« dalje donosi veliki broj pozorišnih kritika i recenzija, zanimljivo pismo poljskog kritičara Stefana Trauguta o Sterijinom pozorju, dramu Ivana Raosa »Vjetar je zastao« i drugo.

★

„Umjetnost riječi“ 3

I najzad — »Umjetnost riječi«. Čini nam se da ovaj časopis još nije pronašao svoj pravi lik. Ali nije neinteresantan. Ovog puta ističemo napise »Estetika Blumsberi grupe« od Miroslava Bekera »D. H. Lorens i F. R. Livis« od Iva Čurčina — pisani stručno, savesno, sa obiljem vrednih podataka. Najznačajniji tekst je »Tko pripovijeda roman« od Volfganga Kajzera, u prevodu Zdenka Škreba.

(M. I. B.)

Svojim čitaocima i saradnicima redakcija „Književnih novina“ želi srećnu NOVU 1958 GODINU

KRITIKA

MIRENJE SUDBINE I VEDRINE

ISIDORA SEKULIĆ: „MIR I NEMIR“, IZDANJE „NOLIT“, BEOGRAD

Izbor eseja Isidore Sekulić osvežava u našem sećanju njene knjige eseja „Analitički trenuci i teme“, i u zgusnutom antologiskom obliku nas seća mnogobrojnih ogleda i članaka razasutih po raznim časopisima i novinama. Njena reč je uvek bila sveža i originalna. Nailazeći na nju, čitalac je mogao osetiti dah izvornosti, briljantnu primenu erudicije, bleštavu ironiju i, iznad svega, zanos, u toliko mnogo varijanti i stepeni, za duhovnim vrednostima.

Knjiga „Mir i nemir“ omogućuje da se lik njenog tvorca još upečatljivije oseti i da se reljefnije ocrta. Govoreći o piscima raznih pravaca, o muzici, slikarstvu, o filozofskim problemima koji prožimaju sva njena izlaganja, Isidora Sekulić traga za elementima opšteg značenja. Po obimu svojih interesovanja i bogatstvu znanja i zanosa, Isidora Sekulić zauzima posebno i vrlo istaknuto mesto kod nas. Ona ide u širinu, u mnogobrojne oblasti umetnosti i filozofije; uporedo sa tim bogaćenjem novim saznanjima i raznovrsnim izrazima osećajnosti, Isidora Sekulić produbljuje mnoštvo tema sve do njihovih najdubljih izvora, da bi zatim iznela na videlo mnogobrojne oznake i suštine lepote i mudrosti koje počivaju u osnovama čitave kulture. Njeno enciklopedisko znanje teži, dakle, za tim da upoređivanjem i analiziranjem fenomena duhovnog života, obrazuje jedan misaoni univerzalistički krug i sistem. Ona i jednom muzičaru i jednom pesniku traži slične korene. Pišući na jednom mestu o Geteu, koji je uspeo da sve pojedinačne momente svoga života preobrazi u literaturu od opšteg i trajnog interesa, Isidora Sekulić kaže da je ovaj razvitak slučajnog i privatnog do opštečovečanskog od izuzetnog značaja za kulturu. I pronalazi u svim stvaraocima, bez obzira kojoj grani oni pripadali, to zajedničko, univerzalno, najšire umetničko i čovečansko osećanje.

Isidora Sekulić je pozitivan duh; to znači da je za nju mnogo važnije utvrditi dobre strane jednog dela ili čoveka, no one rđave, negativne. Kad piše o nečemu što joj se ne dopada, superiorni sarkazam reže vrlo oštro. Ali je za nju mnogo karakterističnije oduševljenje lepotom. Jer u osnovi esejističkog dela Isidore Sekulić rasplamtelo živi zanos za vrhunskim ostvarenjima kulture. Ta strast da se velike stvari osete i da se ekstaza kaže upravo je fanatički jaka. Njene analitičke moći su velike, ali i njena sposobnost za egzaltaciju još veća i lepša. Svojoj intelektualnoj zainteresovanosti za literaturu, svojim cerebralnim raščlanjivanjima tekstova ona daje ličnu, ćudljivu, vrlo žensku osetljivost i polet. Usred pasaža prožetih ozbiljnim tonom filozofskog traktata, naićemo neočekivano, prijatno uzbuđeni, na opaske pune šarma, prefinjenosti, detinjasto-vragolaste rekao bih, kad se ne bih plašio da te reči stavim u blizinu ovako jakog i ozbiljnog duha: „Pisao je Hajne: mislim na gospođu fon Farnhagen — ergo sum. Ostavimo duhovitost, uzmimo na um vatru srca! Da nam je neki udvarač umeo reći takvo nešto jedared u životu, dosta bi bilo lepote i vreline za vek!...“ Esej o Strindbergu je jedna velika polemika sa poznatim ženomrscem iz koje vrcaju varnice ironije, paradoksa i parodije. Razmišljanja Isidore Sekulić retko kad su hladna i ličnа. U svemu ona traži lični vod, subjektivnu projekciju, koje veze i odnose sa jednim delom. Zato njen stil postaje žučan kad se uzbuđuje, ponesen kad se oduševljava... Njen ton dobija često karakter razgovora: obraćajući se čitaocu sa nekim pitanjem, skrećući mu pažnju na nešto, Isidora Sekulić nas često zavara, jer mi mislimo da ona hoće i nas da čuje; odmah zatim ona na naše lakoverne i zbunjene glave izliva čitavu bujicu rečitosti, asocijacija, tumačenja...

Bilo da piše o Valeriju, pretstavniku intelektualizma, ili o Strindbergu, koji je strasno oživljavao likove i situacije usred vihora nagona, ili o Properciju, setnom rimskom elegičaru, ili Petru Kočiću, nenadmašnom slikaru Bosne, Isidora Sekulić traži uspeh, veličinu, meru duhovnog uzdizanja, razmere između individualnog uspona i idealnih mogućnosti koje oličavaju nekoliko najvećih umova. Pogledajte sadržaj knjige „Mir i nemir“ i verovatno ćete se, ako niste dovoljno upućeni, začuditi kad vidite ovakve naslove u susedstvu: Marko Marulić, Petar Kočić, Propercije, Valeri, slikar Milan Konjović, Katedrala u Šartru, Mocart, Japanska No-drama. Literatura, filozofija, arhitektura, slikarstvo, muzika, sve ujedno... Nije stvar samo u tome što Isidora Sekulić zna neobično mnogo. To je, naravno, retka pojava, ali ima još jedna ređa: to je osećanje i razumevanje za sve te silne raznovrsnosti.

Omotni list knjige: Marko Marulić (rad Ivana Meštrovića)

Eseji Isidore Sekulić su isto toliko filozofija koliko i literatura. U njima pisac ispoveda svoje filozofsko uverenje: život je složen, zagonetan i prolazan: iznad je ogromno i tajanstveno nebo ispod koga se ljudi pretvaraju u ništavilo: umetnost i nauka su najmoćnije svetlosti na tom ograničenom ljudskom putu : kult uma i njegovih proizvoda je, upravo, tako snažan jer je on, taj um, jedna svetiljka u noći. Filozofski stav Isidore Sekulić, tako jako naglašen, i često pogrešno ili jednostrano tumačen, znači, ustvari, veliki nemir nad problemima života, saznanje tajanstvenosti životnih procesa, drhtavicu intelektualnog čoveka koji je uvideo svu ozbiljnu, duboku i tešku problematiku egzistencije. Ona se obraća velikim ljudima da bi u njihovom delu otkrila iskre svetlosti koje oni bacaju oko sebe: to je vrlo velika potreba, žeđ bolje reči, za saznanjem. Isidora Sekulić smatra da ljudski duh nije svemoćan, ali, uprkos tome, ona najviše poštuje snagu ljudske duhovnosti, probuđenu svest željnu istine. Ona mnogo govori o kosmosu pošto je on okvir i dekor čoveka; posmatrajući ljude u kosmički uveličanim relacijama, ona uviđa njihovu ništavnost; ali isto tako uviđa prirodnost, neminovnost toga i zato ne pada u očajanje. S druge strane, zraci lepote i istine koje čovek baca po tami, ipak najdalje prodiru. Tako se u Isidori Sekulić mire vedrina, strah i sumnja. Nije to eklekticizam, nego širina i širokogrudost.

Isidora Sekulić se nikad ne gubi u delu jednoga pisca, ne uopštava stvari nikad toliko da se ne bi primetio njen stav, gledišta, raspoloženje; ona uzima one elemente koji njoj najviše odgovaraju, njih raspoređuje po svojim nazorima i tako stvara figure, pune originalne ali i preobražene lepote. Ona je i suviše obuzeta filozofskim nemirima da bi mogla da bude samo interpretator. Često uzima pojedina tvrđenja književnika kao ilustracije za svoja razmišljanja. Materijal jedne knjige služi joj kao potvrda za tačnost njenih sudova, kao najpogodnije sredstvo kojim ona može objasniti sebe, svoj mir i nemir. Za svoje misaone preokupacije Isidora Sekulić je našla izvanrednu formu. Jezik i stil su jedan od najviših kvaliteta esejističkog dela Isidore Sekulić, a samim tim i naše esejistike uopšte. Njen rečnik je bogat, svež, slikovit: u tekstu u kome se govori o najzamršenijim pitanjima, čitalac naiđe na neki izraz koji greje i osvežava, na duhovitu dosetku i osobenu sintaksu.

Pavle Zorić

ISTINA i stvaralačka sloboda

MLADEN OLJAČA: „MOLITVA ZA MOJU BRAĆU“, IZDANJE „NARODNA PROSVJETA“, SARAJEVO

Bilo bi preterano reći da je „Molitva za moju braću“ roman jedne generacije, i pored toga što to delo može da se, iako malo spekulativnijim metodom, na izvestan način, veže za Glezerovu „Klasu 1902“, za Remarka, za Hemingveja. Delo bi, isto tako, moglo da se veže i za T. Vulfa; moglo bi, jer je to jedno samorodno, iskreno i talentovano stvarano delo koje savremenosti, naročito našoj, postavlja izvestan broj značajnih pitanja. Ali „roman jedne generacije“ to nije, a to ni ne mora da bude nimalo odlučujuće.

Iako sa vidnim znacima stvaralačke zrelosti; iako, deklarativno, u nekoliko dužih lirskih ili nelirskih partija to treba da bude „roman jedne generacije“ — da bi to bilo delu nedostaje kako veća svestranost tako i vidnija, umetnički obrazloženija određenost generacije u pitanju. Ne u sociološkom smislu. Reč je o jednom organskom umetničkom totalitetu koji prirodno uključuje, pored ostalih, i sociološki momenat, kao što je to slučaj, kad je već reč o njima, kod Glezera, Remarka, Hemingveja ili T. Vulfa; taj totalitet nedostaje „Molitvi...“.

Ali, i pored toga, „Molitva...“ je uspelo delo o našem čoveku, o čoveku uopšte.

Sav u začecima, sav u nagoveštajima, sav u fragmentima i nedorečenostima — kad je u pitanju najdragocenija umetnička materija koju nam delo eksponira, roman M. Oljače je potresni krik i možda to najviše i možda samo to što je to jedan, rekao bih, kod nas u-

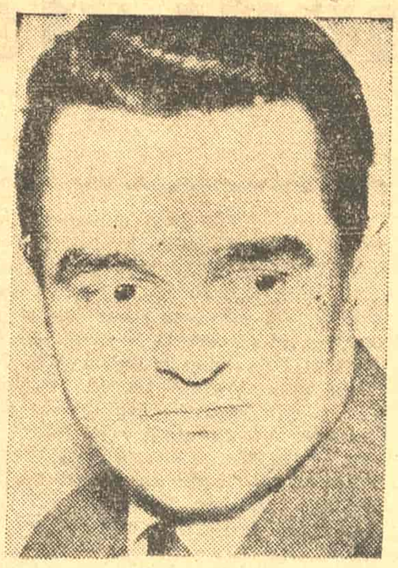

Mladen Oljača

samljeni, skoro stravični krik — vezuje ga za velike zagovornike ratnih generacija — Glezera, Remarka i Hemingveja. Ono što ga vezuje za T. Vulfa ili, u drugim aspektima njegovog značajnog dela, za Kafku, to je skoro totalna uslovljenost čoveka koju autor „Molitve...“ katkad, i delimično, u izvesnim ponornim trenucima svoga puta kroz kratki život svojih ličnosti a naročito svoga glavnog junaka sagledava sa jednim dubokim, mladalačkim humanizmom čoveka koji je i u toku rata i u godinama posle rata, u najplemenitijim svojim emanacijama stavio sve u službu tog humanizma — te bespoštedne borbe protiv konservatorskih tendencija i uslovnosti koje sputavaju svestrani stvaralački rast i razvoj ljudske ličnosti.

„Ležim u zemlji, duboko. Zakopan sam. Ispod mene ilovača, pa tama, oko mene ilovača, pa tama, nad glavom i telom ilovača, pa tama... S leve strane glave, iznad samog uva zjapi rupa kroz koju je proleteo kuršum... Zakopan sam i mogu slobodno da pričam o svemu...“

U ovom, nepotpunom, fragmentu kojim delo počinje, sadržana je osnovna intonacija i koncepcija dela. Kasnije će se javljati i mladalačka patetika i, često, površna deklarativnost u vezi sa mnogim pitanjima i u odnosu na mnoge pojave našeg savremenog života, ali osnovna intonacija i koncepcija „Molitve...“ ili, bolje reći, osnovni stvaralački doživljaj iz koga je nastalo delo ostaje istog intenziteta i iste, impresivne, iskrenosti.

Ne „roman jedne generacije“, nego iskidan krik jednog sloja naših ljudi i čoveka uopšte, krik u „tami u podne“ (darkness at noon“) kako bi rekao Kestler, to je „Molitva za moju braću“.

A i takav, iskidan, u nagoveštajima, u začecima, svesnim ili nesvesnim, u nedorečenostima (što, mišljenja sam, više treba tumačiti mladošću pisca nego stvaralačkim metodom i postupkom, iako u tom pogledu ovo delo svedoči o iskustvu jednog pisca koji dobrim delom ume da vlada materijom), roman M. Oljače izuzetno je delo naše savremene literature u odnosu na, naprimer, „pionirska“ dela O. Daviča „Pesma“ i D. Ćosića „Daleko je sunce“.

„Molitva...“ nadmašuje „Daleko je sunce“ nesumnjivo u formalnom pogledu, i pored svih nedostataka u svojoj svojevrsnoj strukturi.

Ispred „Pesme“ stoji po svom iskrenom i dubokom, neverbalnom humanizmu; nasuprot Davičovoj skoro notornoj panseksualizaciji (i pored Davičovih čestih socioloških, političkih, partiskih deklaracija), u Oljačinoj „Molitvi...“ ljubav, odnos čoveka i žene, u svoj svojoj mnogostrukosti, tragizmu i lepoti doživljuje se u sagledavanju mnogo dubljih i zato ljudskijih, i zato humanijih stvaralačkih preokupacija.

Humanizam uopšte, humanizam koji je tako često bio i koji će sva kako još uvek tako često biti barjak kojim mašu i pokreti i pojedinci čija se dela mogu okvalifikovati svakako samo ne kao humana, humanizam kao društvena koncepcija, kao kompleks moralnih kategorija, humanizam kao polazna tačka i kao završna reč to je u delu „Molitva...“ možda najvidniji i — najimpresivniji elemenat.

I zato se možemo složiti sa P. Palavestrom koji u pogovoru „Molitve...“, pored ostalog, piše:

„Ne heroj, i ne samo uvek pripadnik neke određene generacije, već č o v e k stoji pred nerešenim problemom svog najdubljeg subjektiviteta, pitajući gde su mu koordinate...“

Živimo u vremenima kada narodi još uvek stoje jedan prema drugome — s kontinenta na kontinent, iz zemlje u zemlju — naoružani manje ili više, savršenije ili manje savršeno, do zuba. Junaci našeg doba stoje još uvek jedan prema drugome — s kontinenta na kontinent, iz zemlje u zemlju — u manje ili više bespoštednim odnosima konkurencije. Osnovi egzistencije i naroda i čoveka još su uvek u pitanju; možda je, i jeste, više nego ikad, ugrožena i egzistencija samog čovečanstva.

Stvaralačka ali i ubilačka (ili samoubilačka) tehnička sredstva čovečanstva razvila su se do fantastične efikasnosti a uporedo sa njima i svi mogući izmi; savremeni izmi, zajedno sa svojim propagatorima, dostigli su možda najviši stepen savršenstva.

Mehanističko i školsko tumačenje istorije čoveka i čovečanstva tretira vremena prvih pisanih tekstova, pronalazak pisma kao početak istorije čovečanstva. Ustvari, i pored svih ogromnih naučnih i kulturnih, i najplemenitijih, tekovina, čovečanstvo još uvek živi, u izvesnom smislu, u praistoriji. Humanističko, u pravom smislu reči naučno tumačenje istorije daće taj značaj — značaj početka istorije čovečanstva vremenu, eposi kad svima narodima i svima ljudima, s kontinenta na kontinent, iz zemlje u zemlju, budu obezbeđeni osnovi egzistencije u materijalnom i moralnom pogledu.

Iksi i Ipsiloni, Pastori i Prefekti, Zabrinuti i Nonšalantni iz članka o moralnoj i misaonoj krizi M. Ristića i sličnih publikacija u tim činjenicama mogu da nađu, bar delimično, odgovore na izvesna svoja pitanja. Polemika započeta člankom M. Ristića u „Mladosti“ koja,

Čedomir Minderović

Nastavak na 9 strani

Muzika davne prošlosti

„SLOVO O POLKU IGOROVU“, SA STARORUSKOG PREVEO M. PANIĆ — SUREP, IZDANJE „NOLIT“, BEOGRAD

Jedan od najlepših spomenika stare ruske književnosti, „Slovo o polku Igorovu“, koji je odavno ušao u riznicu svetske kulture, slikovito i uzbudljivo, sa prisnim lirskim raspoloženjem, dočarava tragičnu istorisku činjenicu — jednu od mnogih epizoda feudalne Rusije XII veka — bitku (i poraz) Novgorod-Severskog kneza Igora Svjatoslaviča (gospodara jedne od 13 ondašnjih kneževina) s Polovcima 1185 godine, Neuspeh ovog pohoda narod je osetio kao težak udarac jer su stepski nomadi Polovci iza Dona decenijama pustošili državu koja se još nije bila učvrstila. Književni odjek tog narodnog bola je lirski spev koji još i danas deluje svojom iskrenom i neposrednom emotivnošću, obiljem izrazitih likova i poetskih slika, u kojima su istorijske činjenice samo osnova na kojoj su izatkane divne šare visokog pesništva. Strasna lirska pesma i oštra politička osuda, poziv na jedinstvo i prokletstvo neslozi.

„Sudeći po sadržini — kaže autoritativni pisac Istorije stare ruske književnosti, prof, N. K. Gudzij — autor „Slova“ bio je verovatno ratnik iz družine kijevskog kneza Svjatoslava, ali njemu nisu bliski i razumljivi samo podvizi u bitkama prekaljenih boraca — on shvata i saosećanje brata prema bratu, i bol majke koja oplakuje poginulog mladog sina, i odanu ljubav žene koja doziva u pomoć prirodne sile da joj vrate dragog muža.“

Sadržina speva, koji čini skladnu umetničku celinu, sastoji se iz tri glavne slike povezane jednom idejnom niti, to je kostur dela: početak pohoda koji Igor preduzima samo sa bratom, sinom i nećakom, a bez podrške drugih kneževa, privremeni uspeh pri prvom sudaru s Polovcima, a sutradan drugi sukob sa svima strašnim posledicama. Druga slika prikazuje kijevskog kneza Svjatoslava, koji prvo sluti, a zatim saznaje tužnu istinu o Igorovu porazu, vidi proročanski san i obraća se „zlatnim rečima“ feudalnim knezovima pozivajući ih na jedinstvo radi odbrane zemlje i osvete Igorovih rana. U trećem delu nepoznati autor priča o Igorovu povratku iz polovečkog ropstva, koji je njegova žena Jaroslavna svojim suzama izmolila od prirodnih sila.

Ne otstupajući od tačnosti istorijskih zbivanja autor ih zaodeva u raskošno pesničko ruho. Kao što mu je živo osećanje savremenih društvenih problema i potreba spojeno s tananim umetničkim oblikovanjem, tako isto i osećanje lepote prožeto je svežim panteizmom: priroda u „Slovu“ živi i diše zajedno s čovekom, uzima neposrednog učešća u njegovoj sudbini. Jezik speva upečatljivo deluje bogatstvom pesničkih poređenja, epiteta, simbola. Ta simbolika je veoma raznovrsna i slikovita:

„Od svitanja do večera,
od večera pa do zore
lete strele prekaljene,
grme sablje o šlemove
i čelična koplja pršte
u predelu nepoznatom
usred zemlje polovecke,
Crna zemlja pod kopitom bi
kostima zasejana
a zalita krvlju ljudskom:
tuga niče Zemljom Ruskom“.

(Prevod M, Panića-Surepa)

Krupan je književni i kulturni domet — dobiti na savremenom našem jeziku, i na savremen način objavljen, prevod čiste poezije „Slova“, koje se u srpskoj književnosti može porediti — naročito na onim mestima gde je lirski akcenat jače istaknut — sa pesničkom tugom kćeri gospodara Drame, monahinje Jefimije.

M. Panić-Surep postavio je sebi koliko smeo, toliko i odgovoran zadatak: da savremenom čitaocu dočara visoke umetničke osobine poetskog spomenika XII stoleća, da oživi i otelotvori žestoke bitke, ljubav i bol, rodoljublje i gorčinu ondašnjeg ruskog čoveka, ratnika i poeta, koji se borio da sačuva zemlju od istočnjačkih najezda. Posao ne samo odgovoran već i vanredno težak, skopčan sa prethodnim studijama, proučavanjem obimne literature i komentara kojima je „Slovo“ obraslo za sto pedeset godina, otkako je njegov rukopis pronađen. Prevodilac je morao da odgovori mnogim zahtevima, a glavni od njih, ljubav prema delu, M. Panić poseduje u punoj meri. On je osetio čednu muziku i čari speva, njegovu čistu, neuvelu krasotu, a to je baš ono bitno od čega je trebalo poći.

Mada se „Slovo“ može posmatrati i proučavati u više aspekata, od kojih je najvažniji književno-istoriski i pesnički, lični ukus i književne preokupacije vodili su M. Panića, bez kolebanja, ovom drugom planu. Da to nije bilo momentano oduševljenje već dublji unutrašnji afinitet svedoče i reči prevodiočeve u jezgrovito i pristupačno pisanoj uvodnoj raspravi. S pravom konstatujući da šest ranijih prevoda „Slova“ na srpski ne mogu da zadovolje savremenog čitaoca, M. Panić-Surep navodi objektivne uslove koji su ga potstakli da se prihvati ovog zahvalnog posla. To su: prvo, što je rad na tekstološkom proučavanju „Slova“ daleko odmakao, pa je skoro i završen, a drugo, što „savremena metrika daje mogućnosti da se otkloni jedna od osnovnih ranijih smetnji pri prevođenju ove poetske tvorevine daleke prošlosti“. Uviđajući da se „Slovo“ ne može prevoditi stihovima utvrđenog metra i da „svako nasilno uganjanje njegove sadržine u ujednačene strofe, u osmosložne ili desetosložne stihove, nužno dovodi do raskida sa ritmom i figurama originala“, M. Panić je za ovu čistu poeziju „bez stihova, strofa, slikova, čak i bez asonanca“ prihvatio rešenje Akademije nauka SSSR, koja je nastojala da odvoji „ritmičke jedinice teksta“. Posle ovog prevodiocu je bilo jasno „da je autor ovoga speva zasnovao njegov ritam na muzičkoj frazi govorne rečenice“.

Usvojivši ovaj princip, prevodilac je pošao od rečenice do rečenice, pri čemu se u svom postupku nije držao ni krutog formalizma, niti je davao na volju slobodnom poletu mašte. Potrebnu opreznost i odmerenost sačuvao je i pri prenošenju najtežih zamršenih mesta, kojih još ima u „Slovu“. U tom poslu, naravno, nije mogla da se sačuva formalna dužina svake metričke jedinice, ali prevod u celini zvuči kao original. Panićev pothvat je došao kao rezultat težnje da se delo prouči, doživi i „da se prenese u svoje vreme“. Zato je prevodilac, srećom, imao sve podobnosti, jer se i u svom originalnom pesničkom radu uvek obraća izvorima narodnog stvaranja. Tako obavljen posao urodio je plodom. Dobili smo uspešno književno prenesen i protumačen tekst jednog remek-dela, koje će zainteresovati ne samo slaviste, već i širi krug obrazovanih čitalaca.

Petar Mitropan

BEZ REČI

NOVOGODISNJA ANKETA „KNJIZEVNIH NOVINA“

REČI UMETNIKA na međi stare i nove godine

— Neobavezni intervjui tu i tamo —

Anketu sproveo **Milovan DANOJLIĆ**

Poslednjih dana decembra, koji su svakičas drugačije osvanjivali, čas do drskosti hladni, čas magloviti, umiljati i poetični, čas kišni i blatni, lutali smo po ulicama i skrivenim kutovima stare godine, sabirali i na kraju sabrali materijal za ovu anketu. „Stara godina“? Još pet-šest dana delilo je anketirane od Nove godine, ali poznato je da umetnici uvek idu ispred vremena, pa ih tih pet-šest dana nije dovodilo u nedoumicu. Za „moderniste“ se govorilo da to svoje napredovanje ispred vremena mere godinama i decenijama, samo... ove jeseni pojedini „realisti“ su ih prestigli, nimalo nas ne zbunivši. Nismo imali neki određen plan koga da anketiramo, a i kad ga je bilo, često se raspršavao. Pojedini pisci odbili su da nam daju izjave, učinilo im se da im mesto publikovanja njihovih odgovora ne odgovara. Najlepše smo se zahvalili, i pošli dalje. Drugi nisu imali šta da kažu: i njima smo se zahvalili, pošto čovek ponekad nije u stanju da izgovori rođeno ime. (To su trenuci kad umetnik oseća proskribovanost reči, njihovu izanđalost). Nekolicinu, čitavu desetinu umetnika i kulturnih radnika, i pored sveg traganja, telefoniranja, lutanja i snalaženja — nismo mogli da pronađemo. Klub književnika ne radi, Bezistan je poluprazan. Ovo beležimo samo zato da bi čitaoci znali sa kakvim se sve neprebrodivim teškoćama suočava mlad i neiskusan novinar kad pokuša da sprovede najbezazleniju anketu, po njegovoj želji i po želji redakcije — antianketu.

Ali, nezgode i nedaće već pripadaju staroj godini. U novoj godini — novo (nove nezgode i nedaće?).

Umetnicima smo postavljali po tri pitanja. Više radi orijentacije, radi potstreka, da bismo pokrenuli njihove asocijacije. Evo tih pitanja.

- **1. Šta Vas, pored Vašeg redovnog kulturnog i umetničkog „zaposlenja“, trenutno zanima; prema čemu, van Vaše umetnosti, imate afiniteta?**
- **2. Koji Vas je umetnički i životni događaj u 1957-oj najviše uzbudio?**
- **3. Šta biste želeli da kažete povodom Nove godine, šta Vam je u staroj godini dojadilo?**

Pitanja, ne mnogo precizna, dozvoljavala su skretanja. Nismo želeli da „rešavamo“ nikakav problem, nikakvu krizu. Pokušali smo da razgovaramo sa ljudima. Zato smo ovu šetnju kroz ulice umetničke čaršije shvatili više kao trenutak nervoze pred svečanošću vremena, pred svečanošću prolaznosti i večnosti. Odgovore donosimo onim redom kojim smo ih dobijali:

Mladen Oljača

U Klubu „Politike“, romanopisac MLADEN OLJAČA je igrao 1001-u partiju šaha sa Ristom Tošovićem. Nervozno je podigao glavu; sve su mu misli bile prikovane za šahovsku tablu; možda je zbog toga bio pomalo oštar:

— Iznenadila me Davičova izjava o realizmu u NIN-u, i da ne cenim književni talenat toga čoveka, poverovao bih da je podetinjio... Iznenadilo me je još ćutanje (prećutkivanje) moje „Molitve“; ili se neko šali sa mnom, ili je suviše zamišljen. Nadam se da će ova zagonetka biti rešena u sledećoj, lepšoj, novoj godini.

Pjer Križanić

Karikaturislta PJER KRIŽANIĆ je pio kafu. Zbunjeno i otsutno, više za sebe nego li za nas, čika-Pjer je rekao:

— Niti me je što naročito zbunilo, niti uzbudilo. Ako je i bilo nečega što me je s vremena na vreme činilo srećnim, to, verujte, nije za javnost.

Mihailo Lalić

U debelom vunenom prsluku, u toploj sobi na četvrtom spratu jedne redakcije, romansijer MIHAILO LALIĆ nam se i bez trećeg pitanja požalio:

— Eto, radim, a soba — tuđa. Svakičas očekujem da mi neko nešto prebaci. — Raširio je ruke, iskreno i bespomoćno:

— Šta da Vam kažem, a da ne bude prazna slama. Siva svakidašnjica privatnog života. Dok je čovek mlad, može da se nada mnogo čemu i na bezbroj načina. A Nove godine su, za starijeg čoveka, uvek pomalo i opomene. Naročito ako je neko izgubio niz godina bez svoje krivice.

Pogledali smo na sto:

— Rukopis nove knjige?

— Ne, ne... Preveo sam, sa francuskog, za svoj groš, jednu vrlo zanimljivu knjigu: govori o razvoju iracionalističko - mističarske misli od kontrareformacije do nadrealizma. Vrlo, vrlo zanimljivo...

Antonije Isaković

Ulicom maršala Tita duvao je vetar. Pripovedač ANTONIJE ISAKOVIĆ je usporio hod:

— U prošloj godini, ulovio sam jednog velikog klena. Kilogram i po je imao. I to me uzbudilo. Dojadilo? — Pa dojadili su mi ovi trolejbusi, — okrenuo se uz osmeh, pokazujući rukom prepuna vozila.

Onda se uozbiljio, stao je:

— Želeo bih da kažem jednu reč, ali da ne ode u ovaj vetar. Da ostane, tu, i u celom svetu. Ta reč je: mir. U 1958, i u 2958...

Miodrag Bulatović

Pripovedač MIODRAG BULATOVIĆ se nije dao zbuniti; govorio je okretno, brzo, srećan, ali istovremeno kao da se nekome protivi:

— Najviše me okupirao moj jabučar, koji sam podigao u rodnom selu Okladama kod Bijelog Polja. On me više zanima od premijera avangardističkih beogradskih pozorišta. Imam oko 500 mladih jabuka sadnica, i strahujem da ih zečevi ne ogule.

— Da ne zaluta neki jarac, ili jarence? — zapitali smo ga aludirajući na jednog junaka njegove nove knjige „Vuk i zvono“.

— Nemojte, jarići su vrlo inteligentne životinje.

Nastavio je:

— Novu godinu čekam u krevetu. Dojadila su mi očekivanja novih godina, i, uopšte, očekivanja praznika.

Mile Stanković

„Vlasnik pogona „VETRENJAČA“ MILE STANKOVIĆ pomno se zagledao u mastionicu na svom stolu:

— Posle godine rođenja, prošla godina mi je bila najistoriskija, razume se, za mene lično: izašle su mi tri knjige pesama. To bi bio razlog da se uzbudim, ali ne znam smem li da kažem da je stiglo da mi dodija što neki kažu: pa on je humorist, zar je i pesnik. Ali ne treba da ispadne da sam u prošloj godini uzbudio sebe: uzbudili su me podvizi geofizičara i sportista koji su skakali uvis. Najviše me je, ipak, uzbuđivao stalni kontakt sa omladinom: preko redakcije, na priredbama, na smučarskim terenima. Mislim, bolje rečeno siguran sam, da je pred nama najnadahnutija i najzrelija generacija koja se rodila na ovoj geografskoj širini. Bez komplimenta ili koncesije, to su punopravni ljudi. Ceneći njih, radujem se što ću, januara 1958, biti 10 godina mlađi nego 1968. I kao takav...

Mita Miljković

Direktor lista „Politika“ MITA MILJKOVIĆ ispočetka je oklevao, a onda se, spontano, odobrovoljio:

—Oduševili su me Gligorićevi uspesi u šahu. Čoveku je uvek potrebno da ga nešto, makar i simbolično, zagreva i oduševljava. A poslednji Gligorićevi uspesi su svakako to.

— Za doček Nove godine želeo bih da čujem Lolu Novaković kako peva šlagere i Oliveru Marković sa šansonama. Inače, u 1958 bih želeo da Šekularac uđe u državni tim.

Dodao je, više za sebe:

— Da li će Mihiz i dalje pisati za „Politiku“, o tome se razgovara.

Ugl eša Bogunović

Arhitektu UGLJEŠU BOGUNOVIĆA, dobitnika Oktobarske nagrade grada Beograda, zatekli smo pri igranju „šibice“:

— U 1958 bih hteo da vidim jednu zgradu koja nije pravljena po privrednom računu.

— Moj doživljaj 1957: Pantovićevo Sajmište...

Risto Tošović

Pesnik RISTO TOŠOVIĆ bio je u poletnom, vedrom raspoloženju; kad god je uzbuđen, ovaj pesnik je pomalo i dečak:

— Novinarstvo i futbal (naravno, to su navijačka uzbuđenja). Umetnički i životni događaj? Roman „Opake tišine“ Vl. Paskaljevića, i opet (koji put) „Prokleta avlija“.

— Šta biste želeli u Novoj godini?

— Želeo bih da steknem još jednog prijatelja, ili u liku neke knjige ili u liku nekog stvarnog čoveka.

Slobodan Glumac

Novinar SLOBODAN GLUMAC, urednik kulturne rubrike „Borbe“, je najzaposleniji čovek u Beogradu.

— Druže Glumac... — pokušali smo.

Odjurio je, bešumno, samo smo stigli da ugledamo vrata koja su se zatvorila za njim.

— Slobodane, imate li malo vre...

— Sutra uveče, dragi, odgovorio je čitajući rukopise razbacane po stolu.

Sutradan uveče, zaista smo ga našli. Bio je vrlo miran, smrtno miran, — od umora. Uvideli smo da od intervjua nema ništa...

Ovo što je ovde napisano nije nikakav skeč, te bi zato bio red da mu Udruženje novinara i Udruženje filmskih radnika i još 12 udruženja čiji je Glumac član požele u 1958 godini — malo više vremena.

Voja Carić

Književnik VOJA CARIĆ je namrštena čela začas sredio utiske:

— Moj najveći umetnički doživljaj je Sputnjik. Želeo bih da Nova godina ne donese ništa što bi ma koga zaprepastilo.

Žika Lazić

Pripovedač ŽIKA LAZIĆ se nasmešio:

Džems Din i Mihailo Lalić, sa „Lelejskom gorom“. Dojadili su mi solitelji pameti.

Branko Ćopić

Dopremljen telefonskom žicom, oštar glas BRANKA ĆOPIĆA bio je još reskiji:

— Afiniteti, velite? Ama nikakvih drugih afiniteta, pored književnosti, ja nemam. Najveći doživljaj? — Satelit, razume se. Inače, ne mogu nikako da se setim nečega što me pored književnog rada još zanima. Šta mi je dojadilo? — E, to vam je lepo pitanje... Pišite velikim slovima: dojadili su mi pozivi na književne večeri. Taman se čovek sredi, skoncentriše, kad tamo — poziv... I onda, tri dana putovanja, tri dana vraćanja u kolosek. Valjda će 1958 godina u tom pogledu biti obazrivija prema meni...

Momčilo Milankov

Pripovedač MOMČILO MILANKOV gustiozno se zavalio u naslonjaču, izvadio kutiju „Zete“, zapalio cigaretu, i zauzeo posve ozbiljan stav:

— Znate, ja svakodnevno moram da propešačim najmanje 5 kilometara, to mi je kura protiv debljanja. Svake godine, dodajem po jedan kilometar da bih se spasao jednog kilograma. Kad budem imao pedeset godina, ići ću brže od satelita, i svakog ću dana prevaljivati put od Beograda do Zagreba. Najviše mi je dojadio roman kojeg sam u celoj 1957-oj pomalo pisao. Umetnički doživljaj: „Nebeski odred“. Životni: nagli pad „Crvene zvezde“.

* * *

Peđa Milosavljević

Slikar PEĐA MILOSAVLJEVIĆ umorno je uzdahnuo, izredigovavši jedan napis za nedeljnu „Politiku“. Odgovorio je:

— Pored slikarstva: izgradnja Beograda, pitanja urbanizma.

— Najveće uzbuđenje: Sajmište.

— Dojadile su mi sednice, komisije i telefoni.

Pocrvenili smo. Još juče, telefon 40-070 zvonio je pre podne jedanaest puta; pokušavali smo da dođemo u vezu sa slikarem radi ove — ankete.

Božidar Kovačević

— Moj najveći životni događaj, odgovorio je književnik BOŽIDAR KOVAČEVIĆ, bio je — priroda i narod. U toku ove godine, za vreme raznih praznika i odmora, bio sam u Žumberku, u selima oko Knina, u Bosanskoj Krajini, u Braničevu, na Kosovu, u okolini Slavonske Orahovice i Pakre, i svuda se divio lepotama naše zemlje i našem zagonetnom i veličanstvenom narodu.

...Dojadila mi je nehumana atmosfera u književnim, umetničkim i naučenjačkim krugovima.

Bora Ćosić

Vrlo me interesuje futbal. Redovno idem na utakmice. Čitao sam Lalićev roman, svideo mi se, — rekao nam je BORA ĆOSIĆ, u mimogredu, na ulici.

Stevan Jakovljević

Pisac „Srpske trilogije“, dr. STEVAN JAKOVLJEVIĆ, nije stigao da nam dâ odgovor:

— Upravo sam doputovao iz Zagreba. Sad ležim u krevetu, bolestan sam. U poslednjih sedam dana prisustvovao sam bezbrojnim sednicama. I sutra, iz kreveta, moram da idem na sednicu. Verujte, nemam vremena... — rekao je preko telefona.

— Možemo li to da objavimo?

— Pa izvolite, ako vam što vredi.

Poželeli smo mu da za Novu godinu bude zdrav, i — što manje sednica u novoj godini...

Aleksandar Marinković

Prvak Opere tenor ALEKSANDAR MARINKOVIĆ, primio nas je u svom stanu. Bio je vrlo ljubazan:

— Već na početku stare godine, četvrtog januara, prviput sam interpretirao Radamesa u „Aidi“. To je san svih pevača, tenora, to: da tumače heroja koji je poznat u celom svetu. Drugi nezaboravan doživljaj bio je moj koncert za ribare i meštane Velikog Zatona na Jadranu. Bio sam na odmoru. „Čuli smo za Vas, mi ovde nemamo operu, da li biste hteli?“, zamolili su me ti divni priprosti ljudi. Pevao sam 12 arija. Treći doživljaj — moje gostovanje u Čehoslovačkoj. Dve slepe Čehinje, koje su bile gosti i pretsednika Tita, provereni prijatelji naše zemlje, predale su mi jedan poklon, koji ću uvek pamtiti.

Šta me još zanima? — Knjige, istoriska literatura, biografije velikih ljudi. U staroj godini najviše sam čitao „Zvezdane časove čovečanstva“ Cvajga, Volterovog „Karla XII“, „Hteli su u Engleску“ Evansmua, Šveđanina koji mi je inače prijatelj, i voli našu zemlju. Znate, dodao je sa smeškom, i moja žena (Nađa Marinković, primedba naša) piše knjige, pa ću već u januaru moći da čitam njenu drugu knjigu, esejistički putopisi iz Kine.

Dojadilo? I pored tako plodne godine, ili baš zbog toga, pevanje mi je već na nos izašlo.

Risto Stijović

Vedar, živahan, vajar RISTO STIJOVIĆ se rado odazvao našoj molbi:

— U ovim godinama, van umetnosti ništa me drugo ne zanima. Toliko još treba učiniti, a vreme je kratko. Kratko, kratko, da, dragi moj...

U prošloj godini strahovito mnogo me je uzbudilo to što je Jovan Bijelić, slikar koga trideset godina pratim i čovek koga još koju godinu više volim, dobio Oktobarsku nagradu grada Beograda. Čini mi se da sam u tom trenutku bio srećniji od njega samog.

Dojadilo mi je zidanje kuće. (Napravili su mi neki veliki račun, neočekivan. Nemojte to pisati). Oduzelo mi je to zidanje mnogo vremena i nerava. Ali, sad makar imam gde da radim.

U Novoj godini želeo bih da me podrži snaga, da klešem, da vajam, što više...

Ko mu drugi to ne bi poželeo?

Ljubiša Jovanović

Prvak Drame Narodnog pozorišta LJUBIŠA JOVANOVIĆ pio je kafu u „Mažestiku“:

— I pored sveg naprezanja da se trenutno setim šta me najviše zanima izvan moje umetnosti, ipak se vraćam na nju. Možda baš u ovom trenutku kada me Vaš saradnik intervjuiše, okupiran sam mojom novom ulogom u drami „Heraklo“ Marijana Matkovića. Kroz celu prošlu godinu okupirala su me pitanja pozorišne umetnosti. Pa čak i kad sedim u kafani uz čašu vina, govori se o pozorištu: ozbiljni problemi, ili anegdote i vicevi.

Svakako me najviše oduševila — ne drama, ne komedija — već opera „Gorski vijenac“ Nikole Hercigonje, u režiji Raše Plaovića. Za mene je to umetnički događaj od izvanredne vrednosti.

U protekloj godini dojadila mi je površnost u našem životu, neodgovorno prilaženje mnogim poslovima umetnosti i kulture; dojadila mi je šundliteratura koje još ima u izobilju, ali se nadam da će 1958 godina pokazati pozitivnije rezultate u smanjivanju te „komercijalne neminovnosti“.

Zuko Džumhur

U gostoljubivoj i bez „air condition“-a dovoljno zagrejanoj kući karikaturiste ZUKE DŽUMHURA dobili smo ove odgovore na našu anketu:

— Otkako sam se vratio s puta po žarkoj zemlji Africi i usijanoj zemlji Aziji, pored „moga zanimanja“ našao sam kod svoje kuće jedan honoraran posao koji mi pričinjava veliko zadovoljstvo. Mom osnovcu i prvoškolcu zvanom Donizada Džumhur (Zukina ćerkica, učenica prvog razreda osnovne škole — primedba naša) pokazujem iz dana u dan kako se crtaju cipele sa visokom štiklom, i to onom tankom, talijanskom. Osim toga, nekada četiri, a ponekad i šest puta, pišemo: „Ema maše mami“ i „Mama maše Emi“.

Bio sam u Arabiji. U pesku improvizovane čaršije svaštara našao sam na neznane umetnike crne puti. To su najbolji skulptori koje sam ja dosad sretao. Iz njihovih dugačkih, crnih prstiju rađaju se krhke figure sudanskih ratnika nastale u plemenitom crnilu tvrdog abonosa, nastale van našeg ukusa i neukusa, nastale u dvadesetpetom veku (računanje vremena od praoca Avrama).

Želeo bih da u 1958 godini krenu prve vazdušne galije u Svemir. U tim galijama treba da dobiju mesta svi dosadni ljudi sa Zemlje, birokrati (sugestija Džumhurove žene — naša primedba) zli i gadni tipovi i uopšte svi oni bez kojih bi život na zemlji bio lepši od života na svim planetama za koje smo i nismo čuli.

Inače, dao bih i poruku o svetskom miru, kad to možda ne bi bilo banalno.

Marijan Jurković

Od književnika MARIJANA JURKOVIĆA dobili smo pismen odgovor:

— Postigla je naša književnost i u 1957 godini ne malo značajnih uspjeha: ostavila nam ta godina dvije tri knjige koje će, očito, nadživjeti, — jer ne spadaju u serisku proizvodnju.

No još radosniji događaj u toj godini koja tone u nepovrat je prodor jugoslovenskih pisaca u inostranstvo. Na Istok i na Zapad. Probijanje zida koji ih je dugo dijelio od tih strana. Odlazeći tamo kao rezultat sve dubljeg interesovanja za suštinu unutrašnjeg lika novog jugoslovenskog čovjeka, te knjige će, vjerujem, potvrditi o njem onu istinu za koju on uporno svjedoči ovih posljednjih šesnaest godina jednim drugim jezikom — patnjama i otporima svojim — istinu o neizbježnosti realizacije jednog boljeg svijeta.

Ivo Andrić

Književnik IVO ANDRIĆ, poznato je, nerado daje intervjue. Ipak, za ovu priliku, i za „Književne novine“, rekao nam je:

— Čini mi se da se sva pitanja koja ste mi postavili mogu svesti na jedno: šta želite povodom prelaska iz 1957 u 1958 godinu?

Tokom godine ne prođe dan da čovek nešto ne zaželi, živo i duboko. A kad ovako poslednji decembarski dani stanu da se osipaju i tanje, tako da se kroz njih već nazire nova godina, ja odjednom stanem, zbunjen i kao opčinjen, pred prostom a tako uzbudljivom činjenicom da se krajnja cifra četvorocifarnog broja koji označava našu eru menja, i ceo broj povećava za jedan. Tu zaboravim sve želje koje su u meni nicale tokom minule godine i želim, pravo da Vam kažem, samo jedno: da me niko ne pita šta želim.

Pa ipak, biću najbliže istini ako odgovorim da želim srećnu novu godinu svima koji i u toj godini žele da rade u miru i na miru.

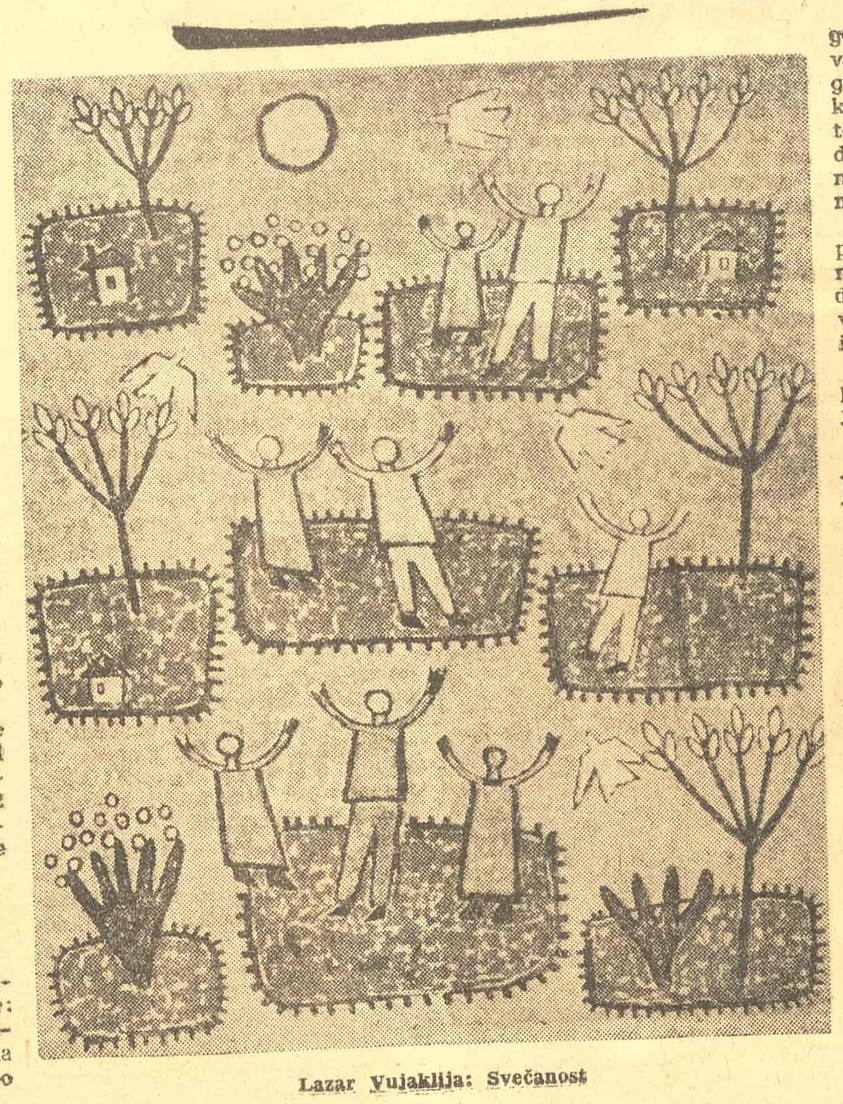

Lazar Vujaklija: Svečanost

ESEJISTIKA

POZITIVNA ILI NEGATIVNA KRITIKA

Dragan M. JEREMIĆ

Ima književnih problema koji s vremena na vreme ponovo postaju aktuelni i zaokupljuju ljude koji teoriski misle o književnosti. Jedan od tih problema je i pitanje odnosa kritike prema književnom delu, naime pitanja prilaza književnom delu. Naravno, ovo pitanje je tesno povezano sa jednim važnijim pitanjem: šta je cilj kritike. U vezi s ovim pitanjem se samo i može rešiti problem da li, principijelno, treba biti za pozitivnu ili za negativnu kritiku i stoga moramo pre svega govoriti o njemu.

U više navrata naši savremeni pisci su se pismeno, a mnogo češće i usmeno, žalili da je naša savremena kritika negativna, da je „cepački" raspoložena i spremna da optuži i osudi svako književno delo, bilo ono dobro ili ne. Ni kritičari taj fakat, nažalost, ne mogu da poreknu samo sležući ramenima i insistirajući na tome da to uglavnom čine nekvalifikovani ljudi, koji nisu kritičari od marke. A ima čak i pokušaja da se takva, negativna kritika i teoriski opravda tezom da kritika treba s usklikom nadmoći, kao čekić, da lomi idole književnosti, smatrajući to svojim zavetnim zadatkom.

Mislim da je na taj način kritika pogrešno shvaćena, naime, da je pogrešno shvaćen njen o s n o v n i zadatak. Kritičar je na svom poslu kao rudar u rudniku: on često nailazi na običnu, kaljavu zemlju koju odbacuje, ali on traži plemenitu rudu i on misli samo na nju. On posvećuje svoj život tom traženju i biva ispunjen osećanjem uspeha i sreće samo onda kad nađe bogat sloj te rude. Najveći uspeh jednog kritičara je kad pronađe jednog pisca ili grupu pisaca koji otelotvoruju njegov ideal dobre književnosti.

Kritičar koji nema svog pisca ili svoje pisce, ustvari je promašeni kritičar. Kritičar koji nikada ne ustane sa svoje stolice na kojoj sedi za knjigom, spreman da ode piscu i da mu zahvali za stranice koje mu je darovao, kao što je usred noći učinio Nekrasov Dostojevskom, nije osetio najlepše osećanje koje kritičar može da oseti, osećanje koje je izraz najvišeg ispunjenja njegovog zadatka. Razbijati idole čekićem kritike je, na kraju krajeva, prazan posao. Traženje konkretizacije estetičkog ideala za koji se kao kritičar bori, kritičaru je neophodno. Estetičar je kao matematičar: njemu je dovoljno da apstraktno, u formuli m o ž e da postoji umetničko savršenstvo; kritičar je kao arhitekt ili građevinar koji lepotu jednog shvatanja može da pokaže samo na o s t v a r e n j u tog shvatanja u konkretnom delu. Za estetičara, koji razmišlja o principima umetnosti, nije neobično da svoj umetnički ideal ne nalazi ostvaren u savremenoj umetnosti. Takav je slučaj i sa našim savremenikom Bernardom Berensonom, za koga vrhunac umetničkog stvaranja pretstavljaju klasična antička umetnost i njena renesansna obnova. Ali kritičar bez savremene konkretizacije svog kritičarskog vjeruju je kao jedna apstrakcija čija se verodostojnost ne može dokazati: čardak ni na nebu ni na zemlji. Nasuprot tome: reci mi koji je pisac tvoj idol ili bar najbliži tvom shvatanju literature, pa ću ti kazati kakav si kritičar!

Ako pogledamo istoriju literature, lako ćemo doći do zaključka da nema ni jedne velike moderne književne epohe da nije imala svog velikog kritičara. Može li se klasicizam zamisliti bez Voaloa, Gotšeda i Popa, a velika ruska realistička literatura od Puškina do Tolstoja bez svojih ne manjih kritičara Bjelinskog, Dobroljubova i Černiševskog? Veliki kritičar ne izrasta u vremenu opadanja i životarenja jedne literature; u takvoj atmosferi nema života za njega: on nema u kome da vidi ostvarenje svoje kritičke misli. Nema velikih kritičara bez velikih pisaca. Trijumf literature jednog vremena jeste, ustvari, sklad između njene stvaralačke i kritičke misli. Književnici i kritičari se uzajamno dopunjavaju, i uvećavaju. Susret između Edgara Alana Poa i Bodlera ili Tomasa Mana i Lukača uvećao je i značaj pisca i značaj kritičara.

Kritičari u svom traženju pravih vrednosti književnosti svoga doba moraju da negiraju i odbacuju mnoge lažne vrednosti i da žigošu literarne promašaje i neuspehe. Ali to je nezahvalan posao koji se radi bez nagrade. Nagradu pruža samo ono što je kritičar našao kao plemenitu rudu u literarnoj produkciji svoga vremena. I Sent-Bev i Žil Žanen su poricali vrednost Balzaku, ali ono što Sent-Beva uzdiže daleko iznad Žila Žanena to je njegova „Istorija Por-Roajala" i to su njegovi „Portreti savremenika". Niko nije ostao dostojan pomena samo zato što je čistio čkalj sa književne njive: to je, uostalom, posao koji i samo vreme može da svrši. Ali vreme ne može da otkrije prave vrednosti u literaturi, ono ne može da ih obrazloži, da ih glorifikuje i postavi u istoriju literature. Kritičari, ustvari, stvaraju svoj ugled i svoju slavu životnošću i vrednošću literature i pisaca čiji su oni bili zatočenici.

Stoga, kritičar treba da prilazi svom poslu spreman pre svega da otkrije vrednost u jednom delu, jednom piscu ili jednom vremenu.

To je prvi postulat pozitivne kritike. Apriornom odbojnošću prema delu kritičar postiže samo to da sebe obmane prividnom superiornošću. Bez simpatije za pisca, bez vere u njegovu iskrenost i dobronamernost, kritika je unapred osuđena na površnost. Delu se ne može prilaziti spolja, u njega se treba uživljavati i uživeti. Po tome se estetička kritika, kao i etička, razlikuje od naučne, koja procenjuje po principu evidencije ili logičke opravdanosti. Ali umetničko delo nije samo objektivna istina, nego najpre subjektivna umetnikova istina, zatim ljudska istina i, najzad, objektivna istina. Zato kritičar mora, pre svega, simpatisati sa piscem, zatim mora biti human i, najzad, mora biti logičan.

Svaka kritika treba da počne simpatijom. Važnost akta simpatije u estetskom doživljavanju s punim pravom su isticali mnogi estetičari, kao Gijo ili Bergson. Tako je u estetici kao i u etici. Ne može se pravilno shvatiti jedan akt, jedno delo jednog čoveka i humano proceniti ako mu se ne priđe sa simpatijama, ako se donekle ne poistovetimo s njegovim tvorcem, ako se ne stavimo na njegovo stanovište. Vrlo često, negativna kritika ne pokazuje ni najmanje simpatije za pisca, ne želi da uđe u njegovo delo i kritikuje ga zbog onoga što pisac i nije imao nameru da izrazi. Bez simpatije, pak, nema ni imanentne kritike, koja je jedino ispravna vrsta kritike, nasuprot dogmatičkoj i nasuprot impresionističkoj kritici.

Dogmatička kritika odbacuje svako simpatisanje sa piscem i delom zato što smatra da se svaki pisac i svako delo treba da potčine dogmatskim zahtevima kritike, a impresionistička kritika smatra da književno delo treba da bude samo povod za kritičarevu ispovest o utiscima koje je imao prilikom njegova čitanja. I jedna i druga smatraju, dakle, umetničko delo samo sredstvom, samo drugostepenom osnovom kritičkog razmatranja.

Cilj kritike, međutim, nije samo da ocenjuje i klasifikuje književna dela, nego da u njima traži i iz njih crpe vrednosti koje će teoriski da uopštava. Još Šatobrijan je savetovao kritičarima da napuste sitnu i laku kritiku p o g r e š a k a radi velike i teške kritike l e p o t a, tvrdeći sasvim tačno da ima nedostataka koji su inherentni lepotama. Kritika nije samo jedna priprema istorije literature, nego i priprema i korektiv književne estetike. Ispitujući u čemu se sastoje lepote savremene literature, kritika ustvari priprema teoriju literature, gradi teoriske temelje buduće literature. Ona treba da otkriva elemente pesničkih lepota, da ih upoređuje i na taj način uopštava. Ona to ne može da čini ako se bavi samo beznačajnim delima i ako traži samo pogreške. Ona tada nije od pomoći ni istoriji literature ni književnoj estetici i ostaje bez stvarnog istoriskog, estetičkog i etičkog opravdanja.

Stojan Čelić: Predeo

ŽIVOT OKO NAS

SUDIJA I ČOVEK

I sudija kao i svaki čovek ima svojih malih ljudskih slabosti i strasti. I on može da se razneži i da se oduševi, da zastane u nekoj ulici i da se zamisli nad ponovljenom slikom života koja nije lišena banalnosti. Samo, to ne znaju ili to zaborave oni koji dolaze u sud kao okrivljeni, koji stanu pred sudiju i očekuju da on izrekne presudu, da bi zaštitio društvo.

Sudija je čovek. Jer sveci ne deле pravdu.

Poznajem jednog koji živi u gradu u kome jedna naša velika slikarka ima svoj spomenik, i u kome je živeo jedan pesnik koji je izgubio život na moru.

Taj sudija, mlađi čovek, već deset godina svakoga jutra dolazi u zgradu suda, i već je davno naučio da u određenoj situaciji i običan pokret ruke može mnogo da kaže, i da nije bez značaja kako neko ponekad drži cigaretu. Kako govori i kako se smeje. I kad se može verovati a kad ne. Poziv ga stalno upozorava da treba biti obazriv i obraćati pažnju na sitnice. I da nije uvek bitno ono što je i očigledno.

On mi je pričao:

»Onaj ko dođe pred sudiju najčešće je rešen da ništa ne prizna, da ne kaže ništa o onome što je uradio. Ili da slaže. A dužnost je sudije da sazna istinu«.

Dok mi je to govorio video sam okrivljenog kako poriče sve ono čime ga optužnica tereti. A preko puta njega stoji sudija i pokušava da sazna istinu. Pokušava to na razne načine, strpljivo, taktički, pronalazeći razne mogućnosti. I naravno, ukoliko ima više mašte ima i više mogućnosti da što pre dođe do istine. I ta igra ponekad može da traje dugo. Veoma dugo. Sve dotle, a to je veoma često, dok kod okrivljenog ne progovori savest, i ne ispriča ono što se zarekao da ne kaže ni kada bude umirao.

I tako iz dana u dan. Iz godine u godinu. Kad završi jedan proces, kad oseti da je pobedio tuđe ćutanje ili tuđu laž, čeka ga novi. I zato i nema vremena da oseti zadovoljstvo od uspeha. Jer, odmah počinje novo traganje za istinom.

Poziv mu je da deli pravdu. Pa ipak, sudija je čovek.

»I sudija kao i svaki čovek prima utiske, i on ima svojih simpatija, trenutnih, i za vreme suđenja«, kaže on.

To mi je ovako objasnio:

Dogodi se da sudija za vreme suđenja bude intimno na strani okrivljenog baš zato što kao čovek može da razume ljudsku slabost. Ali, on mora da štiti zakonitost, i da se bori da se ona očuva. Zato u sebi potiskuje ono subjektivno, ono što je rezultat izvesnog raspoloženja i trudi se da pobedi sebe. I tako stalno vodi bitku na dve strane: da sazna istinu, i da u sebi uguši svoja raspoloženja i svoje simpatije.

Pa ipak u praksi on je morao nekoliko puta da postupi baš na osnovu svojih simpatija. To se dogodilo i onog dana kada je pred sobom imao predmet o krađi bicikla.

Dva mladića su okrivljena za krađu bicikla. Jedini svedoci bila su dva dečaka. Jedan od sedam godina, a drugi nešto mlađi. Oni su teretili okrivljene, a ovi su vešto pobijali njihove navode. I on je poverovao deci. Učinilo mu se da ona govore istinu. Posle izvesnog vremena se pokazalo da je bio u pravu. Da je deci i trebalo verovati.

Još jedan, malo teži slučaj. Slučaj iz jednog sela.

Ćerka je tužila oca da ju je silovao. Pred sudijom su se našli njih dvoje. Otac je poricao, ćerka je bila uporna. Sudija je bio nemoćan. Razmišljao je:

Kad je ćerka već odlučila da tuži oca, ona je samim tim na sebe navukla sramotu koja se ne može brzo zaboraviti. Ali opet, očeva upornost, i činjenica da je tu bilo umešano i nasledstvo, upozoravalo ga je da treba biti što je moguće više obazriv. Ćerkine optužbe i očevo poricanje su se ponavljali iz dana u dan. Niko od njih dvoje nije menjao svoj iskaz. I optuženi je oslobođen. Ali time za sudiju taj slučaj nije okončan. On se veoma često priseća tog suđenja, i mnogo puta mu se učini da je u tom slučaju i on kriv. Zato što, možda, nije uspeo da dođe do istine.

Dešavalo mu se da i ono što je očigledno nije bilo istinito.

Jedne večeri napadnut je i izubijan čovek koji je kod sebe imao dosta novaca. Logično je bilo da se posumnja da su to uradili oni sa kojima je taj čovek te večeri bio u društvu, sa kojima je i izašao iz kafane. Tragovi krvi koji su nađeni na odelu napadnutog dati su na analizu. Ispostavilo se da je pretpostavka bila neosnovana. I da su oni na koje se sumnjalo bili nevini.

Jedan slučaj za drugim. Sudija iz dana u dan traga za istinom. Kao i svaki čovek, on ima trenutnih simpatija, trudi se da razume ljudsku slabost, ali mu poziv nalaže da štiti zakonitost. On poznaje mnoge ljude i saznaje mnoge ljudske mane u svim njihovim vidovima. I mnogo puta sumnja u sebe i u druge. I literaturu ne čita kao običan čitalac. Jer, već je davno naučio da jedan pokret ruke može da kaže više nego što se to pretpostavlja i da i to kako čovek ponekad drži cigaretu može da bude značajno za pronalaženje istine. A njegov poziv mu baš to nalaže.

Dragoslav Grbić

LIRIKA U PREVODU

NOVIJI ENGLESKI PESNICI

Elizabet Dženings

ELIZABET DŽENINGS (Elizabeth Jennings) je rođena 1926 u Linkolnšajru. 1953 objavila je prvu zbirku pesama, a sada priprema drugu.

PECAČ NA ARNU

Juče je pecao
Nepomično, kao usađen u obalu,
Sa šeširom nakrivljenim na glavi,
Pitala sam se o čemu misli,
Da li su njegove misli mirne kao korito reke
Ili je bio potpuna usredsređenost na čin
Pecanja, želeći smrt ribe.

Danas je još uvek tamo.
Svetlo je isto
A čini mi se i reka
Da teče nazad ne napred
Kako bi zadržala istu struju
Koju sam gledala juče.
Sedi nagnut na isti način
I nema ribe u njegovoj torbi.
Samo sam se ja promenila dok je on
Bez epiloga i prologa
Uhvatio vreme u svoju mrežu
Kao što razum hvata misao.

Mejri Mek Ines

MEJRI MEK INES (Mairi Mac Innes) 1953 izdala je zbirku pesama »Iverje«. Napisala je i jedan roman.

TRČANJE U PARKU

Kada smo ušli u svet labudova videli smo dva
kako se šire po okrugloj vodi. Njihove trube vratovi su
dopirali do zone tišine. Krila lepetavih i drhtavih.
Ribnjak je promicao kako smo mi trčali, nebo padalo
sa sletanjem labuda. Otrčali smo u susret alejama lipa.

Bilo je sedam izjutra. S rukom u ruci rasli smo
nasuprot spomenicima i nebu. Izgazili smo
travu koja se naginjala nad naša stopala
i besneli na kule koje su probile
krug neba. Pravo drveće je izgledalo okruglo.
Postolje za muziku je poziralo za daleko poslepodne.
Granitni čovek pozdravljao.
Golubovi su širili svoje skute i lepršali gore i dole.
I onda nebo se vratilo, mi smo ponovo sreli ribnjak,
i na vodi labudove priljubljene uz oko vode.

Filip Ouks

FILIP OUKS (Philip Oakes). Njegova prva zbirka pesama »Nesrećni Džonah« je objavljena 1954. Sada piše drugu, kao i knjigu pripovedaka o posleratnom Londonu i jedan roman.

LJUBAV U GLADI

Ona hrani izgladnelu ljubav, rukama
Više nagim nego telo neke druge devojke,
Ne pitajući ništa, ne zahtevajući ništa,
Sigurna u vreme svoje potpune vladavine.

Ona je velika tamo gde su druge bile nežne,
Sa grudima dojilje i prijateljskim, korisnim bedrima.
Njeni nervi su pokopani duboko radi udobnosti,
Ona nudi razumevanje i odgovornosti.

Lenj i slep za njenu nameru
Uzima sve što ona nudi
Ne sumnjajući, ne videći svrhu
Njene umešnosti pohlepnog bankrotera.

Zatim se venčaju na čistim čaršavima, ljubav
Je njihov krevet i sto dok njihov apetit
Slabi zbog promene. On pokušava, ali ne može da se pokrene
A ona, njegov tamničar, goji se na njegovoj sitoj nemoći.

Alfred Alvarez

ALFRED ALVAREZ (Alfred Alvarez) pored poezije, bavi se i kritikom. Smatra se jednim od najboljih kritičarskih umova svoje generacije.

KATARZA

To je nežnost ti osećaš znaš
Koju si mogao imati nežnost koja ti nedostaje.

Još uvek pod maskom koju nosiš tvoj jezik može da
Ushićeno pokrene temu koju publika neće shvatiti

Stvarajući iz delova prozirnog vazduha
U glavenom O sve što si mogao biti.

Ti nisi ništa manji jer oni ne mogu razlikovati
Sve što ti jesi i ispričati šta su videli.

Oni su još uvek iščekivanje. Tvoja rečitost će teći
Bez mere nadrastajući lagano tvoju patnju

Dok ne slomije sve brane tvoje brige
I konačno ti uživaš u tome kakav se sebi činiš

I kakav jesi do tvog poslednjeg nerva ti sve praštaš .
Ljubav. Naročita. Ni manje ni više.

(Preveo Nikola Preradović)

POZNANSTVA

PESNIK NE MOŽE BITI STRANAC

DIJALOG SA ROBEROM KEMPOM

Metro Pigal. Deset do pet. Preko trga na bulevar Kliši. Plas Blanš! Pet sati. Trčećim korakom prolazim pored žena ulice. Kako li šetaju svu noć na tako visokim potpeticama? Mlade su! Možda one starije tek noću izlaze? Ova je lepa, i ova! Njihova lica potsećaju na marionete... oči su čudnovate, kao ugašene. Ovaj čovek sa svetlim šeširom, sa drečećom kravatom! To je „zaštitnik"! Takav može i da ubije. Literatura?... Žene su retko ubice. Džingis Kan, Plavobradi, Landri, Harman, gangsteri, kidnaperi...

— Vi ste žurili, sedite ovde, odmorite se, kaže Kemp. Danas nemate vašu lepu beležnicu? Znači da ću ja postavljati pitanja. Šta ćete pisati o meni? Ono što sam rekao i ono što vi mislite... Samo pazite — Kemp se šeretski smeši — nekiput je to vrlo opasno. Jednom sam skoro poginuo zbog jednog članka. Bilo je to pre dvadesetipet godina... Ne manje ni više nego duel! Mladi Salakru, da Arman Salakru, poslao mi je svedoke! Hteo je da se bije sa mnom zbog jedne oštre kritike... No sve se lepo svršilo... Možda smo se setili Don Kihota, Rablea ili Marisa... Peovladala je komika situacije i — postali smo najbolji prijatelji.

(Mislim da su često oni susreti koji su drugi po redu, ako se u prvom već osećala bliskost, veoma prisni, ...„koje Svan nije zapazio pri prvom slušanju i koje je sada pronicao...").

Konvencionalnost je nestala a i onaj grč i zakopčanost pred novim popustila je. Otkrivamo dalje i dodajemo jednu po jednu dimenziju... I ambijent više ne zbunjuje i on nas prihvata kao starog znanca kojemu će reći: očekivao sam vas, sedite gde vam je najugodnije, ako hoćete odmarajte se, ili pričajte... To je rekao Rober Kemp, a to je i štimung prostora...

Svaka stvar ovde ima svoju istoriju. Ko zna šta bi mogao da priča o svojim seobama ovaj orman na kojemu je izrezbaren rimski broj XVII? Ja da pričam? O čemu, pitam se. Moji utisci o Parizu učiniće se naivni ovome velikom poznavaocu svoga grada... moje znanje o pozorištu, o književnosti, razume se, isto tako...

— Stranac ne može, čini mi se, da uđe u suštinu umetnosti jednog drugog naroda. On mora da nauči okolnosti, tradicije, zbivanja, nasleđa, koja su onome koji se u njima rađa i raste, potpuno jasna. Čini mi se, da stranac i pored najvećeg napora, ostaje gost i da kao takav ne shvata sve nijanse i naslage već izvesne krajnosti. Pol Elijar rekao mi je, čitajući jedan francuski prevod srpskih pesama: „... ne može se reći da je to slabo, ali to nije ni po obliku francuska poezija..." Pesnik ne može biti stranac... čak ni Verharen nije potpuno uspeo, uvek se osećalo nešto tuđe u njegovim pesmama.

— Slažem se sa vama i sa našim drugom Elijarom, kaže Kemp. No, recite. kako to da mi niste postavili pitanja: Sagan! Ceo Pariz, tojest ceo svet govori o njoj.

— Mnogi su mi govorili o njoj. Ali nisam čula ništa lepo... Jedan pisac mi reče da je svojom trećom knjigom sve iscrpla, da više nema šta da kaže, drugi je napao njenog izdavača kao da je Žilijar nekom veoma veštom propagandom podvalio javnosti, a treći je dokazivao da je takvo pisanje obična pornografija...

— Da, Sagan nas je podelila u dva tabora. Pogodite u kojem sam ja!

— Pro Sagan! Izjavljujem odlučno.

— Tačno. Ne samo da ja prihvatam već mislim da je ona više nego običan talenat, da je otvorila novo poglavlje današnjice. Nije začuđujuća samo njena zrelost u odnosu na mlade, već ona otkriva i starima njihove misli, one koje su odavno zaboravili.

Rober Kemp

Ali, čekajte, da se razumemo. Ona se ne može staviti pored džinova naše književnosti, pored Remboa, na primer, Oni koji je kude svakako su jednim delom zavidljivi, ali mora da postoje i drugi razlozi. Mislim da mnogi polazeći iz svog stanovišta, to jest iz svog shvatanja i svog prosedea, jednostavno ne mogu da se slože sa njenim načinom. Samo pisci su tako mali deo publike! Oni ne mogu da utiču na nešto što je u vazduhu, što je neobjašnjivo — na veliki uspeh, na internacionalni uspeh. Ko zna šta je to, kako to nastaje?

(Ćutimo. Možda vidimo iste likove, potsećamo se istih ljudi koji nisu bili ono što su zaslužili: Molijer, Balzak, Bodler... i mnogi drugi. Da li su došli prerano? Da li se ne može dobiti i jedno i drugo parče: sadašnjost i budućnost? Ali možda Kemp misli na one koji su sve dobili: Igo, Tolstoj, Mocart...)

— Veliki uspeh je izvanredno složena stvar, nastavlja Kemp. Raz ličiti momenti tu igraju: nesvakidašnje činjenice, sugestija, originalnost, i, razume se, reklama! Takve stvari privlače svet. Svet ne analizira. On prihvata ili odbija... Mi, koji smo upućeni, to je drugo. Samo ima još nešto. Raditi za svet može da vas odvuče u ćorsokak... to je opasno.

— A šta je opasno za kritičara?

— Prevariti se i biti citiran kao budala!

— A šta je još opasno za pisca?

— Kako za kojega. Ponekom uspeh pomaže, ponekom škodi... Naprimer Anuj. Njegova velika pozorišna dela pripadaju prošlosti. „Ornifl" je bio slab i neujednačen, a ovaj „Jadni Bitos" („Pauvre Bitos") je vrlo slab i vrlo neprijatan. Kako samo grubo ismeva Revoluciju! Kao da je skidanje glava igra koju Francuzi najviše vole! Publika je prihvatila i „Ornifla" i „Bitosa", ali to vam je tako kao što sam rekao: publika je nesigurna i bizarna. Uvek se iznova postavlja pitanje kritičaru: šta on treba da radi kad se nađe pred nezasluženim uspehom? Ja mislim da ne treba da bude milosrdan, pogotovo ako se radi o piscu koji je u svakom pogledu uspeo. Prema siromašnom početniku treba da budemo manje rigorozni... njemu bi trebalo pomoći...

(Da li sam sve upamtila? Setiću se možda kasnije? Razmišljati na pariskim ulicama! Možda negde duž leve obale Sene, u nekoj ulici predgrađa? Ali dok se stigne onamo ko zna šta će biti sa mislima? Nove impresije će ih izbrisati, buka će ih rastrgnuti... Šta je rekao o Plutarhu, o Aristotelu? Oh ova kola! Crvena svetlost! Mocart, Pirandelo, Platon... Stoj! Živimo po tekstu svetlosti. Kako je glomazan ovaj spomenik, ružan je. Onaj Floberov je smešan. Grudi mu se izdužuju u jednu klupu! Ali Pariz je tako lep! Sve je povezano, ne oseća se gde počinje, gde završava, celina bez šavova. Stoooj! Po taktu svetlosti, molim! Pikaso, Rembo, Salakru, Bife! Sara, Sili, Vilar! Idemo dalje. Po taktu svetlosti, molim...)

Julija Najman

Miodrag PAVLOVIĆ

Zaliv

Godine su prošle. Dvoje pod liticom
sede i ćute, more ih besom štiti.
Trajem dok se sećam. Tamo biti i ovde
na prozoru, zove se ići ivicom.

Ali onda je život već bio rešen:
čim jednom sve stane, kretanje ne vredi, —
bežao napred, il u vreme; ti stojiš;
moj prst, koji se kreće u steni, je smešan,
i njena senka, to dno što me sledi.

Gledasmo u more preko stepeništa
svetog restorana što nas u kupolu
diže ko slike; videh da košću, pojiš
beskrajnu vodu, ti spasena u bolu
i ja bez tela: tu smo pored središta.

POZORIŠTE

Veče karakterne komike

Čopićev „Nikoletina Bursać" u Beogradskom dramskom pozorištu

Pre svega da naglasim da premijera Čopićevog „Nikoletine Bursaća" nagoni na pomisao koliko se često u pozorištu dešavaju gotovo neobjašnjivi paradoksi. Dramatizovan u suprotnosti sa ustaljenim zakonima dramske umetnosti „Nikoletina Bursać" nije doživeo neuspeh a izgleda da je na pozornici stekao i nove dimenzije. Adaptaciju Čopićevih pripovetki za scenu izvršio je Minja Dedić pri čemu su mu pomogle izvesne okolnosti: na prvom mestu mogućnost da se nedijaloški deo Čopićevog teksta odlično iskoristi kao indikacija za delanja ličnosti na pozornici, a i za mnoga rediteljska i scenografska rešenja. Tako je dijalog postao neuporedivo važniji i umesto da deluje kao ilustracija kroz njega su se otkrivale skoro sve crte glavnog junaka i mentaliteta jedne sredine. Čopićeve crtice su oslobođene skoro svega narativnog i svedene na srž, na poentu koja je sugerirala smisao. A potrebno je istaknuti i to da Dedić nije smerao da stvori dramu čvrste fakture već samo niz scenskih ilustracija inspirisanih „Nikoletinom Bursaćem". Njegova procena bila je realna i uspeh nije izostao.

Reditelj Milenko Maričić doprineo je u mnogom da pretstava deluje sveže i nepretenciozno. Kao retko kad Maričić je razumno izvršio podelu uloga i svaki glumac je igrao ličnost koja mu najviše odgovara. Uz to je reditelj osigurao prirodno i ležerno razvijanje pretstave pomoću nenametljivog mizansena koji je na logičan način sugerirao mnoga kretanja i promene mesta radnje. Pravilnim naglašavanjem dramskih akcenata Maričić je umeo da nam u dubinama teksta dočara dah atmosfere. U izboru komičnih efekata pokazao je puno mere i ukusa. Ipak smo se pitali da li je njegova koncepcija o Bursaćevoj ličnosti najtačnija. Prema Maričićevoj želji pozornica je bila ispunjena skoro isključivo komičnom akcijom Bursaćevom, akcijom pomalo šeretskom, pomalo budalastom samo je nažalost ovom junaku nedostajalo nešto više robustnosti i snage koje mu pomažu da odoli, da se prilagodi i da zada smrtonosan udarac. Istovremeno se izgubila i Nikoletinina nadmoćnost nad Jovicom Ježom tako da ovaj nije bio inferioran u onoj meri kako je to Čopić zamislio. U svakom slučaju reditelj nije uspešno rešio onaj pripovedački deo pretstave zamišljen kao njen okvir i u stilskom pogledu ovaj deo je upadljivo odudarao od ostalog dela komada.

Na premijeri Beogradskog dramskog pozorišta ostvareno je nekoliko značajnih kreacija. Rade Marković, kao Nikoletina Bursać i ovaj put je zablistao sada u komičnoj roli. Ispod komične karikature nacrtane štedljivim potezima navirale su bujice ljudskih osobina i Marković je znao da u individualnim osobinama junaka otkrije bitne karakteristike određenog podneblja. Bila je to izvrsna karakterna komika koja nas je iskreno uzbudivala tokom večeri.

Gotovo ravan njemu bio je Vlastimir Stojiljković kao Jovica Jež. U spoljnom izrazu sveden Stojiljković je ujedno bio i neprimetan i duboko u srži svakog Nikoletininog doživljaja. Stojiljković je upečatljivo pokazao kako se na bezbroj načina mogu varirati svega nekoliko gestova i grimasa.

Posebno želim da pomenem ono što je postigao Nikola Milić kao Nikolo.

Poslednja premijera Beogradskog dramskog pozorišta „Nikoletina Bursać" održaće se dugo na repertoaru ovog teatra i stalno će imati mnogobrojnu i zahvalnu publiku.

Vladimir Stamenković

MERIME, JONESKO, ZBRAĐA

Prva premijera Dramskog salona Tribine mladih u Novom Sadu

Otvaranjem svog Dramskog salona Tribina mladih je pokušala da popuni prazninu novosadskog pozorišnog života, pokušala je da zasnuje scenu koja će uz potpuno otsustvo dekora, kostima, tehničkih sredstava, čak i svega onoga što se obično podrazumeva pod pojmom pozornice (pretstave se izvode na niskom podijumu postavljenom u sredini dvorane) na svom repertoaru imati isključivo neizvođene i zaboravljene dramske tekstove iz domaće i strane literature, recitale poezije, večeri satire i sl. I ranije se u Novom Sadu pokušavalo da se učini nešto na ovom planu ali su nažalost svi poduhvati zastali ili na samom početku (kružno pozorište sa Ašarovom komedijom »Hajde da se igramo«), ili pred neotklonjivim objektivnim teškoćama (Mala scena). Ako bismo za trenutak otklonili skromnost osnivača a pod uslovom da i novosadsko kulturno podneblje zamislimo sličnim onom u Beogradu, moglo bi se možda govoriti o osnivanju novog Ateljea 212. Ovako, radi se samo o jednom od brojnih aktivnosti Tribine mladih.

Prvi program Dramskog salona, koji će, kako doznajemo, sa izvesnim adaptacijama da se prenese i u neke od novosadskih fabrika i ustanova, sačinjavali su u nas malo poznati dramski tekstovi Merimea (Nebo i pakao), Joneskoa (Lekcija) i Zbrađe (Uzaludna sedeljka). Ovako raznorodan i čak stilski neujednačen izbor imao je, pored ostalog, i dužnost da demonstrira osnovne koncepcije kojih će se, manje ili više dosledno, ubuduće pridržavati ova mlada pozorišna ustanova, kao što je na jednoj drugoj relaciji pomogao da se anketirani gledaoci sigurnije odrede prema čitavoj zamisli. Još se ponajviše može prigoveriti izboru Merimeove drame za čije izvođenje je bila neophodna znatna uigranost i ravnoteža ansambla, dok se je Đan Karlo Zbrađa sa »Uzaludnom sedeljkom« pokazao vrlo zahvalan, a Joneskova čvrsto svedena i sveža »Lekcija« kao prodor smelosti koji nesumnjivo treba pozdraviti. Bilo bi nepravedno tražiti od tog prvog programa rezultat koji ostaje kao što bi, najzad, bilo za osudu razmatrati njegove očevidne i možda čak nedopustive propuste kao pogreške preko kojih se ne može preći. Jedna hrabra grupa mladih ljudi kojoj, uostalom, niko nije kadar da odrekne inventivnost, hrabro i odlučno je htela jedan mali, sveži vir koji će možda za sobom da ponese prostranu i spokojnu mrtvaju pozorišnog života u Novom Sadu.

Režija (Boris Kovač) je želela da snažno naglasi (i to gotovo kao nužnost) svedenost dramskih tokova i pri tome je dosledno eliminisala sve ono što bi odvraćalo pogled sa suštinskih, bitnih momenata. U takvom sklopu ona je ponekad išla do drastičnog ogoljavanja ključnih mesta koje je opet imalo za posledicu neminovan utisak fragmentarnosti (Merime). Režiji bi se takođe mogle staviti primedbe na račun izvesnih melodramatskih rešenja (Zbrađa), kao što ispravno stoje i zaključci o njenim nedoslednostima pri razradi Joneskoa i o ne baš srećnom uvođenju suflera na scenu. Njeno zaista lepo dostignuće nalazi se, međutim, u relativno uspeloj i dobro nađenoj, iako očevidno ne konačnoj formuli za ovakve i slične postavke: intimna, domaća atmosfera i aktivno učešće publike koja posmatra izvedbu kao da se nalazi iza kulisa standardnog pozorišta ili u dvorani za probe. Trebalo je da u takvoj situaciji najvažniji posao obavi konferansa, ali ona nije, kako bi se s pravom i očekivalo, naizgled neodgovornom frazom i veštom improvizacijom stapala u celini tri drame, već je bila monotona.

Inače način na koji je igran Jonesko (koji je opravdano izazvao najviše komentara) sasvim je prihvatljiv iako naravno nije jedini. Izrazitost likova najbolje je postignuta u »Uzaludnoj sedeljci« i prava je nesreća što se sličnim putem nije krenulo i u Merimeovoj drami u kojoj je potresno vrlo labilno prelazilo u komično.

Nesvakidašnje i ovde uopšte neuobičajene zadatke glumci (svi članovi Srpskog narodnog pozorišta) su ostvarili sa elanom koji se retko može videti u njihovoj matičnoj kući. Vitomir Ljubičić, kao prevejani ispovednik dona Urace u »Nebu i paklu«, kao mahniti i u naletima silno zaokupljeni profesor u »Lekciji« i kao otac čiji je morfinizam jedna od najbitnijih, ako ne i najbitnija tačka Zbrađine pozorišne seanse aranžirane u noći, zadužio je, iako očevidno indisponiran, pretstavu dorađenim realizacijama koje mogu da stanu u red sa njegovim uspelijim rolama. Milena Šijački imala je u ponekim trenucima Merimeove drame šarm razdragane i predane ljubavnice, a u Joneskovoj »Lekciji« srećno nađen izraz neuke i nadobudne učenice. Velimir Životić ostvario je seriozno uloge Don Pabla (Nebo i pakao) i Fredija (Uzaludna sedeljka) kojima je katkad smetala neuigranost i nedovoljna nijansiranost. Ružica Komnenović uverljivije je delovala u Joneskovoj »Lekciji« kao Marija nego kao Fredijeva majka u »Uzaludnoj sedeljci«.

Draško Ređep

Putnik (kineski motiv)

OBNOVA USMENE KNJIŽEVNOSTI

Nastavak sa 1 strane

Tim kontradiktornim izrazom, međutim, mi smo i nesvesno pogodili bili jednu životnu istinu i naslutili razvitak stvari. Jedan dokaz više da se život često ruga čovekovoj logici. Ta životna istina je u tome: da poezija, koje god bilo vrste, na ljude onda deluje najjače, kad ima osobinu neposrednog saopštavanja, ako je i pisana tako da liči sasvim kao da ju je neko uhvatio u pero dok je pevač ili pripovedač pevao, recitovao ili pričao, a da se pri čitanju kao previde pisana slova a čuje se, sluša se topli ljudski glas; a razvitak stvari, nama se čini, ide u poslednje vreme sve više za tim da se, zahvaljujući tehničkim izumima, taj neposredni odnos između autora, odnosno, književnoga dela i publike, uspostavi u punom, bukvalnom smislu. da se t. j. publici saopštava sve više auditivno, čujno, usmeno.

Nikada nije u ljudskom društvu, ne uzimajući u obzir široke narodne, pučke slojeve, ni u plemićkom ni u građanskom staležu, izumrla sasvim potreba za tim usmenim književnim saobraćajem, ali je u prošlom veku on bio sveden sasvim na malu i neznatnu meru, sasvim je zakržljao, prema razvitku lektire, prema čitanju knjiga, časopisa i novina. U drugoj polovini XIX veka prestali su u velikim središtima i takozvani književni saloni u kojima su pojedini književnici čitali svoje rukopise pre njihovog objavljivanja; sve se svelo na nekoliko konferansjera, recitatora i šansonjera u nekoliko čuvenih kafana i kabarea. Tek početkom XX veka počinju da se više traže konferansjei, predavači, a posle rata, vidimo, da se na sve strane priređuju, sistematski i kao stalne ustanove, predavanja i čitanja, ne recitacije kao posebna grana umetničkog izražavanja već čitanja književnih radova od samih književnika ili ljubitelja. A epohalni izum radiofonije daje nov, nesuđeno snažan impuls čitavoj toj vrsti umetničkog-književnog, da kažemo prometa. Slobodno se može reći: da je ono što se zove lepom književnošću. apstrahujući, razume se, dramsku književnost, — za ovo nekoliko hiljada godina ljudske pismenosti, bilo stvarano uglavnom tako da bude ljudima usmeno saopštavano, a zapisivano je i pisano bilo uglavnom zato da se sačuva od proizvoljnih deformacija i od eventualnog zaborava — koji je uvek u vezi s kakvim istoriskim katastrofama —, dakle, uglavnom, pisalo se kao, otprilike, tekst i potsetnik nečeg što je zamišljeno da se govorom preda i sluhom primi. Veoma je kratko vreme prošlo odonda otkako se piše da se piše i da se isključivo čita, otkako stvaraoci zamišljaju svoja dela kao pisane svitke i štampane knjige te prilagođavaju i ton i udešavaju tehniku stvarnoga dela prema posebnom psihološkom stavu, posebnom otstojanju, između autora i čitaoca, prema, uopšte, tome posrednom, nemom, vizuelnom odnosu i saobraćaju.

U starim civilizacijama, i na Dalekom Istoku i oko Sredozemnog mora, sve što je sačinjavalo mitologiju, ritualne obrede, herologiju pa i znanje o čoveku, i o prirodi, sve je sastavljeno tako da se ljudima kazuje, valjda bez izuzetka, u izvesnom, manje-više, utvrđenom rečitativu, popevanju i uz pratnju raznih osveštanih instrumenata. Sve je bilo u ritmu, u stilu, jer tako se lakše pamti a i jer je stih prvobitno stvoren da se njime izraze opšte istine, opšta osećanja, ono što podjednako zanima i zanosi takozvani kolektiv slušalaca. Verovatno da drevni sastavljači, bramini, jogini, rapsodi, akdi, bardi, nisu uopšte, sami, svojeručno, ni beležili svoje sastave. To su, po svoj prilici, kasniji naraštaji smatrali za potrebno da urežu u kamen i zapišu na papiruse. Besumnje, već i u ta prastara vremena postojale su i kružile, takozvane, profane priče u kojima se govorilo o čovekovim zemaljskim težnjama i borbama, prohtevima i strastima, a koje niko od priteževalaca osveštane pismenosti, niko od „upućenih", od iniciranih, nije smatrao za dostojno da zapiše i fiksira, ali koje su se održavale usmenim predanjem, i, čiji su se motivi i osnovni elementi, besumnje, očuvali u životu do danas, preobraženi prema novijim civilizacijama, verovanjima i rasnim i nacionalnim osobinama današnjih narodnih grupacija.

U srednjem veku, osobito u onom istinskom srednjem veku, do XV veka, do italijanske obnove, čak i u veoma naprednom, rafinovanom, pismenom Vizantu, ceo svet, i feudalna vlastela i građani povlašćenih varoši i široka pučka masa, dolazili su do onih plemenitih uzbuđenja koje literatura pruža, skoro isključivo usmenim priopštavanjem. Samo neznatan deo spevova, pesama, bajki, pripovedaka, anegdota, parabola, pa i tekstova dramskih prikazivanja, ostalo je zapisano, i to mahom u odlomcima. Ogromna većina toga neizmernog bogatstva propala je tokom vekovnih perturbacija, pokreta i previranja, ili se docedila do nas, u bogzna kakvim izrekama i preobražajima.

Truveri, trubaduri, minesengeri, lautari, konteri, fabulisti, glumci, pelivani, izvikači, guslari, koji su se regrutovali iz svih staleža, većinom profesionalci, a često nadahnuti vitezovi, kneževi, kneginje, pevali su, pričali i glumili po skupovima, u carskim dvoranama kao i po sebarskim čatrljama, na saborima i panađurima. Iz pojedinih, spasenih prepisa znamo da je toga bilo vrlo različnih oblika, veoma umetnički obrađenoga, čitavih romana čiji su se delovi, poglavlja, čas, u stihu, pevali a čas, u prozi, pripovedali. Znamo da je bilo i neke vrste kinematografskih prikazivanja; da je bilo izvikača-pripovedača koji su na narodnim svet

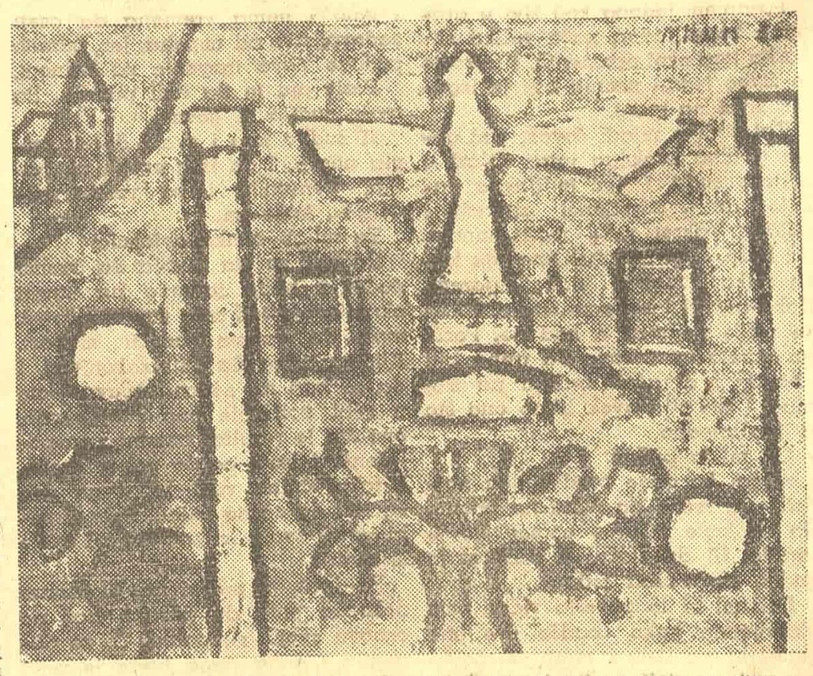

Milun Mitrović: Rumunska rapsodija (sa nedavno otvorene izložbe »Grupe 57«)

LIKOVNA UMETNOST

DESETORICA

IZ DECEMBARSKE GRUPE

Pri svom trećem nastupu deset umetnika posleratne generacije, koji zajednički izlažu pod nazivom „Decembarska grupa", doneli su ne samo jednu dobru, ozbiljnu i lepu izložbu, nego u okviru nje i nekoliko dela koja pretstavljaju dragocen likovni doživljaj.

Ma koliko različite individualnosti, članovi ove grupe pokazuju za jedničku svežinu i upornost jednog već zrelog stvaranja koje još nije izgubilo svežinu mladosti, a koje je orijentisano najaktuelnijim savremenim likovnim koncepcijama: Možda bi se čak smelo govoriti da njihova III izložba kao celina, na neki način i donekle, daje presek talasastog i bogatog stremljenja našeg posleratnog slikarstva.

Miloš Bajić je zaokupljen dubokim uronjavanjem u kompleksni problem autonomije boje, boje kao samostalnog i jedinog nosioca raspoloženja, misli i dalekih emotivnih asocijacija, a zatim poštenim naporom da u apstraktnom likovnom saopštavanju izbori jedan ličan rukopis. Bajić sa svoja tri platna dokazuje sigurnost pravca svojih traženja. Zelena kompozicija naročito, svojom čistotom bojenog tona i zvonkosti odnosa, govori o izuzetnom umetnikovom sluhu za muzički ritam kolorita.

Vozarevićev je svet stvoren fantazijom a transponovan izvanrednim nervom za oštru liniju i rafinirane kolorističke odnose dostigao na kompozicijama „Smrt harlekina" i „Materinstvo" — dostojanstvo srednjovekovnog vitraža. Bojeni segmenti izvanrednih odnosa kojima Vozarević ume da nepogrešivo u isti mah i sklapa i raskla pa neobičnu priču svog još neobičnijeg mozaika — ispunili su njegove slike, a preko njih i celu izložbu, jednom svečanom atmosferom vrlo ličnom i vrlo retkom u našem savremenom slikarstvu.

Lazar Vujaklija je po broju radova skromno zastupljen. Ali njegova tapiserija — varijacija na jednu od njegovih najuspelijih slika „Proplanak", dostojno ga prezentuje. Na njoj je i onaj pečat jednostavnih a rečitih simbola i sva oporost i snaga njegovog neobičnog kolorita.

Aleksandar Luković je ekspresionist preokupiran prvenstveno sadržajem slike. Uvek u svetu svojih cirkuskih heroja, dao je ovog puta u harlekinu pod ružičastim oblakom, („Daleki horizonti") elementima realnog života značaj simbola nekog magičnog sveta i time stvorio jednu novu atmosferu koja pruža bogatije mogućnosti.

Zoran Petrović je upornošću fanatika rio po čudnim vizijama carstva mašina. Hraneći ih najneobičnijim humaniziranim odnosima nosio je ove, gotovo nadrealističke sadržaje kroz bezbrojne crteže i grafike u želji da ih savlada i potčini slikarstvu. Četiri slike sada na izložbi (sa onom izloženom na oktobarskoj ULUS-ovoj) pune su afirmacija slikareve pobede. Na njima su neobični oblici koji još samo malo, ili nimalo asociraju poreklo s delova mašina, postali elementi jedne fine slikarske materije. Originalnosti svoga sadržaja dao je Petrović i adekvatan pikturalni zvuk, sonoran i plemenit, koji u sebi nosi i lep dokaz doslednog razvoja.

Tri kompozicije **Miodraga Protića** najavljuju u slikarevom opusu jednu posebnu notu. Pored osećanja harmonije, reda bez strogosti i retke likovne kulture koje preko traženja sinteze uprošćene čiste forme i izvanredne ravnoteže bojenih odnosa — sugeriraju uvek Protićeve slike, izložene kompozicije pokazuju nov vid slikarevog izražavanja. Prvo, one i pojedinačno, a i kao izvanredno nađen trozvuk potvrđuju utisak plemenite monumentalnosti koji je bivao osetan na nekim Protićevim slikama. A zatim, odaju neku finu slikarevu poeziju, poeziju koja ublažava oštrinu kontura i još više istančava kolorističke vrednosti mirnih površina. Čudno i srećno se spojila na ovim kompozicijama ova dva — inače zajedno tako retka — kvaliteta. Tako se prelio prizvuk osećajnosti preko ovih slika, te one nose dragocen pečat — i intelektualne i emotivne — celovitosti svoga stvaraoca. Otuda su svakako „Stare stvari" među najlepšim na ovoj izložbi.

Mladen Srbinović je svoje slike prelivene izuzetno senzibilnim i intenzivnim doživljajem boje obogatio izvesnim kubističkim reminiscencama, čiju je disciplinu umetnik uspeo da potčini sitoj, toploj atmosferi svojih kompozicija. Boje na njegovim mrtvim prirodama imaju dragocenost i sjaj emajla, dok mu u figurativnim kompozicijama pulsiraju vitalnošću izmaštanih odnosa.

Tomašević je obogatio celokupan utisak izložbe i izvanrednom atmosferom svojih, samo naizgled tako jednostavnih, slika — u kojima obične stvari žive neobičan život i drukčije odnose jednog postojanja koji je van okvira svakodnevnog.

Polazeći od realne percepcije pejzaža **Čelić** je izradio jedan originalan slikarski izraz srodan apstrakciji, kojim obrađuje svoje široke površine kao slobodne asocijacije vizuelnog doživljaja biljnih elemenata. Njegovom slikarskom jeziku elementi su arabeska i boja — naročito boja kojom, kao na dve izložene slike, zna da ostvari obilje retkih koloističkih harmonija.

Dragutin Cigarčić je iznenadio novinom i estetskom vrednošću svojih platna. Pošavši od pejzaža šume, zašao je u apstrakciju i pokazao izvanredan smisao za široke površine plemenitih i neuobičajenih bojenih odnosa, koje vrlo uporno govore i o autorovom smislu za modernu tapiseriju.

Svakako da ima još nekoliko lepih slikarskih talenata iste generacije i van okvira ove, „Decembarske grupe", ali i ovakva antologija mogla bi dostojno da o nama progovori na nekoj od značajnih svetskih likovnih utakmica.

Dr Katarina Ambrozić

Tanasije MLADENOVIĆ

KAKTUS

Kaktus na spečenom obronku zemlje
Jež biljni na suncu rođen u kamenu skorelom
Nadojen uljem leta treperavom vatrom juga
Plamtećim buktinjama nebesnim paljen danonoćno
Kaktus
Zvezdano cveće ruža drača i šikarja
Mislilac među džinovima i puzavicama
Raspaljena misao žege zatvorena za sve razloge
Trn u busenju kamen obodljeni koji dane traje
Ruku ispruženih u smisao i nesmisao svemirski
U svim pravcima ovog pregorelog sveta.

Kaktus čekanje raspeto
Na raskršću letnje tišine.

(Iz ciklusa „Biljni pejzaži")

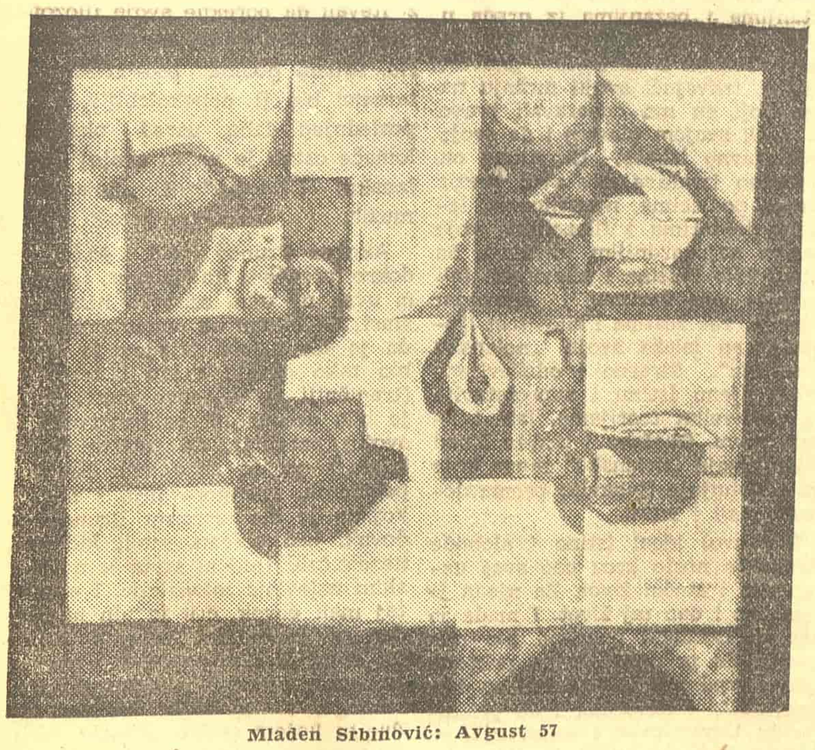

Mladen Srbinović: Avgust 57

MUZIKA

LOTKA — MLAKAREVI: »ĐAVO NA SELU«

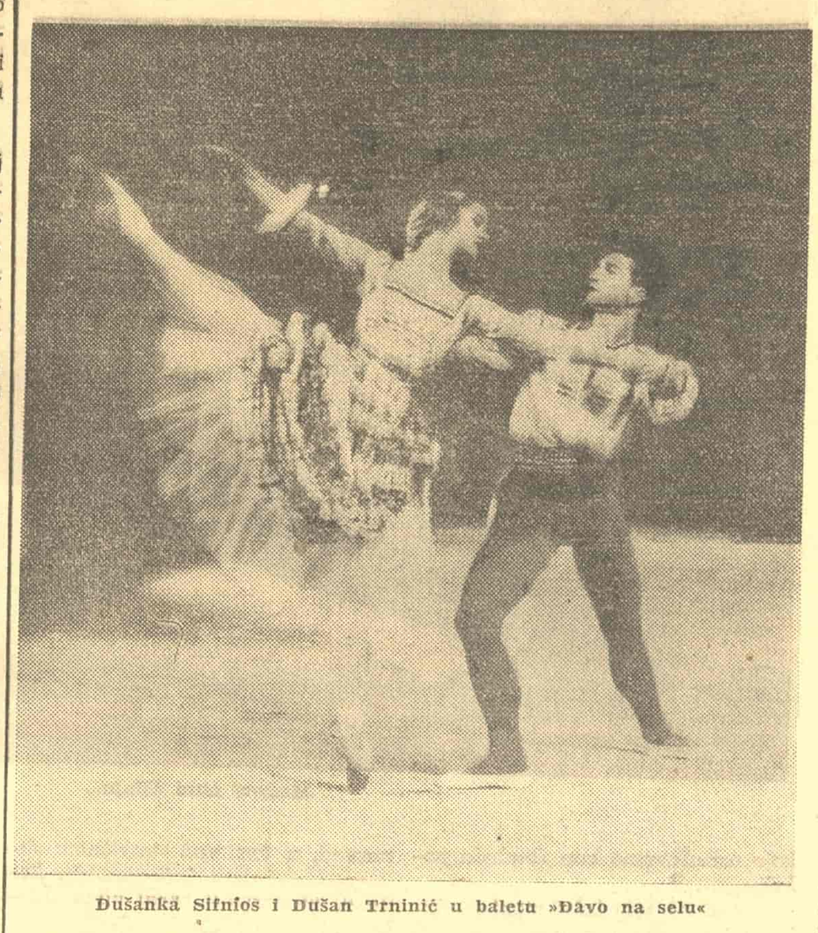

Dušanka Sifnios i Dušan Trninić u baletu »Đavo na selu«

Godine 1934 »Đavo na selu« je postavljen prvi put na repertoar jedne baletne trupe, i to u Švajcarskoj, u Cirihu. Već 1937 izvodi se premijera u Zagrebu, a godinu dana nakon toga i u Beogradu. Poslije rata »Đavo na selu« izvođen je u Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu i konačno u Beogradu. Sve postave ovoga baleta, osim sarajevske, bile su u koreografiji Pie i Pina Mlakara, koji su zajedno s kompozitorom Franom Lotkom stvorili najznačajnija djela svoje umjetničke karijere. Sve su svoje predratne premijere sami plesali kao Mirko i Jela dok je u Jugoslaviji kao Đavo, tada veoma uspješno, nastupao Oskar Harmoš.

Ovoj je koreografskoj kompoziciji već više od dvadeset godina. U doba kad je koncipirana, Mlakarevi su bili još čisti ekspresionisti, klasikom se nisu bavili, a »Đavo na selu« se rodio kao sinteza svih poznatih plesnih stilova, ples po sebi, kao folklorni balet koji smo mi — uz »Ohridsku legendu«, »Licitarsko srce« i sl. — polako počeli smatrati nacionalnim baletnim izrazom. Iako to nije bio balet, strogo stručno upotrebljavajući termin. Bio je to samo nacionalni ples, dopadljiv, zgodan, efektan, ali stvarno samo nacionalni ples. Nacionalnog stila — onoga što u baletnoj lirici identifikuje Engleze, u dramatici Ruse, Italijane u virtuoznosti, a Francuze u traženim bizarnostima tema i izraza — u tome smislu, ali uvijek na podlozi klasičnog baleta, mi nacionalnog baleta nismo imali. U baletnim krugovima se je svojedobno o tome problemu prilično diskutovalo i dosta je bilo onih koji su podržavali tezu da mi naš nacionalni stil moramo tražiti u bogatstvu naših narodnih tema, koji će, baziran na folklornim izvorima, dodati i našem interpretativnom izrazu, možda specifičnu temperamentnost igre, a možda i neku drugu karakteristiku. To — šta, to bi pokazale jedino godine. Ali trebalo je početi. I počelo se je. Iako slučajno i nesvjesno, vjerovatno je ova beogradska premijera »Đavola na selu« značila prekretnicu u našem baletnom izrazu.

Radeći s beogradskim ansamblom Mlakarevi su, kako smo pomenuli, prenijeli svoju već klasičnu koreografiju »Đavola na selu«. Ali su oni, nailazeći na prilično »klasično treniran« beogradski balet osobito na soliste, odlučili da čitavo djelo podignu sa »pete« na »prste«. No efikasnost njihove odluke nije otišla dalje od toga i u tome i jeste fatalnost pogreške. Izgleda paradoksalno: s jedne strane jednim korakom u progres, jednim korakom ka stvaranju vlastitog baletnog izraza, s druge strane, relativno neuspjela predstava. U čemu je dakle sukob koji čini prethodnu rečenicu paradoksalnom?

Kada su Mlakarevi odlučili da svoju koreografsku kompoziciju sa baletno-folklorne i sa »peta«, preobraze u klasično-baletnu i na »prste«, onda je čitavo djelo trebalo prekoreografirati, jer je u novome obliku ono nesvršeno. Klasika podliježe svojim zakonima i nije dovoljno obući baletne papučice pa da se u nju preobrazi bilo kakva plesna kompozicija. Uzmimo samo primjer plesova Jele iz prvog čina i Đavolove babe iz drugog. Dok je u prvome slučaju pokret, recimo kod pirueta, bio sračunat na mnogo sporiji tempo za poluprste, na »vršcima« on više ne odgovara muzici; u drugome slučaju se radi o brzim releveima, koji ostaju nedovršeni kad se treba propeti na »vrške«. Ovako postavljena, nekada dopadljiva fraza ljubavnog dueta iz prvoga čina, ostaje prazna i nedoplesana u klasici.

I tako su se vjerovatno i plesači našli u malo neuobičajenom elementu, osobito Dušanka Sifnios u prelazu iz I u III čin, od arabeske i developea a la skond do udaranja petama i drmeža slavonskih i međumurskih kola. Trninić je bio nešto spretniji, iako je još pitanje da li je ovaj najklasičniji par koji se može zamisliti, trebalo angažovati ovim baletom (tim prije što Sifniosova odlazi na šestomjesečno školovanje), za koji bi se vjerovatno našlo još prikladnih interpreta. Dušanka Sifnios u prvome dijelu djeluje silfidno, a u drugome nedovoljno temperamentno, za lice koje tumači (s plesnog stanovišta, zahtjevi su bili ispod njenih mogućnosti). Trninić je koristio svu rutinu svog španskog repertoara, bio je egzaktan, oštar i dobar. Katarina Obradović je bila izričita žrtva ove klasične transpozicije. To je na reprizi i dokazala Mira Sanjina pojavljujući se bez baletnih papučica. U stalnoj žurbi da stigne na frazu, ona pokrete nije mogla dovršavati, sve je igrano na brzinu s kojom nije u koreografiji računato, i na potrebnu oštrinu relevea. Sanjina je zato imala vremena da svaku kretnju, svaki pregib izvuče od nožnih prstiju do nokata na rukama i bila je odlična.

Đavo, to je posebno pitanje. Režisko, koreografsko i interpretativno. Đavo je mislim, potpuno promašen. A Đavo bi trebao da bude nosilac, osim tempa i dinamike, i štimunga čitavog baleta. Međutim, misteriozna ličnost »đavo« se predstavlja publici u punome svijetlu, na samoj rampi i gubi svaki efekat već od početka. On postaje obično lice, bez ikakve potrebe da bude u đavolskom kostimu. (Interesantna je postava ovog baleta u Hamburgu, gdje nema ni đavola ni pakla, već je to makro nekakve zadimljene velegradske jazbine u koju upada naivni Mirko). Inače ni kao plesač, Stevan Žunac, još nema potrebne kvalitete: mimesinovsku mimičku i plesačku virtuoznost.

I na kraju jedno pitanje: zašto plava boja? Đavo, hrvatsko selo, vedar narodski balet i plava boja koja potpuno uništava svaku živost i temperament. Kostimi su inače vrlo dobro uspjeli (osim muških trikoa) u okviru ove klasične transkripcije, što opet govori u prilog tezi o korištenju narodnih motiva u našoj klasici.

Mlakarevi su stvarni i vredni umjetnici i šteta je što smo u ovoj predstavi ostali na njihovim tako davnim dostignućima i čak malo zastarjeloj koreografiji rampe. Od njih se je očekivalo, jer se u njih vjeruje. A očekuje se još uvijek, jer se vjera nije izgubila — samo da nam daju nešto novo.

B. M. R.

kovinama, saborima, proštenjima, i sajmovima, s uzvišenih katedara ili kočija, pokazivali slike, niz likova i prizora, i uz njih pričali romantične viteške i ljubavne istorije, kao neki dramatični i poetični komentar uz neskladne tipove i postepene prizore. Znamo da su glumci uživali neverovatnu, i za naše današnje pojmove i prilike, a naročito za naše shvatanje razglašenog mračnog srednjeg veka, zaista neverovatnu slobodu, pa i sto to i u pogledu baratanja tekstom i u pogledu neustručenog govora i mišljenja, i pored tadašnje cenzure crkvenih inkvizicija koje su inače na lomaču slale svakog krivoverca. Glumcima su zadavane samo uobičajene biblijske i apokrifne teme i određene uloge svetitelja i đavola raznih rangova i klasa, papa, biskupa, opata, monaha, careva, grofova i sebara, ali je svaki imao slobodu da u okviru tipa formira karakter i da se po svojoj mašti i nadahnuću izražava. Dabogme, jače, karakterističnije i duhovitije reči su se pamtile, širile i ponavljale. Nije bilo autorskog prava ni prioritetne ljubomore u današnjem smislu. Znamo i da je publika aktivnije učestvovala, živo dovikivala, popravljala i osuđivala. Verovatno da se jedan komad tako vremenom, u izvesnom pravcu i usavršavao. ili pogoršavao.

Renesansa, s XV i XVI vekom, odvaja knjišku kulturu, pisanu i čitanu književnost, od usmene, i daje prvoj prednost. To je pobeda zvanih humanista, kabinetskih pisaca, pisaca mahom negovornim, latinskim jezikom, pisaca s individualnom ohološću i taštinom. A oni i njihova književna delatnost, opet, odgovarali su i društvenom i državnom uređenju iz koga su izašli, iz gradskih, građanskih republika, oligarhija i malih plutokratskih despotija. Razume se, pred nost knjige i čitanja izazvala je Gutenbergov izum, a ovaj krunisao pobedu pojedinačnog, tihog čitanja na mesto nekadašnjeg slušanja, obično slušanja u društvu.

Tako se sve više razvijao istinski kult pisanoga teksta i štampane knjige. Smatralo se da je ona definitivni simvol demokratizacije književnosti. Viktor Igo je tu misao i izrazio da će „ovo", pokazujući na knjigu, „pobediti ono", upinjući prstom u katedralu Notr Dam. A time je hteo reći, knjiga će zameniti sve, i monumentalne umetničke tvorevine, u očima i za duševno uživanje širokih masa. Međutim, čini se, da je to samo donekle uspelo. Knjiga, pisana književnost, neodoljivo je pala, i pored sve njene, teorijski predviđene, mogućne, neograničene prilagodljivosti i rasprostranjenosti, u svoju osobenu, kabinetsku, spisateljsku izolaciju. Kult pisane reči i štampane knjige, pojedinačnog čitanja, primanja okom, stvorili su nešto što je postalo opet specifično zanatsko, veštačko, „omdeletersko", „latajnersko", spisateljsko, da tako kažem, a što ne zadovoljava potpuno ljude, bar ne sve ljude, naročito ne čoveka množine, ako ga već i ne odbija. Knjiga, pisana, štampana i samo tiho čitana književnost, stvorila je, pored mnogih tehničkih i estetskih problema, i problem pisanoga stila, preterano individualizovanih stilova, a, i suštinski, omogućila je preterani, da ne kažemo, moderno histerični, individualizam osećanja i nijansiranja. Među ostalim, ona je stvorila, jasno odvojenu, modernu pisanu poeziju koja, baš zbog te svoje osobine, nikada neće biti u stanju da zagreje i ponese čitave skupine ljudi, već samo pojedince. — A, karakteristično je, da su, ipak, većina onih najistaknutijih književnika za poslednjih nekoliko vekova, ne bojeći se prigovora, prividne retorike, pisali tako kao da govore, odnosno tako kao da pričaju i pevaju ljudima koji su se okupili oko njih i, gledajući u njihove oči i usne, a ne u ruke, čekaju od njih da ih glasnom rečju uljuljkuju, dirnu i dignu.

Rekli smo na početku da se u poslednjih nekoliko decenija zapaža nesumnjiva reakcija: traži se neposredniji dodir s književnikom, boljereći, s književnikovim stvaranjem, Ta težnja se postepeno ostvarivala. I fonograf, i gramofon, i učestala javna čitanja, prikazivanja, sve su to faze i tražena sredstva i načini. Sigurno je da su zvučni film i radiofonija u tome pravcu epohalne stanice, koje se neće zaustaviti. Nije sasvim neopravdana i slutnja: da se time vrši izvesna kulturna nivelacija, a na nesravnjeno višem planu, celokupnog čovečanstva, kao neko moderno vaspostavljanje, u davnini još primitivnih, težnja staro — i srednjevekovnih univerzalnih civilizacija i njihovih rudimentarnih ideala. Mi danas još jedva ako možemo i da nagađamo, a nikako i da nagoveštavamo, kuda će sve to odvesti, do kakvog razvitka i procvata, do kakvog razvrstavanja poezije i književnosti? Ali da će književnost primiti novih podsticaja i da će se diferencirati i sadržajno i formalno, uprkos osveštenim kanonima pisane literature, to već sada smemo ustvrditi.

Neka niko ne pomisli da će usmeno prinošenje literature publici dovesti do improvizacija. Pitanje improvizacije, uopšte, sumnjivo je bilo vazda, a nije ni bitno. Reč je jedino o tome: da će se svest stvaraoca preobraziti,, svest o tome da ustvari govori i peva narodu dok piše, pa će to učiniti izmene i u dosadašnjoj tehnici, obliku, frazologiji, naglašavanju i senčenju. Ići će se za tim da i čitalac postane, ustvari, slušalac. A to je prirodni stav primaoca rečite umetnosti. Pismo je samo znak, nesavršeni potsetnik glasa, pismo sterilizuje, mehanizuje, donekle, živu reč. Istina čitalac, obično, čitajući čuje svoj glas, ali to je više psihološko-tehnički proces razumevanja, primanja, a ne i umetnički proces. Uopšte, stvaralačke, osvetljavajuće misli i pokretna osećanja su se od uvek prenosila živom rečju, glasom sina čelovjeka. Slovo za koje su verovali stari Semićani, a pre njih verovatno i Sumerci, da je prethodilo stvaranju svetova, to Slovo trebalo je, po njima, da bude Jehovin gromki glas, puni izraz sanjanog, žuđenog i strahovanog života, a glas čovekov na zemlji puni je izraz zemaljskog života, glas prirode koja je tek njime došla do svesti o sebi.

Veljko Petrović

Branko MILJKOVIĆ

Između mene i tebe ptica

Vasku Popi

Između mene i tebe jedna ptica
i nekoliko zvezda. Uzmi sve to — i idi!
Izdišem poklon zvezdama i bilju,
živu prazninu. Izvan moje glave
budi koliko hoćeš. Ali ne u srcu.
Padajte, padajte u ponor,
vi zvezde daleko od svake noći.
Joj što mi se i- i- igraju neke kobne igre
dok ima života dok ima smrti,
U stvarnosti nema ovoliko zbilje.
Još uvek, još uvek za lažno joj obilje
igramo se žmurke s budućnošću.

SVET NAUKE

SUŠTINA PROGRESA

Obrazloženje nade u čoveka na pragu godine 1958

Svet može izgledati star i preispitan, suprotno tome čovek je mlad koliko i onda kad je došao na zemlju. I zato je umesno postaviti pitanja vezana za ljudsku sudbinu: ko smo? Kuda idemo?

Pokušaćemo da izvršimo analizu suštine progresa naše epohe ne upućujući se jednostrano svetu nauke i tehnike. Oprezni naučnik Žan Rostan, shvatajući delikatnost bilo koje evolucije, dugotrajnost i mnoštvo problema koji se upliću primećuje o progresu: »Doći će dan, hoćemo da verujemo, kad najbolji među ljudima neće više smatrati kao najvišu nagradu sebi to što oni imaju u izobilju, a čega su drugi lišeni«.

I dalje na pitanja: odakle smo? odgovara: mi ne znamo ništa.

»Ko smo? Ne velika stvar
Kuda idemo? Nikud«.

Stiče se utisak da posle ovakvog jednog ispitivanja čovek treba da se manje brine o svome poreklu, i o svome svršetku nego o svojoj sadašnjoj sudbini.

Ako nauka ima za dužnost da nas privoli da primimo ono što smo zar to ne dovodi do zaključka da se snaga nauke stavi u službu čoveka, svih ljudi samo sa jednom brigom da omogući sreću svih ljudi?

A zar to ne znači jasno da nauka može i treba da posreduje u organizaciji našeg kolektivnog života, naših običaja, naših ideja, pa čak i naših osećanja.

Mostovi mira ostaju...

Da se izbegnu nesporazumi, dopustite mi, da unesem malo preciznosti u odgovore, koje mi tražite. Izgleda mi sigurno da čovek proizilazi iz životinje, kao i da sve životinje jednom progresivnom evolucijom proizilaze od elementarnih bića, koja su se pojavila na zemlji otprilike pre dve milijarde godina, i kako mislim, kojima ne poznajemo početak, kao što ne znamo gotovo ništa o mehanizmima koji su rukovodili tom evolucijom. Što se tiče budućnosti čoveka kao vrste, izgleda mi jako ograničena u vremenu, jer su već dani naše planete izdašno izbrojani, bilo da će završiti u sunčanom zagrljaju, bilo da završi na neki drugi način. Doći će dakle vreme, neizbežno, kad ništa neće ostati od našeg čovečanstva, bar ne materijalno, a sebi ne mogu da pretstavim kakvim bi čudom nešto od njegovog duha moglo da izbegne katastrofu. Ali ova osuđenica, ova prolaznica, ova efemera nema zato manje dužnosti da izvuče najbolji deo sebe same za vreme toga svoga prolaza, i u tom uređivanju, u toj organizaciji ljudskoga, jasno je da nauka ima da odigra znatnu ulogu. Prvo materijalnu ulogu, što joj niko ne osporava, jer od nje očekujemo povećanje naših tehničkih moći, naših izvora ishrane, pojačanje naših sredstava odbrane protiv prirodnih protivnika, a može biti i progres tela i duha. Takođe i moralnu ulogu, jer nauka može, u mnogo slučajeva, ako ne da nam pokaže pravi put, bar da nam pomogne da ga izaberemo, upozoravajući nas na posledice koje proističu iz našeg izbora. (U vezi sa ovim pročitajte viziju Miodraga Bulatovića »Veliki hodža« koja može da posluži kao opomena: »Pustite da vatra pređe preko vas i sve će biti dobro i tiho: neka izgori sve to čega ste prepuni... i nastane svetlucavi, šupljikavi mir, nanos i oguljeno kamenje«).

Nisam siguran smemo li primiti k srcu mi »u mraku nepoznavanja naučnih hipoteza« sugestivne reči naučnika »koji zna sudbinu Zemlje i Čoveka«? Ili ga tačno, ali nekorektno nazvati očajnikom, jer se malo nada, jer se premalo zavarava, jer možda uopšte i nije čovek sa nama, koji se mrzimo i volimo, koji opraštamo i pamtimo da bi se prljavo svetili. Ili je bilo saopštenje namenjeno za ljude koje označavamo kao »buduća pokoljenja«.

U vezi sa trenutnim stanjem duhova i problema u svetu i u vezi sa perspektivom civilizacije interesantno je i bitno pitanje pomerljivosti nekih »tobož nepomerljivih međa koje sputavaju«. Naime, imamo li mi koji živimo u doba afirmacije novih energetskih mogućnosti i destilacije etičkih principa mogućnosti da ubrzo ostvarimo pravedniji, pošteniji i ravnomerniji svet slobodnih i angažovanih ljudi? Imamo li pravo da verujemo u skoru budućnost elastično povezanih nacija ili regiona u okviru jednog efikasnog, stvarnog i doslednog svetskog organizma?

Kako se može zamisliti taj organizam?

Idealno, on treba da bude sličan nekoj konstelaciji masa potencijala (onako kako se tumače neodređeni sistemi u Teoriji Konstrukcija, koji se mogu i treba da tretiraju »kao biološka bića, bića koja elastično reaguju na bogatstvo izmena stanja opterećenja i naprezanja«).

Da objasnimo. Postoji samo jedan izlaz. Mogući termonuklearni kataklizam apstrahujemo iz prostog razloga što možemo poverovati rezonovanju Tenesi Vilijemsa: »Ne verujem u pravu nesreću. Ne verujem u heroje i greške. Ne verujem u heroje i moralisanja. Postoje samo ispravni i grešni, uzvišeni iz potrebe, a ne slobodnim izborom« (kurziv je moj — V. T.).

Izlaz je organizovanje svetske zajednice u kojoj će postojati optimum tolerantnosti, optimum slobode, raspodela odgovornosti prema raspoloživoj moći i efikasnosti, što je moguće skladnija koordinacija reakcija, što je više moguće brže komunikacije želja i analiza, želja, zajednički pokret da se učini život srećnijim i pogodnijim, mogućim; zajednička borba da se savlada priroda koja nam tako često nije naklonjena.

To je misao koja će jačati uprkos prividu beznađa.

Misao koja ima duboke korene, ona izražava spontani zahtev, koja je »životvoraščaja«.

Gde se sve mogu sagledati razlozi za njeno realizovanje?

Budimo oprezni, ali poneseni verom u čoveka.

Naravno, ne samo u progresu Tehnike, u tom ogromnom koraku napred, u tom već stravičnom ritmu mehanizama koji pomažu čoveku, ne samo u snazi novo oslobođenih energija.

U fluidu pipanja i proveravanja ljudske sklonosti ka solidarnosti, u ljudskom strahu od otuđenja, u potvrđivanju zajedničkih stremljenja (varijacije su neznatne) i u zajedničkoj nužnosti.

Taj fluid raznose vetrovi na sve strane napaćenog čovečanstva.

On se ne da veštački zaustaviti. Raste jedna sposobna i dalekovida mladost sveta, koja nema potreba da usvoji gadosti i kratkovidost jednog dotrajalog sveta obračuna.

Prelazna faza bi vrlo verovatno trebalo da se odigra pred našim očima u toku nekoliko sledećih decenija, i od njene brzine zavisi sledeći odlučan korak. Ona se možda podudara sa predlogom Hruščova (na koga ukazuje Džordž Kenan) da se život na ovoj planeti pretvori u »veliko sportsko takmičenje«. Sportsko, naravno, u smislu etičkih principa antičke Olimpijade. Mada ovo rezonovanje može da se učini kao pandan Utopiji, ipak je ono preslikavanje bitne zaklonjene jezgre duše savremenog čoveka i potrebe epohe. Kenan primećuje da su mnogo manje razlike i suprotnosti između dva džina od kojih strepi svet, nego problemi koji se između njih ukrštaju. On daje ovaj primer. Sovjeti najavljuju da će Sovjetski Savez uskoro stići Ameriku u proizvodnji mleka, maslaca i sira po glavi stanovnika. Kenan dodaje: »Alal vam vera, tako i treba. Amerikanci koji su to već postigli, nemaju razloga da vam zavide. Oni pozdravljaju vaše uspehe. Ali, ni ideal koji u ovom momentu vi nosite (u Americi u doba prvog prosperiteta postojao je slični entuzijazam) ideal blagostanja nije konačno rešenje, koje neće postavljati nove i teže probleme. Amerika se sada bori kako da reši situaciju ogromne, dobro organizovane i snažne strukture »u salu«, koja treba i sutra da živi spokojno. Ona se sada upinje da reši taj stravični problem u svetu u kome postoje barijere, nesklad mogućnosti i želja, nesklad sličan atrofiji mišića i sklerozi krvnih sudova«.

I zato je neophodno da se bace razumne i tolerantne karte na sto, za koji će sesti ozbiljni i dostojanstveni neimari buduće svetske države. Bez cenkanja, bez veštačkih nagađanja, bez okrutnosti. Jer treba najzad i zauvek ukloniti rat koji nije rat, ili mir koji to nikako ne može da bude. Bilo koji poremećaj ravnoteže snaga dotle, može lako da dovede do neurasteničnog ekscesa koji bi ugrozio egzistenciju čovečanstva.

Osloboditi se dakle ratova i posledica ratova, osloboditi se nesklada između razvijenih i nerazvijenih područja, ukinuti krutost postojeće konstelacije snaga i interesa u rasponu svih kontinenata, osloboditi se dogmi koje ne rešavaju nego zagorčavaju i na silu »kidaju preko kolena« sve pokušaje u embrionom stanju, dakle pre no što bi mogli da se približe kristalizaciji. Jedina mogućnost ovog sveta je novi vid njegove strukture, novo disanje bez mržnje i cinizma, disanje oslobođeno straha od bede, straha od nasilja i straha od budućnosti.

»Jer prvi plač novorođenčeta u Čikagu ili Zanboangu, Amsterdamu ili Rangunu ima isti prizvuk i uvek znači: evo me došao sam na svet. Vaš sam. Član porodice, biću voljeni i nevoljeni, usamljeni i napušteni, surovi i milosrdni — jedna velika porodica koja se čvrsto pripila uz kuglu zemljinu da bi živela i održala se.

... Kako će izgledati Porodica čoveka u budućnosti bližoj i daljoj, odgovor će glasiti: Pročitaj ako znaš i umeš, u neobičnim i tajanstvenim očima mladosti«.

Svega jedan postoji čovek na svetu: ime mu je SVI LJUDI.

Taj čovek treba da postupi po savetu pesnika Jejtsa:

»Dajte ovoj deci, novoj na svetu
Ćutanje i ljubav
I druge rosom prekrivene časove noći
I zvezde gore«.

Tek tada ima smisla da se njegova misao zaokupi i ispita smisao jedne davne poruke nade:

»A poslednji neprijatelj koji će biti uništen jeste smrt« (I. Korinćanima 15,26).

Vladislav Tišma

LIK I DELO ĐORDANA BRUNA

Đordano Bruno ostavio je u nasleđe nauci i čovečanstvu dela iz različitih oblasti, ali nije ostavio nikakve autobiografske spise. Dugo se znalo samo o tome kako se odigrala njegova smrt, a ne i kako se odvijao njegov život. Mnogo je vremena i truda bilo potrebno biografima da taj život rekonstruišu na osnovu nađenih dokumenata koja su dugo i vešto bila zaturana, u prvom redu na osnovu zapisnika sa njegovih saslušanja i suđenja, kada je islednicima Inkvizicije morao da dâ iscrpne podatke o sebi i o svome radu.

Đordano Bruno (1548—1600) je svakako jedan od najpatetičnijih figura koje se uzdižu iz sive i pokorne jednoličnosti u kojoj je živela Italija u drugoj polovini XVI veka. Sa Tomazom Kampanelom, Lučilom Vaninijem i Galileom Galilejem, Bruno spada u pobornike „nove filozofije", ili filozofije prirode, u ljude koji su hteli da misle svojom glavom u doba kada se to smatralo smrtnim grehom i kada se zbog toga ispaštalo i stradalo. To je bilo razdoblje kome je dao svoj pečat Tridentski sabor: period katoličke reakcije i inkvizicije.

Bruno je bio strastan temperament, sav u krajnostima i pun suprotnosti. Taj temperament ga je gonio da intenzivno voli ili intenzivno mrzi; i on je uvek, svom dušom, mrzeo ono što je bilo suprotno onome čime se oduševljavao. Velika ljubav prema radu, nauci, istini, rodila je veliku mržnju i odvratnost prema lenjosti, neznanju i laži. Zbog toga, još dok je bio u manastiru, Bruno nije mogao da se pretvara i da sakrije svoje ideje; nije mogao da ne diskutuje. Godine 1576 poveden je protiv njega postupak pod optužbom da je branio jeretike. To prvo u nizu suđenja koja je imao da izdrži, nije okončano, jer je fra Đordano, koji i onako nije više mogao da podnese život u manastiru Sv. Dominika Mađore, za koji kaže da je bio „leglo podlih lenština, lopuža i neznalica", pobegao u Rim. Međutim, morao je vrlo brzo da ga napusti, jer je i tamo bila stigla dostava protiv njega.

Tako je počeo za progonjenog fratra život pun gorčine i teškoća.

Đordano Bruno je čovek i mislilac koji zauzima vrlo visoko mesto u istoriji kulture. Njegove postavke ušle su u baštinu nauke. Toko tvrdi da je Galilej u svojoj teoriji svemira razradio ideje koje je izneo Bruno.

Poznata su Brunova dela: **Lo spaccio della bestia trionfante** (Isterivanje triumfujuće životinje) i **De umbris idearum** (O senkama ideja). U Parizu Bruno je pisao i objavio sledeća dela: **De predicamenti dei, Cantus Circaeus, De architectura libri Lulli commentum, De umbris idearum, Ars reminiscendi,** i svoju brilijantnu komediju na italijanskom jeziku **Il candelaio** (Svećnjak), koja je imala mnogo uspeha. **Svećnjak,** zajedno sa Makijavelijevom **Mandragolom,** zauzima posebno mesto u komediji Činkvečenta. Kako tvrdi Spanpanato, imitirali su je u Francuskoj Sirano de Beržerak, a koristio ju je čak i Molijer. **Svećnjak** je slika pokvarenosti, neznalaštva, sitničarske pedanterije, sujeverja i ostalih mana tadašnjeg društva. Napisao je i niz drugih dela: rasprava.

U svom predgovoru „Metafizičkim dijalozima" Đovani Đentile kaže: „Brunove spise, zbog mnoštva reminiscencija, zbog bizarnih i dosadnih ponavljanja, koja potsećaju na pripeve iz bajki, zbog literalnih citata i aluzija, neobično je teško razumeti u svim pojedinostima." U tome se slažu stari i savremeni komentatori i naučnici koji su ga proučavali i proučavaju ga.

Kod Bruna nailazimo ne samo na komplikovane već i na čudne misli. Shodno tome, i forma kojom ih uobličava je neobična. Jezik mu nosi neizbežan pečat propovedništva kome se godinama učio u redu dominikanaca i pun je latinizama. Reč je o delima pisanim na italijanskom jeziku.

U drugoj polovini XVI veka učeni ljudi su još uvek, i to vrlo rado, pisali na latinskom, naročito kada su bila u pitanju naučna dela, mada su istovremeno uveliko i strasno raspravljali o pravu „vulgarnog" italijanskog jezika. Iako je Bruno bio iznad svoga veka po shvatanjima i originalnim mislima, on ih je iznosio na način i jezikom toga veka. Ali, tom načinu i jeziku on je dao pečat svoje individualnosti. U Italiji je tada preovladavalo gledište da od mnogobrojnih dijalekata treba usvojiti fiorentinski dijalekt kao književni jezik. Taj jezik Bruno osvežava sočnim napuljskim rečima i izrazima, ali su mu obrti još uvek latinski. Rečenice su mu zadihane, neujednačene, glomazne, ponekad i rogobatne. Kada izlaže svoje misli on to čini bez postupnosti, u jednom dahu. Iskazuje ih preko mnoštva uzbuđenih rečenica koje izviru naglo jedna iz druge, uključujući u sebe, između zapeta i zagrada, bezbroj uzgrednih asocijacija iz kojih pisac izvlači čitavu bujicu metafora i epiteta. Uz to on neumorno pravi izlete u mitologiju, istoriju, literaturu, pa i u crnu magiju; obračunava se usput sa svojim protivnicima obasipajući ih najpogrdnijim nazivima.

Uprkos toj razbarušenosti i glomaznosti, njegov način pisanja je vrlo snažan i drži čitaoca u napetosti, jer, pored retorskih izliva, pretencioznih popovanja i svakojakih akrobacija i paradoksa, osvaja dubinom misli, neočekivanom lepotom i svežinom slika koje pišćeva živa mašta dočarava, lirizmom punim oduševljenja, kojim veliča i iznosi svoju uzbudljivu i veličanstvenu viziju sveta, i zapanjujućom „vervom" svoje često vrlo duhovite satire.

Njegovi spisi su u pravom smislu reči ogledalo njegovog karaktera i njegovog života, baš zato što su ostali čisti od svakog naknadnog doterivanja i glađenja, onakvi kakvi su bili kada ih je u svojim lutanjima i bežanjima iz grada u grad, iz države u državu, grozničavo diktirao u nastupima gneva i srdžbe, izlivajući svoju mržnju na one koji su mu osporavali pravo da misli svojom glavom i da svoje misli javno iskaže. U njima on otvoreno izražava sav svoj prezir prema podlacima, neznalicama, lažnim doktorima i filozofima, koje naziva najpogrdnijim imenima. Sa isto toliko žestine i silovitosti (ali to nije više žestina i silovitost mržnje, već žestina i silovitost ljubavi), on izlaže svoju „nolansku filozofiju". Strasno i oduševljeno brani njenu istinu i suprotstavlja je preživelim teorijama, laži i licemerstvu. Obožava i uzdiže iznad svega svoju „nolansku" muzu koja ga nadahnjuje ljubavlju prema slobodi misli i istini.

Taj svoj ideal istine i slobode Bruno je nosio kroz ceo svoj uzburkani i mučni život. Za njega je konačno i dao taj život. I mada je raspop Đordano ponekad bio primoran da prikloni svoju prkosnu glavu pred silama kao što su bile Inkvizicija i Reforma, i da pristane na kompromise i pomirenja, pa i na pokajanja, on je to činio samo da bi spasao svoju dragocenu nolansku filozofiju i mogao dalje raditi na njoj (što je smatrao svojim najvećim zadatkom i u čemu je bio sav smisao njegovog života). Svoju novatorsku filozofiju on je uvek izlagao i dokazivao polemišući i pobijajući Aristotelovu. Kao što je grdio katoličku crkvu i njene sveštenike da bi privremeno veličao slobodu u zemljama reforme, koje su mu u više mahova davale azil, on bi posle kratkog vremena počinjao isto tako oštro da napada svoje domaćine čiji se protestantizam nije slagao sa „nolanskom filozofijom". Na taj način je izazivao prepirke i skandale koje nije često imao strpljenja ili hrabrosti da izdrži do kraja, te se povlačio i prekidao ih odlaskom u neku drugu zemlju u kojoj bi neki knez bio voljan da ga štiti ili univerzitet bio spreman da ga primi kao lektora.

Bruno je predavao na mnogim evropskim univerzitetima. Biti lektor filozofije u to doba značilo je čitati i komentarisati Aristotelovu filozofiju koja je tada bila usvojena i opštepriznata. Bruno ju je godinama proučavao kod dominikanaca i poznavao je, ali se sa njom nije slagao, pa nije mogao da izdrži a da je, na samim predavanjima ne napadne i pobija, i to onako žestoko kako je on umeo, i da joj ne suprotstavi svoju novu „nolansku filozofiju", što se kosilo sa propisima i izazvalo nezadovoljstva i prepirke.

Ali kada su kardinali inkvizitori zahtevali da porekne svoje filozofske postavke, on im se nije pokorio. Sedam godina provedenih u tamnici bio je nepokolebljiv, i do poslednjeg daha, usred plamena lomače ostao je veran svojoj „nolanskoj filozofiji" i „nolanskoj muzi".

Ako se Brunov život i karakter dobro prouče i analiziraju, imajući uvek na umu njegovu herojsku smrt, ne bi mu se smelo prebaciti da je bio slabić. Njegov je život bio tako gorak, tužan i tragičan (tragičniji od njegove smrti koja je bila grozna ali veličanstvena u svojoj patetici), da izaziva jedno bolno saučešće zbog svih patnji i poniženja, primoravanja i nasilja kojima je bio izvrgnut Bruno kao čovek, kao običan, mali, kukavni, nezaštićeni ljudski stvor u neljudskim uslovima inkvizicije. I ako se taj mali čovek, čiji je um bio jedan od najvećih i najsmelijih toga doba, borio, koprcao, napadao, pa se i povlačio trenutno prestravljen nakaznošću i snagom hidre sa kojom se bio uhvatio u koštac, to je prirodno i ljudski. Ne može se za Bruna reći da je bio slabić, ako je imao momente klonuća i malodušnosti. Ali on nije izmišljeni heroj bez mana i straha, o čijoj se slavnoj smrti zna više nego o njegovom životu i njegovom delu. On je bio čovek od krvi i mesa, sa svim protivrečnostima ljudske duše: sa manama, vrlinama, slabostima, upornošću, snovima, ambicijama, „herojskim strastima". Čovek koji nam postaje blizak i shvatljiv baš kroz te svoje ljudske crte. Njegovoj se herojskoj smrti divimo tim više što znamo da je, poznavajući dobro strah, i potpuno svestan opasnosti, u najsudbonosnijim trenucima svoga života umeo, ne kao zaslepljeni fanatik, već kao pravi čovek, u punom i najlepšem smislu te reči, i kao pravi filozof, da se uzdigne i da ponosno i prkosno odbrani svoje dostojanstvo čoveka koji misli i da ne porekne istine u koje je čvrsto verovao.

(Iz predgovora knjizi odabranih dela Đ. Bruna)

Vera Bakotić-Mijušković

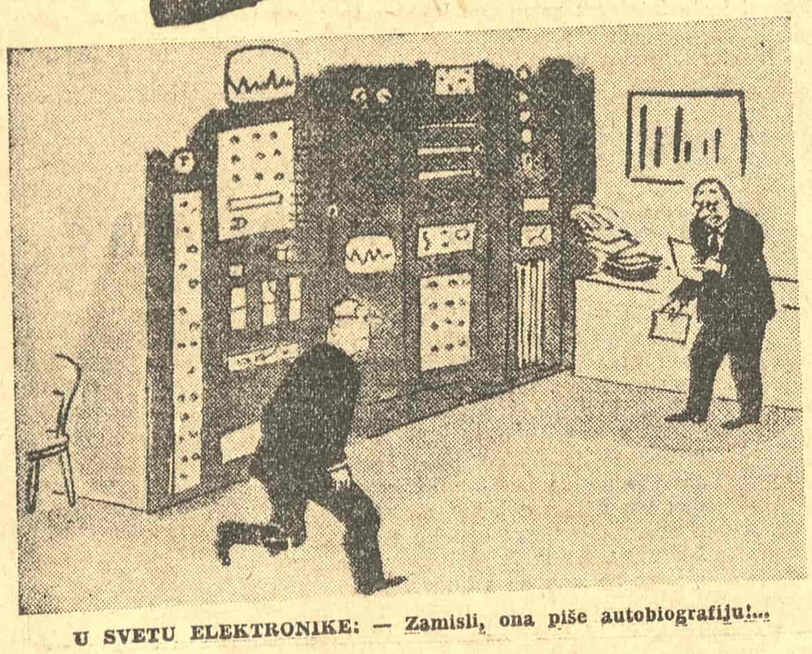

U SVETU ELEKTRONIKE: — Zamisli, ona piše autobiografiju!...

Na ruke Elija Fincija

Nastavak sa 1 strane

bačena reč „dekadent", pre nekih osamdeset godina, ni okom nisu trepnuli, gordo su je poneli na svojim plećima, a stvarno uzdigli, za jedan sprat više, kako bi rekao Oskar Davičo, ili produbili za jedan sprat niže, muzikalnost francuske poezije, te tako i nehotice toj grdobnoj reči dali izvestan sjaj i oreol. Kamo sreće, kada bi i pod tim neočekivanim znakom, palim na dvojicu uvređenih, oni učinili nešto slično za muzikalnost naše proze.

Rekao sam na početku: ne volim čistunce i moralizatore... Mislim da cela ova neslana raspra i počinje od toga što je Y hteo da bude čistunac, i pet potpisnika u „Mladosti" isto tako čistunci, i Vi, dragi moj Finci u svom pismu, čistunac. Postoji jedan strašan stih u jednoj strašnoj, tragičnoj narodnoj pesmi: „I krvavih ruku do ramena". Tako je u borbi, u svakoj borbi, pa i u ovoj našoj, koja se zove izgradnja našeg novog života, „Prljavih ruku" smo „do ramena". Kad se zida, kad se gradi, kad se stvara, na rukama nam ostaje malter, kreč, ostaje prašina, žuljevi, mastilo, i pomalo deformisani prsti. Ili verujete da je najbolje ostati u kritičarskoj kuli od slonove kosti odakle ste čisto oko, čistih ruku, čisti posmatrač, bez mane i straha, ovog našeg burnog rastućeg života, okruženog još burnijim, haotičnim, preobražavajućim svetom današnjice, i koji se smatrate pozvanim da svakom od nas proizvoljno četkom čistunstva skidate prašinu, koja pada na nas s naših radilišta.

Dragi Finci, kad god me obuzmu sumnje i strah da ono što radim nije najčistije, najlepše, najsavršenije, „najnajnije" (uznemireno se pitam da li radi „najboljeg" ne pokvarimo katkad dobro i bolje), da ima mnogo vike ni oko čega, raspre, loma, ko sve nije bacio i na mene svoje drvlje i svoje kamenje, ja se onda setim dveju rečenica. Jedne narodne poslovice koju sam našao kod Dositeja: „Ne druži se s kim se ne možeš podžaveljati", i one famozne Lenjinove rečenice: „Verujem u grešne ljude". I još nešto, preporučujem Vam — u nedelju pre podne prelistavao sam Svetozara Markovića, kao da sam znao da ću u utorak, večeras, dobiti Vaše toliko nepriјatne reči — dakle, preporučujem Vam jedno njegovo pismo sestrama Ninković od 10 juna 1873 godine, koje kao da je napisano za ovu vrstu oporih razgovora, koje pobuđuje Vaše pismo. (Celokupna dela Svetozara Markovića, Sveska sedma, 1893, Beograd).

U Vašem pismu najmanje volim reči: „neutralni" stav „Književnih novina". Nikada nisam bio neutralan, a najmanje danas. Još pre trideset godina citirao sam jednom zgodnom prilikom onu smešnu jevanđeljsku rečenicu: „Bog bljuje mlake", bila mi je pri ruci. Danas bih možda rekao i mnogo tačnije, i mnogo jednostavnije: „Život blju je mlake". Ako sam se našao u „Književnim novinama" bilo je samo zato što sam verovao, i što verujem, da je vreme „književnih škola" prošlo, da je njihovo oživljavanje kod nas zakasneli donkihotski posao, i da s izvesne tačke do koje čovek dopre neke svađe oko toga kako pisati postaju indiferentne i izlišne. Dovoljno sam bio u jednom „pokretu" da znam svu snagu i sve slabosti svih literarnih i neliterarnih pokreta i da znam da je jedina regula pisanja: ono što je jasno treba pisati jasno, ono što je mutno da ostane mutno, ono što je racionalno da bude kazano racionalno, a ono što je iracionalno da bude kazano iracionalno. Da tako bude sačuvana celokupnost čovekovog lika i njegovog života. Da bi lagano mutno bivalo jasnije, iracionalno racionalnije. I da se nikad prebrzo i prenagljeno ne završi taj proces. I čovekov totalni lik na taj način nikad ne bude okrnjen.

Kad pišem sam, sa samim sobom, ni jote ustupka nikome, ali kad živim s ljudima, onda ako za sebe tražim pravo — a ja ga tražim — da budem raznolik i različit do poslednjeg atoma, onda to pravo, radi ravnopravnosti i radi slobode svoje i njihove, moram da dopustim i drugima. Tasi Mladenoviću lično rekao sam, svim modulacijama glasa: „Šta ti je bilo da ono potpišeš? Učinio si veliku pogrešku". Ali na poslu na kome se nalazimo i koji ne sme da zavisi od naših ličnih i trenutnih ćudi, raspoloženja i različitih shvatanja, bar tako ja shvatam svoj posao u današnjici, mislim da bi bili izlišni mondenski, kaćiperski i bučni prekidi i izjave po novinama. Kad se nešto iole zajedničko radi, razmimoilaženja su neizbežna, ali i njihovo savlađivanje. Pa makar to ne bilo „lepo" po nekim ufitiljenim kodeksima riterstva, kad se i za najmanju „uvredu" pozivalo na dvoboj i birali odmah „svedoci". Tu treba nešto razboritosti. Ostaviti vremenu. Mislim da je redakcija „Mladosti" u svojoj belešci kojom je propratila pismo petorice, izabrala najbolji put, put razložnosti, i postavila celu stvar, koja Vas toliko uzbuđuje, na pravo mesto.

Meni je žao, meni je lično veoma žao, što Vi baš ovaj trenutak birate da svoj kako sami kažete „neprirodan položaj" (dragi Finci, kako to malo liči na Vas!), baš u ovom mučnom trenutku, ovako eklatantno rešavate na uštrb „Književnih novina", kojima bi pre bila potrebna Vaša nega i Vaša lucidna misao i saradnja. Ne, nikako ne, Vaš tako naglo probuđeni revolt čistunca.

Dušan Matić

PRIČA „KNJIŽEVNIH NOVINA"

Dobar pas vodič

Ernest HEMINGVEJ

„A šta smo onda radili?" upita je. Ona mu reče: „Taj deo je vrlo čudan. Uopšte ga se ne sećam".

„Možeš li da se setiš odlaska karavana?"

„Trebalo bi. Ali se ne sećam. Sećam se žena kako silaze stazom do obale po vodu sa loncima na glavi, i sećam se jata gusaka koje je dečko vukao tamo amo k vodi. Sećam ih se kako su polako svi išli, stalno silazeći ili penjući se. Bila je jaka bujica, plićak se žuteo a korito je prolazilo pored udaljenog ostrva. Vetar je duvao celo vreme, pa nije bilo ni muva ni komaraca. Bio je krov, i betonski pod, i stubovi koji su podupirali krov, i vetar je duvao skroz, celo vreme. Bilo je sveže ceo dan, a noću lepo i sveže".

„Sećaš li se kad je došao veliki jedrenjak i kad se nasukao zbog oseke?"

„Da, sećam ga se, a i posađe kako prilazi čamcima, i kako se penju stazom od obale, i kako su se guske poplašile od njih, a isto tako i žene".

„Tog dana smo uhvatiil puno riba, ali smo morali da uđemo unutra, jer je bilo loše vreme".

„Sećam se toga".

Ilustracija Slavoljuba Bogojevića

„Danas se dobro sećaš", reče ona. „Ne preteruj u tome".

„Žao mi je što nisi uspela da odletiš u Zanzibar", reče on. „Ona gornja obala, gde smo mi bili, sasvim je zgodno mesto za iskrcavanje. Mogla si se iskrcati i otići odatle sasvim lako".

„Uvek možemo da odemo u Zanzibar. Ne pokušavaj danas da se suviše sećaš. Hoćeš li da ti čitam? U starim „Njujorkerima" uvek ima ponešto što smo propustili. „Ne, molim te nemoj da čitaš", reče on. „Samo pričaj. Pričaj o lepim danima".

„Hoćeš li da znaš kako je napolju?"

„Kiša je", reče on. „Znam to".

„Jaka kiša", reče ona. „Neće biti turista po ovakvom vremenu. Vetar je vrlo jak i možemo da siđemo dole i da sedimo kraj vatre".

„Možemo u svakom slučaju. Oni me se više ne tiču. Volim da ih slušam kako pričaju".

„Neki od njih su užasni", reče ona. „Ali neki su sasvim prijatni. Mislim da su oni koji odlaze u Torčelo, najprijatniji".

„Istina je", reče on. „Nisam mislio o tome. Mislim da oni stvarno nemaju šta da vide ako nisu bar malo prijatni".

„Hoćeš li da ti izmešam neko piće?" upita ga. „Ti znaš kako sam ja bezvredna bolničarka. Nisam u tome izvežbana a nemam ni talenta. Ali piće umem da napravim".

„Popijmo nešto".

„Šta želiš?"

„Šta bilo", reče on.

„Napraviću iznenađenje. Dole ću ga pripremiti". Čuo je otvaranje i zatvaranje vrata i njene korake na stepenicama i pomislio je: moram je naterati da otputuje. Moram smisliti neki način da to učinim. Moram da smislim nešto praktično. Ovo sam zaradio za ceo život i moram naći načina da ne upropastim njen život i da je time ne uništim. Bila je tako dobra, a nije stvorena za to. Mislim na ovu vrstu dobrote. Mislim svakodnevno dobra i dosadno dobra".

Čuo ju je kako se penje uz stepenice i zapazio razliku u njenom koraku kad je nosila dve čaše i kad je silazila praznih ruku. Čuo je kišu na oknima i osećao miris vrbovih panjeva kako gore na ognjištu. Kad je ušla u sobu, posegao je za pićem malo prerano. Ali odmah zatim je osetio čašu visoku i hladnu, stegao je ruku oko nje i osetio kako je dodirnula njegovu čašu svojom.

„Ovo je naše staro piće za ovde", reče ona. „Kampari i Gordon sa ledom".

„Stvarno me raduje što nisi devojka koja bi rekla: ovde na stenju".

„Ne", reče ona. „Nikad to neću reći. Mi smo bili na stenju".

„Na sopstvenim nogama dok su iverke za uvek bile dole", sećao se on. „Sećaš li se kad smo izbacili te fraze?"

„To je bilo u vreme moga lova. Zar nije bio divan lav? Ne mogu da sačekam da ga vidim".

„I ja takođe", reče on.

„Oprosti".

„Sećaš li se kad smo izbacili tu frazu?"

„Skoro sam je ponovila".

„Znaš", reče joj on. „Bili smo strašno srećni što smo došli ovamo. Sećam se toga tako dobro da bih mogao da opipam. To je nova reč i uskoro ćemo je izbaciti. Ali je stvarno divno. Kad čujem kišu mogu da je vidim na kamenju i kanalu i na laguni, a znam i način na koji se drveće povija pri svakom vetru i kako izgledaju crkva i kula pri svakom osvetljenju. Nismo mogli doći na bolje mesto za mene. Stvarno je savršeno. Nabavili smo dobar radio i magnetofon i ja ću pisati bolje no ikad. Ako se složiš sa mašinom dobijaš tačne reči. Mogu da radim polako i tako da vidim reči kad ih izgovorim. Ako su pogrešne, ja to čujem i mogu da ih prerađujem i radim na njima dok ne budu dobre. Dušo, iz puno razloga nismo mogli učiniti bolje".

„O, Filipe —"

„Svinjarija", reče on. „Tama je samo tama. To nije kao stvarni mrak. Sad mogu vrlo dobro da vidim unutra i sad kad mi je sve bolje i bolje i sećam se i mogu dobro da nadoknadim. Čekaj i videćeš. Zar se danas ne sećam bolje?"

„Ti se celo vreme sve bolje sećaš. Postaješ sve jači".

„Sad sam jak", reče on. „Sad kad bi ti —"

„Kad bih ja šta —?"

„Kad bi htela da odeš malo da se odmoriš i da malo promeniš ovo".

„Ti me ne želiš?"

„Naravno da te želim, draga".

„Onda zašto je potrebno da govorimo o odlasku? Znam da ne umem da te negujem, ali umem da radim stvari koje drugi ne umeju, a mi se volimo. Ti me voliš i to znaš i mi znamo stvari koje niko ne zna".

„Mi radimo divne stvari u mraku", reče on.

„A i po danu radimo divne stvari".

„Ti znaš da ja više volim mrak. U neku ruku to je napredak".

„Nemoj mnogo da lažeš" reče ona. „Ne moraš da budeš tako prokleto fini".

„Slušaj kišu", reče on. „Kako je sad bujica?"

„Povukla se, a vetar je oterao vodu još dalje. Moglo bi se pešice otići do Burana".

„Sve sem jednog mesta", reče on. „Ima li puno ptica?"

„Uglavnom galebovi i morske laste. Oni su u plićaku a kad se dignu, zahvata ih vetar".

„Zar nema obalskih ptica?"

„Ima ih nekoliko na onom delu plićaka koji se pojavljuju samo kad je ovaj vetar i ova oseka".

„Misliš li da će ikad doći proleće?"

„Ne znam", reče ona. „Sigurno je da ne izgleda tako".

„Jesi li sve popila?"

„Skoro. Zašto ti ne popiješ svoje?"

Štedim ga".

„Popi ga", reče ona. „Zar nije bilo užasno kad nisi mogao uopšte da piješ?"

„Ne, vidiš", reče on. „Ono o čemu sam mislio kad si i otišla dole bilo je da bi mogla da odeš u Pariz, zatim u London, da vidiš sveta i da se malo zabaviš pa bi se onda vratila. Dotle će doći proleće i ti bi mi pričala o svemu".

„Ne", reče ona.

„Mislim da bi to bilo pametno učiniti", reče on.

„Ti znaš da je ovo duga, glupa rabota i mi se moramo navići da smirimo sebe. Ne želim da te iscrpem. Znaš —"

„Volela bih da ne govoriš tako često „znaš".

„Vidiš? To je jedna od stvari. Mogao bih da naučim da govorim na manje razdražujući način. Ti bi mogla da budeš luda za mnom kad se vratiš".

„Šta ćeš raditi noću?"

„Noći su lake".

„Kladim se da jesu. Nadam se da si takođe naučio kako da spavaš".

„Naučiću", reče on, i otpi pola čaše. „To je deo Plana. Ti znaš kako je to. Ako ti odeš i zabaviš se, ja ću imati mirnu savest. Tada ću prvi put u životu sa mirnom savešću spavati automatski. Uzeću jastuk koji će pretstavljati moju mirnu savest, zagrliću ga i zaspaću. Ako se nekim čudom probudim, imaću samo prokleto lepe srećne misli. Ili ću donositi čudesne divne odluke. Ili ću se sećati. Znaš da ja želim da se zabaviš —".

„Molim te ne govori „znaš".

„Skoncentrisaću se da to ne govorim. To je zabranjeno, ali ja zaboravim i srušim zabranu. U svakom slučaju ne želim da budeš pas vodič".

„Ja to nisam i ti to znaš".

„Znam", reče joj on. „Dođi i sedi ovde ako hoćeš".

Ona priđe i sede na postelju kraj njega, pa su oboje slušali kako kiša bije u prozore, a on je pokušavao da ne dodiruje njenu glavu i ljupko lice na način na koji to slepci čine, ali nije bilo drugog načina da joj oseti lice sem tako. Držao ju je čvrsto i poljubio u teme. Moraću sutra da pokušam, mislio je. Ne smem da budem glup u ovome. Ona je tako dobra, ja je mnogo volim i pričinio sam joj toliko štete da moram da naučim kako da se staram o njoj na svaki način. Ako mislim o njoj i samo o njoj sve će biti u redu.

„Više nikada neću da kažem „znaš", reče joj on. „S tim možemo da počnemo".

Ona zatrese glavom i on oseti kako ona drhti.

„Kaži šta hoćeš", reče ona, i poljubi ga.

„Molim te ne plači, najdraža", reče on.

„Ne želim da spavaš s bilo kakvim vašljivim jastukom", reče ona.

„Neću. Ni sa kakvim vašljivim jastukom".

Prestani s tim reče sam sebi. Prestani odmah.

„Slušaj", reče. „Sad ćemo sići dole i ručati na našem staromlepom mestu kraj vatre i ja ću ti pričati kakva si ti divna mačkica i kako smo mi srećni mačići".

„Stvarno i jesmo".

„Sve ćemo lepo urediti".

„Ja samo ne želim da budem oterana odavde".

„Niko i nema nameru da te tera".

Ali silazeći niz stepenice, pipajući pažljivo svaki stepenik i držeći se za ogradu, on je mislio: moram je poslati odavde i to što pre a da je ne uvredim. Jer meni nije najbolje ovako. To vas uveravam. Ali šta da radim? Ništa, mislio je on. Ne može se ništa učiniti. Ali, možda, vremenom će biti sve dobro.

(Ovo je jedna od dveju novela objavljenih pod zajedničkim naslovom „Priče iz mraka" u novembarskom broju američkog časopisa „Atlantik")

(Prevela Vera Drobniaković)

Stvaralačka sloboda...

Nastavak sa 3 strane

po mnogim svojim manifestacijama, izgleda da se razvija u jednu plodonosnu diskusiju i izgleda da postaje anketa, ono u šta i treba da se razvije, doprineće nesumnjivo, i pored izvesnih isključivosti postojećih književnih grupa, da se problemi koje M. Ristić postavlja kao i razne koncepcije u vezi sa rešavanjem tih i drugih problema svestranije osvetle. A možda je najznačajniji udeo u toj polemici-anketi, do sada, baš Oljačina „Molitva..."

Mlada generacija je deo čovečanstva koji, svesno ili ne, i kod nas očekuje od starije generacije govor na toliko pitanja. Mladoj generaciji je starija generacija, htela to ona ili ne, naročito ako operiše moralnim kategorijama i izmima uopšte, sociološkim i bilo kakvim, obavezna da pruži mnoga objašnjenja. To će mlade generacije, svesno ili ne, uvek očekivati. To će starije generacije, htele to one ili ne, uvek biti obavezne.

Na ovaj ili na onaj način, u ovom ili onom obliku, htele to ili ne, starije generacije odgovorne su pred mladim generacijama. Mlade generacije — i pored svih propratnih negativnih pojava rasta u svakoj od njih u svima vremenima i zajednicama zahvalne su starijim generacijama za sve plemenite tekovine koje su im one pružile, za sve stimulantno, stvaralačko i lepo što su im one stvorile. Mlade generacije umeju da razlikuju, da budu zahvalne i da osuđuju.

Rekao sam — da osuđuju. A one će najrečitije i najjače osuditi propagatore izama, usrećitelje čovečanstva, profesionalne ili ne, koji svoje izme na razne načine nameću čovečanstvu, dakle i mladim generacijama, predviđajući, svesno ili ne, osnove na kojima počivaju materijalno obezbeđenje i moralno dostojanstvo ljudske ličnosti, čoveka.

Jedna takva osuda je, pored ostalog, i delo M. Oljače „Molitva za moju braću".

Onoga trenutka kad ljudi budu „slobodno govorili o svemu" n a z e m l j i, kad istina obasja „tamu u podne", kad nestane razlike između reči i dela, kad pravi humanizam zavlada u mentalitetima i propagatora savremenih izama, profesionalnih ili ne, kao i onih kojima oni svoje izme, s kontinenta na kontinent, iz zemlje u zemlju, namenjuju, onoga trenutka kad se taj strahoviti, užasavajući, vekovni raskol između reči i dela ukloni, otpočeće i prava istorija čovečanstva.

Treba nedvosmisleno konstatovati, ono što čini i M. Oljača u svome delu da, uprkos svakoj frazologiji, u mnogim vidovima taj raskol postoji i kod nas.

Šta nam govori sada iz zemlje, duboko iz ilovače, glavni junak „Molitve...", sa lobanjom koju je revolverskim mecima, iz neposredne blizine, dok je, ne bezbrižno, spavao, raznela njegova žena Bojana?

Možemo se vratiti na Kafku. Možemo se setiti i Vulfa. Možemo, po jednom striktnijem i konvencionalnijem literarno-kritičkom metodu, da pomenemo i Glezera, Remarka, Hemingveja. I druge. Zašto, na primer, prećutati i Sartra. Ili Andrića.

Ali šta nam poručuje, šta zaziva, šta zahteva glavni junak „Molitve..."? On nam, na svoj način, poručuje da postoji alarmantni raskol, tragično dvojstvo ličnosti n a z e m l j i. On zaziva delove svoje ličnosti da se sjedine u jednu ljudsku, zaista ljudsku, stvaralačku celinu. On zahteva da taj ljudski integritet, n a z e m l j i, dobije svoju odgovarajuću, punu afirmaciju, svoje puno pravo na rast i razvoj u stvaralačkoj slobodi i dostojanstvu.

„Ona je most na razvalinama koje moram da prebrodim. Bez nje, želeo sam da umrem. Ona sakuplja oko sebe razbacane delove moje ličnosti: moju čeonost i moje laži, moj bol i moje snove... Neću kriti nijedan trenutak svoje prošlosti, u kojoj ima i svetla i tame. U ime budućnosti koju slutim, govoriću o svojim vrlinama, ali ću priznati i sve grehove koje sam počinio. Ona je moj pretsmrtni vapaj i moja lepa smrt, ako ne bude spasenja" — egzaltirano uzvikuje mrtvi junak dela u jednom monologu.

Poruka M. Oljače naći će odjeka u najraznovrsnijim čitalačkim krugovima kod nas. Nekoliko krivih, izvitoperenih drveta koja štrče neće, uveren sam, sprečiti čitatelje da vide mladu, bujnu, lisnatu šumu — njegovo delo. Ta je šuma puna crne tame ali njen smisao je — sunce, svetlost, stvaranje.

Smisao Oljačinog dela je istina i stvaralačka sloboda.

Čedomir Minderović

FILM

Ovih dana privodi se kraju snimanje domaćeg filma »Cesta duga godinu dana« u režiji De Santisa sa Eleonorom Rosi Drago (na slici) u jednoj od glavnih uloga. Ovaj film koji je počet kao domaća koprodukcija (Avala — Jadran) odjednom se završava kao film jednog producenta — »Jadran filma«. Razlozi istupanja »Avale« iz koprodukcije nisu saopšteni javnosti. Umesto toga u »Večernjim novostima« i »Vjesniku u srijedu« pojavili su se nejasni i protivrečni napisi o tome.

SILAZAK U TAMNI VILAJET

PRED POČETAK PONOVNOG RADA MUZEJA KINOTEKE

Pretstoji nam, ukoliko dođe do najavljenog prikazivanja ovećeg broja filmova fantastičnog sadržaja u Muzeju kinoteke, putovanje u drukčiji svet, jedan silazak u tamni vilajet. Izvrsno prikladan oblik takvih grupnih prezentacija će i ovog puta obezbediti gledaocima beznaporno, lagodno sagledavanje celinskijih kontura i glatko zalaženje u strane prostore. Sam taj postupak dvočasovnog napuštanja naše uobičajene i sa nama srodnije sfere se u nečemu poklapa sa onim koji se redovno primenjuje u filmovima kojima se bavimo (o tome će kasnije još biti reči) i čini nas prijemčivijim za tanano, zračno uticanje tih dela.

Ovo su, tako, nekolika, isprekidana i nedokrajčena, beleženja u svrhu pripreme za hodjenje putem koji će nam se uskoro otvoriti.

1

Najpre se potsećamo imena: onih što smo ih čuli šapatom izgovorena, sa zvučnim produžavanjem samoglasnika i oštrim praskanjem suglasnika, ili ih videli kako se sa krte, izgrebuckane trake treperavo i prilično mutno prenose na ekran. Iza svakog od njih, znamo to dobro, zlokobna su, nepojamna značenja i pretnja grdnih opasnosti, a ipak ne možemo, i ne želimo, da ih se oslobodimo zaboravom. Dovoljno je da se nekiput spletu senke pri kasnom noćnom prolasku kroz ulice, pa da ta imena zazvuče, iako dotle nečujna, pritajena u vrebalačkoj zasedi: Kaligari, Frankenštajn, Golem, Orlak, Nosferatu. Izgleda mi da ta prisutnost ovih fantomskih bića u nama, ako smo ih već ranije jednom ugledali, ili naša spremnost da ih smesta prihvatimo kao nešto odavno slućeno i nazirano, ukazuje sa potrebnom uverljivošću na izuzetan karakter njihove egzistencije, podržava pomisao da su oni figure iz mita, ili su čak, svaki za sebe, središta posebnih mitova. Ako je tako, u ruci nam je već i ključ za razjašnjavanje nekih drugih pitanja.

Rađanju mita, pa i najskromnijeg, ako ga cenimo po broju onih za koje on važi kao to, dvojnički verno i neizbežno sledi parodija, izobličenje. Frankenštajn nije loš primer te neminovnosti. Kada je Meri Šeli objavila roman o »ljudskom čudovištu« (»Frankenštajn, ili Moderni Prometej«, 1817) stvorena je i svetu poklonjena jedna mitska ličnost, a ubrzo zatim je u Londonu sa velikim uspehom izvođena pantomima, tim istim romanom inspirisana lakrdija čuvenog Grimaldija pod naslovom: »Čovek načinjen od kupusnih glavica« — u nevelikom vremenskom razmaku našli su se, dakle, mit i njegova parodijski izobličena varijacija. Čudovišni Frankenštajn iz brojnih filmova je pogotovo neuporedivo niži vid takve varijacije u kome je izgubljeno mnogo, a na kraju i sve, od plemenitosti usamljenog pobunjenika koja vidno obeležava lik Frankenštajna iz povesti Šelijeve supruge. Nije potrebno da se spuštamo do tumačenja, makoliko ono moglo biti instruktivno, slučaja one dvojice bednih, nedotupavnih na silu komičara koji su »sreli« Frankenštajna, jer bismo time bili svedoci tužnog prizora konačnog uništenja ovog mita. Samo uništenje je počelo još ranije: tokom nadovezivanja varijacija odvijao se zanimljiv proces menjanja smisla i sadržine mita priveden kraju formiranjem lika koji stoji u znatnoj meri kao negacija lika iz prvobitnog vida mita. Frankenštajn iz knjige kojom je stupio u postojanje i onaj iz prvih filmova, bio je veštački načinjen (od delova leševa) stvor čiji je život bio plod izvesnih tajnovitih naučnih otkrića; pokretač drame je nađen u paradoksu da je Frankenštajn, čudovište bio po svojoj žeđi za ljubavlju više čovek od onih ljudi među kojima se našao. (Ovu istu osnovnu shemu preuzimaju i neki nemački filmovi, a pre svih i sasvim Galenov film G o l e m iz 1920 godine). Kasnije, i naravno postupno, iz filma u film, Frankenštajn biva lišen, iz razloga koje bi vredelo iznaći, svih drugih odlika osim okrutnosti. Njegova okrutnost tine gubi svaki smisao, dok je prvobitno bila samo jedan shvatljiv, gotovo prirodan oblik revolta. Napomenimo uzgred da ni osećaj nežnosti nije bio nepoznat i stran Frankenštajnu iz raznih filmova, bar ponekad, kako to sasvim određeno potvrđuju pojedine scene iz filma F r a n k e n š t a j n o v a n e v e s t a.

> Ce qu'il y a d' admirable dans le fantastique, c' est qu'il n' y a plus de fantastique, il n'y a que le réel.
>
> Andre B r e t o n
>
> Le cinéma par son mécanisme même nous ouvre une petite fenêtre sur la prolongation de réalite.
>
> Luis B u n u e l
>
> Bio jedan car pa, došavši na kraj svijeta, pođe u tamni vilajet.
>
> Narodna priča

Međutim, ovakva sudbina mita nije jedina i obavezna, niti razvoj svakog mita mora dovesti do nje. Čak i u slučaju Frankenštajna se može reći da uništenje nije bilo potpuno: ostalo je ipak i dalje prvo jezgro mita. Odabrani primer je, možda, i izuzetan u najvećoj meri, ali mi se učinilo da bi bilo zgodno njime se pozabaviti jer je davao materijala za kakvo-takvo oprobavanje nekih tvrđenja čija se tačnost i ispravnost dosada proveravala isključivo na drugim poljima (u književnosti), dok je film prenebregavan.

2

U osnovi ovih filmova, nazovimo ih fantastičnim, mada bi ta oznaka mogla da zahvati i dela čiji se karakter razlikuje od njihovog, nalaze se izvesne zabrane. One, zapravo, određuju način i brzinu i cilj razvoja radnje; radnja, obično, i otpočinje kada one budu prekršene. Predeli u kojima se odigravaju ove istorije su skučeni mnogim granicama preko kojih je prolaz zabranjen; nekad su granične linije nevidljive i kasno se otkrivaju, drugi put, i češće, jasno su ocrtane poput kabalističkih krugova neophodnih za svako čaranje i magijski poduhvat. Od junaka se zahteva da ostanu u svojoj uzanoj sferi, dok sa druge, zabranjene, nedaleke strane granice dopiru pozivi, kušanja ili molbe za pomoć. Uobičajeno je u dramaturgiji ovakvih dela da odmah posle uvodnog uspostavljanja svojevrsne topografije odabranih predela i pokazivanja mesta što ga ličnosti u njoj zauzimaju, dolaze scene iskušenja i izbora. Jedan je samo, bar u filmovima, način odazivanja i odgovaranja na njih: junak se odvažuje da pođe na put, da otključa odaje koje su mu zabranjene, da pređe granice. I tada, smesta, on gubi sposobnost snalaženja, kompasi zataje, on je okružen opasnostima i grozotama. U Murnauovom V a m p i r u N o s f e r a t u (1922) čitamo, između dva kadra, natpis koji, otprilike, odgovara tom momentu odvajanja od znanog i zakoračivanja u nepoznato. Natpis glasi: »Čim je prešao most, sablasti pohrliše Huteru u sretanje«. Most, ivica šume, gradska kapija ili, prosto, vrata sobe postaju mesta preloma, odluke, čije se posledice ne daju predvideti.

Postoji kretanje i u suprotnom smeru: aveti se nevidimice uvlače u mirne gradove ili postaju dodatni teret nekih brodova da na njima, ubrzo posle pomora, ostanu još samo one. I u jednom i u drugom načinu organizovanja drame vidimo da je osnovno u dodiru dvaju svetova koji bi trebalo da su jasno odeljeni, ali se ipak gdegde njihove međe mešaju i ne zna se kome od tih svetova pripadaju mnoge mračne, razrasle česte

3

Čovek je za ovih nekoliko decenija koje nas, obično, dele od vremena nastanka ovakvih filmova stekao žalosno obilje iskustava koja onemogućuju da takva, i slična dela, shvatimo i primimo doslovce sa doličnom dozom prepuštanja, vere i naivnosti. Upućeni smo zato ne na površinske vidove i privide, no na ono ispod njih, a tako, po svoj prilici, bolje dolazimo u sklad sa željama samih autora i možemo u korak da ih pratimo po stazama kojima nas vode. Jer u doba prve pojave njihovih dela publika se, držim, zadovoljavala da u njima nađe samo proste priče o sablastima i monstrumima koje će jednim promišljenim načinom osvetljavanja, grozovitom maskom ili drugim nekim sličnim sredstvom izazivati ovlašno i prijatno golicanje jeze; sam smisao je ostajao dalek. Nije proizvoljno ako pretpostavljamo da je takav, dublji smisao prisutan, jer i kad bismo posumnjali da nas vara i na tanak led navodi odveć brzopleta sklonost usložnjavanju, tu su imena stvaralaca (Murnau, Drejer) da nam potvrdno odaju da bi bilo detinjasto smatrati dela t i h ljudi pričama bez udaljenijih namera i dometa. U pitanju je rod filmova — parabola koji još uvek mogu da nas obraduju razotkrivanjem svojih značenja. Ta neiscrpljenost mogućnosti otkrića ujedno opravdava povremeno uzbuđeno vraćanje delima za koja vezujemo nju samu, a daje, nadam se, i ovim skromnim zapažanjima makar najmanju svrsishodnost i zanimljivost nužne da ih pred čitaocem opravda.

Branko Vučićević

FILM GODINE

Najbolji jugoslovenski film u protekloj godini, nije bio najbolji i za žiri poslednjeg Pulskog festivala. To, razumljivo, nije rezultat neke određene netrpeljivosti, osim što je događaj vezan za izvestan sistem nadoknađivanja, karakterističnog za naše festivalsko-umetničke pojave. Tako drama koja izgubi nagradu na nekom pozorišnom takmičenju, pretvorena u scenario dobija svoju rehabilitaciju a reditelj, kome je za njegovo najbolje delo nezasluženo izmakla nagrada, dobija priznanje godinu dana docnije za film interesantan i atraktivan ali svakako ne prvog značaja. Pa ipak, pored Pogačićeve Teraziske avanture, pune pravih akcenata i nedovoljne dubine i jednog domaćeg Soročinskog sajma Soje Jovanović, jedan film neizbežno zaokuplja svu našu pažnju.

Hanžekovićev film bio bi značajan već i samo po tome što je u domenima jedne kinematografije prenaglašenog problema i patetične fraze, pokazao nekoliko trenutaka istinske dramatike i autentične usplahirenosti. Posle **Velikih i malih,** koji su umeli da povežu hičkokovske elemente sa elementima rodoljublja, nije mi poznat ni jedan domaći film u kome su reakcije bile manje jednostavne a osnovna linija priče bila spretnije i upornije vođena svojim zaključcima. **Svoga tela gospodar** bio je takođe gospodar svoje sopstvene dramaturgije.

Ima ovaj film nekoliko scena koje neodoljivo vuku na sever našeg sveta a prikaz Rožine svadbe sa elementima istinske erotike i neprečišćenih nagona, približava se prikazu Ivanjske noći iz Sjobergove **Gospođice Julije.** Ova otkrića izazvana prvenstveno uspesima u ostvarivanju karakteristične atmosfere bila bi u stanju da objasne prisustvo i nekih drugih, bitnijih i složenijih dokaza prijateljevanja sa mutnim, pritajenim, neobjašnjivim, domenom kao što je nordijski. Tako je Kolarova zagorska devojka Roža opet kao i njena daleka švedska prijateljica, u centru jedne neodložne drame, pri čemu njeni literarno-psihološki sadržaji izgledaju nedužniji od onih koje je Strindberg namenio svojoj junakinji, onoliko, koliko su njeni tragični nedostaci dostupniji oku gledaoca no bolesna priroda gospođice Julije. Ovo malo razračunavanje literarnih predteksta za pomenute filmske drame, u našem slučaju može da pribavi samo nove komplimente za Hanžekovića.

Ovaj reditelj umeo je, mada ne do kraja, da oseti i druge ambise koji su mu se pokazivali kao opasnost ili kao obećanje uspeha i on ih je u svojim granicama, a nešto preko opštih granica jugoslovenskog filma, i ostvario.

Foknerijanski prizvuk Jakobove zaljubljenosti u junicu Pisavu, mogao je, mada nakazniji, da bude još istaknutiji i pravi razlog drame ostalih učesnika, da nije bio nepotrebno umanjen sličnim ambicijama koje Ivekova majka gaji prema Rožinoj šivaćoj mašini. Tako je od jedne autentične sumanutosti napravljena jedna manje-više razumljiva porodična crta. U tom pravcu propušteno je nekoliko sjajnih scena između Jakoba i gomile krava koje ga okružuju svuda gde se kreće, samo zato što kamera, ovde gotovo lišena krupnog plana, nije pokazala potrebnu lakoću a montaža nedovoljno smelo izvršila svoj posao.

Ovo je nerazumljivije tim pre, što je Hanžeković u nekoliko drugih scena pokazao odlične primere prenapregnutosti, neophodne za ovu vrstu drame: on se nije libio da oštro seče scene nadvikivanja čitave porodice pred senikom na kome neko spava, da Jakobovo dozivanje sina pretvori gotovo u tik ili označi malu pomerenost refrenim dedinim zapomaganjem za mlekom.

Ovo delo, vođeno odličnim iskustvima i primernom upornošću nema svoje dramatsko razrešenje. U zamenu za to dobili smo jednu literarnu poentu i jedan izvrstan noćni kadar odlaženja glavnih aktera drame nekoj nepoznatoj sudbini.

Bora Ćosić

Iz filma » »Odjeci Oktobra«: Njujork, parola na zidu: glasaj za komuniste

ODJECI OKTOBRA

„Dokumentarni film ima veliku misiju da bude slikovna hronika čovečanstva" — zabeležio je Bela Balaš u svojoj knjizi „Filmska kultura". O značaju i važnosti takvih filmova nije potrebno posebno govoriti: kamera dokumentarista zabeležila je čitav niz prizora i momenata, a na tim snimćima sačuvani su često epohalni događaji od neprocenjive vrednosti za istoriju.

Iza svakog velikog dokumentarnog filma stoje godine napora čitavog štaba ljudi koji su ga stvarali. Film „Od cara do Lenjina" nastao je posle 13 godina rada, a posle četiri godine serija filmova pod zajedničkim naslovom „Zašto se borimo" u čijem su stvaranju učestvovali čuveni reditelji Frank Kapra, Anatol Litvak, Joris Ivens i drugi, uz saradnju nekoliko desetina sekretara i asistenata.

Materijal koji služi za ostvarivanje ovih filmova neorganizovan je i često rasturen pa ga treba duže vremena, ponekad i godinama, tražiti čak i na takvim mestima gde ima malo nade da se može naći. I kada jedan takav dugi i naporni rad bude okončan, vrednost filma ocenjuje se po njegovoj istinitosti i autentičnosti, i po tome šta je i kako je to pomoću filmskih izražajnih sredstava ostvario i prikazao.

Nećemo pogrešiti ako nizu svetskih pokušaja i uspeha na ovom planu priključimo i jugoslovenski dokumentarni film „Uz druga je drug" kojim su, između ostalog, prikazani prvi koraci našeg radničkog pokreta kao i atmosfera nekoliko decenija istorije.

U produkciji „Zagreb-filma" nedavno je završen film „Odjeci oktobra" u čijim se okvirima ne tretiraju samo događaji u Rusiji, nego i svi oni značajni pokreti koji su u zemljama Evrope inspirisani Oktobarskom revolucijom.

Pri realizaciji ovog filma korišćen je već postojeći snimljeni materijal, fragmenti nekih filmova, fotografski i novinski materijal kao i originalni i dosad neobjavljeni snimci iz Mađarske, Nemačke, Kine, Italije nastali 1919 godine i kasnije. Po scenariju Nusreta Seferovića film „Odjeci oktobra" režirao je Krsto Škanata a snimio Nikola Majdak.

M. M.

SAROJAN NA BRODVEJU

Posle pauze od četrnaest godina poznati američki pisac Vilijem Sarojan pojavio se ponovo na Brodveju sa svojom alegoričnom komedijom »Stanovnici pećine«. Protagonisti ove drame su dva bivša glumca, bivši profesionalni rvač, jedna skitnica i bračni par sa bebom. Svi oni su stanovnici pećine, ustvari jednog pozorišta na Manhatanu koje treba da bude srušeno da bi se na tom mestu podigla stanbena zgrada Sarojan ih prikazuje jedne zimske noći okupljene u razgovoru, pričaju o svojoj prošlosti i nagađaju o budućnosti. Kada u trećem činu moraju da napuste »pećinu«, ovi ljudi odlaze noseći sobom ne mnogo više nego što su doneli, ali ne i bez nade i hrabrosti koju pothranjuje ljubav.

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Uređivački odbor:

Oto Bihalji-Merin, Miloš I. Bandić, dr. Mihailo Marković, Peđa Milosavljević, Dušan Matić, Tanasije Mladenović, M. Panić-Surep, Vicko Raspor, ing. Rajko Tomović, Risto Tošović.

Urednici:

DUŠAN MATIĆ i TANASIJE MLADENOVIĆ

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Kultura«, Beograd, M. Pijade 29. Redakcija: Francuska 7. tel. 21-000 tek. račun: 10-KB-32-Z-208.

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja pretplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.

Tehničko-umetnička oprema Dragomir Dimitrijević
Odgovorni urednik Dušan Matić

Štampa »Glas«, Beograd Vlajkovićeva 8.